

pen

7074

Sampling up to 6

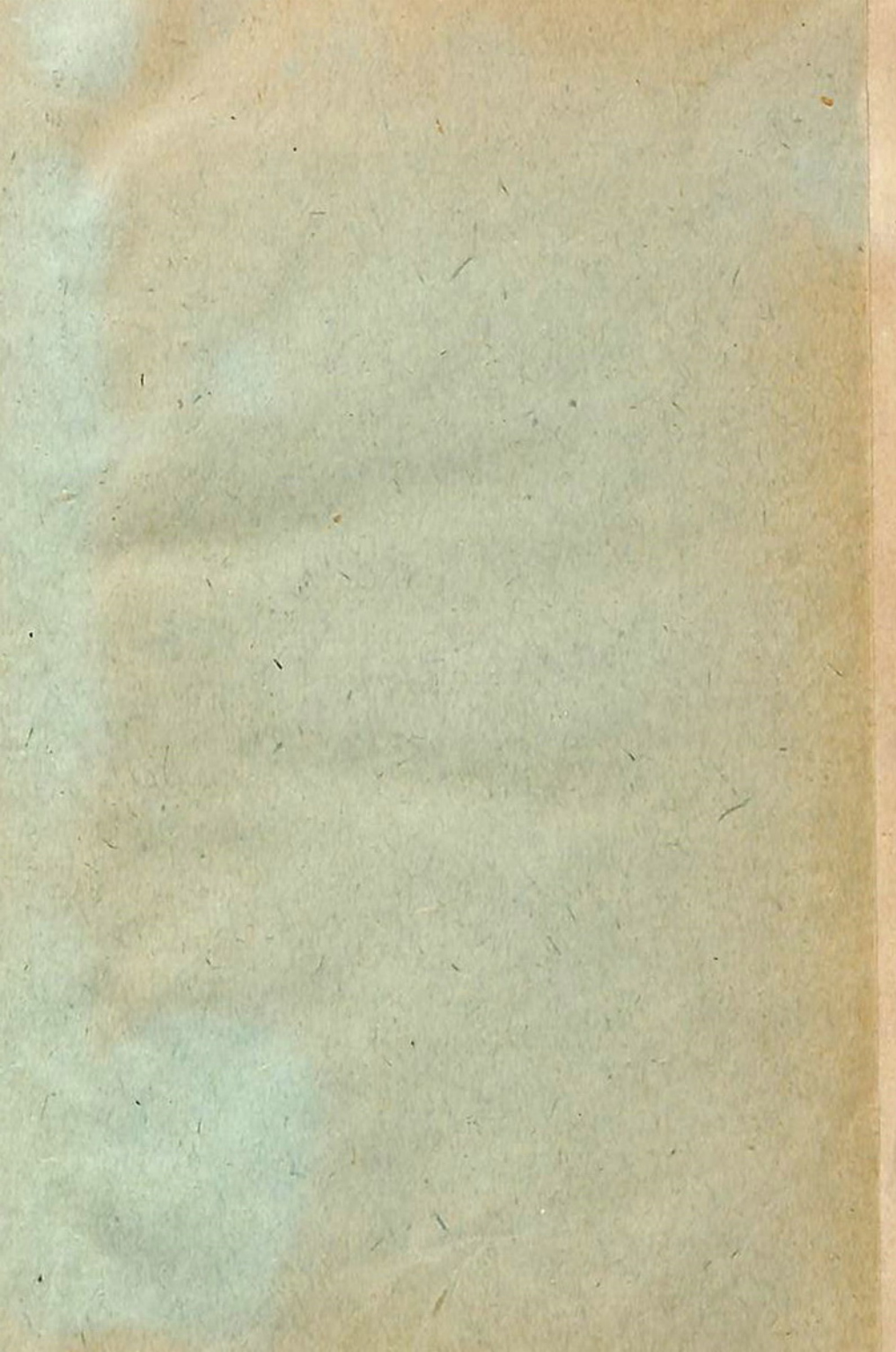
Note

Depth

49

5/10/69

69

891.99

891.99-7

Բ-37

ՊԵՐԸ—ՊՈՒՂԻ

Գ Ի Ե Ց

Ս. Վ. ԲԱՐԻՈՒԴԱՐԵԱՆՑ

Առթարթ

11.
1884
A II
67885
196

ԸՈՂ
№

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ ԵՒ ԸՆԿ. ՏՊԱՐԱՆՈՒՄ

1883

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ԵՐԵՎԱՆ
1883

12742

Доз. цензурою. Тифлисъ, 25-го Октября 1882
Типогр. М. Вартанянца и К^о- Троиц. пер. д.

ՅԱՌԱՋԱԲԱՆ

Հարկ չը կայ ասել, թէ քաղաքական աշխարհըն արդէն ընդունած է զուարճաբանութիւնը իբրեւ կեանքի օգտակար միջոցներից մին. քանզի զուարճաբանութիւնն գէթ առվալը մի կը փարատէ կը վանէ սրտամաշ մտածմունքը, կը ցրուէ հոգեկան մեղամաղձութիւնները և կը մեղմէ տխրութիւնը, մարմնական ցաւերը:

Հին ժամանակներում կայսերաց, թագաւորաց, սուլթանաց, իշխանաց, շահերի, խալիֆաների, նախարարների և մելիքների մօտ կը գտնուէին զուարճաբաններ, առակախօսներ, ծաղրախօսներ, սրախօսներ, միմոսներ և մնջկատակներ, որոց զուարճաբանութեան շնորհիւ ոչ միայն կը թեթեւացին նոցա աւուր կրած դատական ծանրութիւններն, այլ և երբեմն նոցա պաշտօնական անդառնալի մահավճիռներն անգամ կը փոխուէին և յանցաւորք կ'ազատուէին կախաղանի և աքսորանքի դատապարտութիւնից:

Արաբաղի Վարանդայ գաւառի Աւետարանոց գիւղում բնակող Բ. Մելիք-Շահնազարի մօտ ևս գլտնուած է Պօղոս անուանով մի հայ զուարճաբան, որի անունը սոյն Մելիքը փոխած է «Պլլը-Պուղի», այսինքն է խենդ Պօղոս: Շատ և շատ ցաւալի է, որ Պուղին ունեցած չէ ժամանակակից մի գրող, որով իւր խօսածներն ամբողջապէս լոյս տեսնէին, իւր լիշատակն անմահանար և մեր աղքատ գրականութիւնը ճոխանար: Աւաղ, Հայաստանում, ո՛

գիտէ, քանի՛ քանի այսպիսի զուարճասուններ, առակասուններ և սրախօսներ եղած են, որոց խօսածներն, առանց լոյս տեսնելու, յօդս ցնդած և կորսուած են: Պարզապէս կ'երևի, որ մեր նախնիք բնաւ կարևորութիւն տուած չեն այս ճիւղին: Ըստ իմ կարծեաց Պուղու պարզ առակներն, զուարճաբանութիւններն և սրախօսութիւններն Հայի Համար աւելի արժէք ունին, քան թէ Եզոպոսին, Նասրաադին Հօճային, Տանթէին, Քրիլովին և Լաֆօնտէիներն, որովհետև Հայկական կեանքից բլղխած լինելով՝ աւելի յարմար են Հայկական սովորութեանց, Հայկական բնաւորութեանց, Հայկական առտնին ընտանեկան կենաց, վարուց և բարուց: Այս պատճառաւ թէ և ուշ, (Լաւ է անագան քան ոչ երբէք), սակայն հետամտելով, որչափ կարելի էր ձեռք բերել, 'ի մի վայր հաւաքեցի ծերունիներից Պուղու խօսածները, որք աւանդութեամբ մնացած էին հասարակութեան մէջ, զորս և ահա լոյս հանելով կը նուիրեմ մեր սիրելի Ազգին, յուսալով որ ամեն ոք կարող է իւր բաժին խրատական օգուտները քաղել սոյն գործից:

Մեր սիրելի ընթերցողաց և հետաքրքիր բանասիրաց մի ճաշակ մատակարարելու նպատակաւ պահպանեցի Պուղու և ընդ սմին Վարանդու գաւառի շեզուն, ոճը և դարձուածները և դժուարիմաց բառերի համար յատկապէս բառարան շինեցի գրքիս վերջում 'ի դիւրութիւն ընթերցողաց: Պուղու

օտար լեզուաւ խօսածները գրեցի գրականական լեզուաւ, իսկ լսելեաց անախորժ գիւտըճաբանութիւնները բաց թողուցի:

Պուղին ծնած է մօտաւորապէս 1731-թուականին Աւետարանոց գիւղում, մեռած է 1810-ին և թաղուած է քարայրում, որ գտնուում է Շօշու և Արկաթալու գիւղերի մէջ տեղը:

Նկատելով որ գրականական ասպարիզում առաջին անգամն է որ մեր սիրելի ընթերցողք կը ծանօթանան Ղարաբաղի գաւառական բառբառին. նկատելով որ այս բառբառի խորթութիւններն, բառերի անկանոնութիւններն, հոլովների զարտուղութիւններն, գերանունների անհարթութիւններն, բայերի կրճատութիւններն ևն. մեծ դժուարութիւններ պէտք է պատճառին կարգացողին. վասն որոյ, բաց ի բառարանից, պարտք համարեցի յօրինել նաև մի համառօտագոյն Քերականութիւն: Յուսալով որ մեր ընթերցողք ի նկատի առնելով կարող են օգուտ քաղել սորանից:

Ահա Քերականութիւնն.

ԱՆՈՒՆՆԵՐԻ ՀՈՒՈՎՆԵՐԸ

Գրէթէ առիւ սկսուած անուանց սեռականի և սրանից շինուած հոլովների սկզբնատառերն մեծ մասամբ կը փոխուին ը:

Ո. Աստուծ, Աստուած.	Ակուբ, Յակովբ
Ս. Ըստուծու, Աստուծոյ,	Ըկուբին, Յակովբի
Տ. Ըստուծու, Աստուծոյ,	Ըկուբին, Յակովբի,
Հ. Աստուծ, Աստուած,	Ակուբը, Յակովբը,
Բ. Ըստուծանայ Աստուածանից.	Ըկուբան, Յակովբից
Գ. Ըստուծանաւ, Աստուծով.	Ըկուբաւ, Յակովբով
Ն. Ըստուծանում,	Ըկուբում, Յակովբում:

Ո. Ագամ, Ագամ,	Աղքատ, Աղքատ,
Ս. Ըգամայ, Ագամի,	Ըղքատի, Աղքատի,
Տ. Ըգամայ, Ագամի,	Ըղքատի, Աղքատի,
Հ. Ագամը, Ագամը,	Աղքատը, Աղքատը,
Բ. Ըգաման, Ագամից,	Ըղքատան, Աղքատից,
Գ. Ըգամաւ, Ագամով,	Ըղքատաւ, Աղքատով:
Ն. Ըգամում,	

Ո. Անծուղ Ածուխ,	Աման, Աման,
Ս. Ընծուղի, Ածուխի,	Ըմանի, ամանի,
Տ. Ընծուղի, Ածուղի,	Ըմանի, ամանի,
Հ. Անծուղը, Ածուխը,	Ամանը, ամանը,
Բ. Ընծուղան, Ածուխից,	Ըմանան, ամանից,
Գ. Ընծուղաւ, Ածուխով,	Ըմանաւ, ամանով:
Ն. —	

Ո. Գիւգի, Գրիգոր,	
Ս. Գիւգիւն,	
Տ. Գիւգիւն,	
Հ. Գիւգին,	
Բ. Գիւգեան, կամ Գիւգիւնանայ,	
Գ. Գիւգեաւ, կամ Գիւգիւնանաւ	

Ի վերջաւորուած յատուկ և հասարակ անուններն քիչ բացառութեամբ այսպէս են հոլովուած, և գործածուած՝

Սագի, Սարգիս, Թիւնի, Յարութիւն, Մեքի, Միքայէլ, Տիւգի, Բեքի, գեարի (գարի) ևն.

Իսկ մի քանի յատուկ և հասարակ անուններ գործածուած են հետևեալ ձևով:

Ո. Պուղի, Պողոս,

Ս. Պուղուն

Տ. Պուղուն

Հ. Պուղին,

Բ. Պուղունանայ,

Գ. Պուղաւ,

Մոսի, Մովսէս, Գեափի, Դարբիէլ, Մարտի, Մարտիրոս, ձի, ջորի տանձի, խնձորի, վարդի, (վարդենի) գինի, հիւնի, ևն.

Ե. Զ.

Ո. Փատ, փայտ,

Ս. Փատի

Տ. Փատի

Հ. Փատը

Բ. Փատան,

Գ. Փատաւ,

Սար, ծառ, քար, հաց, ևն.

Ո. Յորեն

Ս. Յորնի,

Տ. Յորնի,

Հ. Ո. Գ.

Փատեր,

Փտերի,

Փտերի,

Փատերը,

Փտերան,

Փտերաւ,

Յորեններ,

Յըրունների,

Յըրունների.

Հ. Ցորենը,

Բ. Ցորնան,

Գ. Ցորնաւ,

Ցորենները,

Ցըրուններան,

Ցըրուններաւ

Ցորեն, տորոն, ներկ,

Թորոն, Թորնի, Թոնիր, Լայլն:

ՀԱԹՐ

Ո. Հար,

Հայր,

Հարեր,

Ս. Հօր

Հօրանց,

Տ. Հօր

Հօրանց,

Հ. Հարը

Հարերը,

Բ. Հօրան,

Հօրանցանայ,

Գ. Հօրաւ,

Հօրերաւ:

Մար, մօր, մայր. աղլեր, աղլօր, աքեր, աքօր,
քշր, կնքահար, կնքահօր, կնքամար, Էն:

ՈՄՆ.

Ո՞Ղ որ

Ո. Մինը,

Հո՛ւ,

Ս. Մինին,

Հի՞ւր,

Տ. Մնու,

Հի՞ւր,

Հ. Մինը

Հի՞ւր,

Բ. Մինան,

Հի՞ւրանայ,

Գ. Մինաւ կամ, մնաւ,

Հի՞ւրանաւ,

ն.

Հի՞ւրանում:

ՄԻԻՍ.

Ո. Մեկալը,

Մըկալունք

Ս. Մըկալին,

Մըկալունց,

Տ. Մկալին,

Մըկալունց,

Հ. Մեկալը,

Մեկալները.

Բ. Մկալան,

Մեկալներան,

Գ. Մկալաւ,

Մեկալներաւ:

ԼՈՒ, ԱՄԵՆՔՆ.

ԵՐԿՈՒՔԵԱՆ, ԵՐԵՔԵԱՆ Լայն

Ո. Լոխ,	Ըրկոքան,
Ս. Լոխին,	Ըրկոքանին,
Տ. Լոխին	Ըրկոքանին,
Հ. Լոխը,	Ըրկոքանը,
Բ. Լոխան,	Ըրկոքանան,
Գ. Լոխաւ	Ըրկոքանաւ,

Իրեքան, ըրեքանին, չուրեքան, չըրուքանին, վըցեքան,
վըցեքանին, ևն:

ԹՈՒԱԿԱՆ ԱՆՈՒՆ (*)

Ո. Էրկու, Երկու,	Օխտը
Ս. Ըրկունի,	Օխտին
Տ. Ըրկունի	Օխտին
Հ. Էրկունը,	Օխտը
Բ. Ըրկունան,	Օխտան
Գ. Ըրկունաւ,	Օխտաւը

Ո. Իրեք, Երեք	Օթ,
Ս. Ըրեքի,	Ութին
Տ. Ըրեքի	Ութին
Հ. Իրեքը,	Օթը
Բ. Ըրեքան,	Ութան
Գ. Ըրեքաւ,	Ութաւ

Ըրեսուն, ըրեսունի, երեսուն, քոսսուն, քոքսու-
նի, հարիւր, հրուի հզեր, հզերի, հազար:

(*) Մին թուական անունն գործ է ածուած թէ ՈՒՆ բառի եւ
թէ ՄԻ բառի տեղ:

Դ Ե Ր Ա Ն Ո Ւ Ն

ԵՍ

- Ո. Ես
Ս. Իմ,
Տ. Ինչ,
Հ. Ինչ,
Գ. Ընձանայ
Ն. Ընձանաւ

ՄԵՆՔ

- Մուկք, յէնք
Մեր, յեր
Մեզ, յեզ
Մեզ
Մըզանայ
Մըզանաւ

ԴՈՒ

- Ո. Դիւ
Ս. Բու, բո,
Տ. Բերզ,
Հ. Բեզ
Բ. Բերզանայ
Գ. Բերզանաւ
Ն. Բերզանուով
կամ քըյանուով

ԴՈՒՔ

- Դիւք
Չեր
Չեզ
Չեզ
Չըզանայ
Չըզանաւ
Չըզանուով

ԻՆՔՆ

- Ո. Ինքը,
Ս. Իւրան,
Տ. Իւրան,
Հ. Ինքը, Իւրան.
Բ. Իւրանանայ,
Գ. Իւրանանաւ
Ն. Իւրանանուով

ԻՆՔԵԱՆՔ

- Իւրանք,
Իւրանց,
Իւրանց
Իւրանց
Իւրանցանայ,
Իւրանցանաւ
Իւրանցանուով

ՄԻՄԵԱՆՑ

- Ս. Մինըմու
Տ. Մինըմուով

ԻՐԱՐՈՒ

- Իւրիւր
Իւրիւր

Հ. Մընըմնու,	Իւրիւր,
Բ. Մընըմնուանայ,	Իւրիւրանայ
Գ. Մընըմնուանաւ,	Իւրիւրանաւ
Ն. Մընըմնուանում,	Իւրիւրանում:

Այսպէս գործածուած են՝

Մինըմնու տոն շնեցեն:

(Միմեանց տունը շինեցին):

Մինըմընու խալաթ տուեն:

(Միմեանց ընծայ տուին):

Մընըմնու թկեցեն:

(Մէկըմէկ ծեծեցին):

Մընըմնուանայ նղացալ ըն:

(Միմեանցից նեղացած են):

Իւրիւր խաթրը պհես ըն:

(Իրարու պատիւ կը պահեն):

Իւրիւր խուսեցին:

(Իրարու խօսեցին):

Իւրիւր տըլսմեցեն:

(Զիրար ծեծեցին):

Իւրիւրանայ մըհնչես ըն:

(Իրարից կ'ամաչեն):

ՅՈՒՅԱԿԱՆ ԴԵՐԱՆՈՒՆ

ՆԱ

ՆՈՔԱ.

Ո. Էն:

Ընտրանք:

Ս. Ընտրայ:

Ընտրանց:

Տ. Ընտրայ:

Ընտրանց:

Հ. Ընտրայ:

Ընտրանց:

Բ. Ընտրանայ:

Ընտրանցանայ:

Գ. Ընտրանաւ,

Ընտրանցանաւ,

Ն. Ընտրանում,

Ընտրանցանում:

Այսպէս են հղովում և հետեւեալներն:

Էս, ըստրայ (սա) էգ, ըտրայ, (դա), ըստրանք, ըստրանց, (սոքա). ըտրանք, ըտրանց, (դոքա), ընտրանք, ընտրանց (նոքա):

Էս, էգ, էն գերանուններն գործ են ածուում նաև այս, այդ, այն, սոյն, դոյն, նոյն, բառերի տեղ:

Էս ար խօսող մարդը:

(Սա էր խօսող անձն):

Էգ կ'իսկի Կրպետին տղան:

(Դա կը լինի Կարապետի որդին):

Էն ա մեր հրեանը:

(Նա է մեր գրացին):

Էս խոտը չաւրացաւ ա:

(Այս խոտը չորացած է):

Էգ արտը հնձիս ըն:

(Այդ արտը կը հնձեն):

Էն մարդն ա գեղը:

(Նոյն մարդն է գողն):

ՈՐ գերանուան գործածականը է միայն ՚ը:

ԲԱՅԵՐԻ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄՆԵՐԸ

Է Ա Կ Ա Ն Բ Ա Յ

ՆԵՐԿԱՅ ԷՏ

Ես ըմ, ես եմ, մունք ընք, մենք ենք,

Դիւ ըս, դու ես, դիւք ըք, դուք էք,

Էն ա, նա է. ընտրանք ըն, նոքա են,

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Ես ի, ես էի, մոռնաք ինք, մենք էինք,
Դիւ իր, դու էիր, զիւք իք, զուք էիք,
էն ար, նա էր, ընտրանք ին, նոքա էին:

Այս բայն պակասաւոր է և այս չափն միայն
գործածական է:

ԼԻՆԻՄ ԻՆԻԼ ԻՆԻՈՒԼ ԻՆԻՎԱԼ

Ես ինիմ, լինում եմ, կը լինիմ, (*
դիւ ինիս, լինում ես, կը լինիս
էն ինի լինում է, կը լինի.
ինիք լինում ենք, կը լինիք,
ինիք լինում էք, կը լինիք,
ինին լինում են կը լինին:

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ

Ես ի, լինում էի, կը լինէի,
դիւ իր, լինում էիր, կը լինէիր
էն ար, լինում էր, կը լինէր,
մոռնաք ինք, լինում էինք, կը լինէինք,
զիւք իք, լինում էիք, կը լինէիք,
ընտրանք ին, լինում էին կը լինէին:

ԱՆՑԵԱԼ ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Ես իլայ, եղայ, իլանք, եղանք,
դիւ իլար, եղար, իլաք, եղաք,
էն իլաւ, եղաւ, իլան, եղան:

ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆ

Ի՛լ, ինիլ մի՛, իլէ՛ք, ինիք ո՛չ, եղե՛ր մի՛ լինիր,
եղէ՛ք մի՛ լինիք:

(*) Տառիկահայոց բարբառով եւս նշանակեցի նոցա դիւրու-
թեան համար:

ԱՊԱՌՆԻ

ես կ'ինիմ, (կը լինիմ, պէտք է լինիմ)
 կամ ինչպե՞տե՞ս ըմ,
 դիւ կ'ինիս, (կը լինիս, պէտք է լինիս)
 կամ ինչպե՞տե՞ս ըս,
 էն կ'ինի, (կը լինի, պէտք է լինի)
 „ ինչպե՞տե՞ս ա,
 մոռնա՞յ կ'ինիք, (կը լինիք, „ լինիք,)
 „ ինչպե՞տե՞ս ըք,
 դիւք կ'ինիք, (կը լինիք, „ լինիք,)
 „ ինչպե՞տե՞ս ըք,
 ընտրա՞նք կ'ինին, (կը լինին, „ լինին,)
 „ ինչպե՞տե՞ս ըն.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

Թա որ ինիմ, որ լինիմ, Թա որ ինիք,
 Թա որ ինիս, որ լինիս, Թա որ ինիք,
 Թա որ ինի, որ լինի, Թա որ ինին.

իլած

եղած

Գնալ, գինիլ, գինեղու, գինեղաւ.

Ա, գիս ըմ, գիս ըք, գնում եմ
 Բ, գիս ըս, գիս ըք, գնում ես
 Գ, գիս ա, գիս ըն, գնում է

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿԱՏԱՐ,

Գիս ի, գիս ինք, գնում էի,
 Գիս իր, գիս իք, „ էիր,
 Գիս ար, գիս ին, „ էր,

ԱՆՅ. ԿԱՏԱՐԵԱԼ

Գեցէ, գեցենք, գնացի,
Գեցեր, գեցէք, գնացիր,
Գինից, գեցեն, գնաց.

ՀՐԱՄԱԹԱԿԱՆ

Գինի՛, գինալ մի՛.
Գէցէ՛ք, գինալ մի՛ք, գինաք ո՛չ.

ԱՊԱՌՆԻ.

Կը գինիմ, կամ գինլական ըմ,
Կը գինիս, " գինլական ըս,
Կը գինի, " գինլական ա,
Կը գինինք, գինլական ընք,
Կը գինիք, " ըք,
Կը գինին, " ըն.

ՍՏՈՐԱԴԱՍԱԿԱՆ

Թա որ գինիմ, թա որ գինինք,
Թա որ գինիս, թա որ գինիք,
Թա որ գինի, թա որ գինին.

(գեցալ ըմ, գնացած եմ)

Գալ, գեալ, (*) գեալու, գեալաւ :

Գեաս ըմ, գալիս եմ
Գեաս ըս, ընք
Գեաս ա, ըն

(*) Գեալ՝ գեաս, գեայ, գեանք, գեանք, գեա եւն.

ԱՆՑ. ԱՆԿ.

Գեաս ի, գալես էի,
Գեաս իր,
Գեաս ար,
Գեաս ինք,
Գեաս իք,
Գեաս ին:

ԱՆՑ. ԿԱՏԱՐԵԱԼ

եկէ,	եկի,	եկինք	կամ եկենք,	ԱՊԱՌ-
եկեր,	եկիր	եկիք,	" եկեք,	կը գեամ,
եկը,	եկին,	"	եկեն,	գերլական ըմ
				ևայլն

ՀՐԱՄ

ե'կ,	գեալ մի',	ԱՏՈՐԱԴ.
եկէ'ք,	գեալ միք,	որ գեամ,
գեաք ո'չ:		որ գեաս ևայլն.

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ (J)

Քանդել, քանդիլ, քնդելու, քնդելաւ:

ա. քնդես ըմ,	քնդես ընք,	կը քանդինք,
բ. քնդես ըս,	քնդես ըք,	կը քանդիք,
գ. քնդես ա,	քնդես ըն,	կը քանդին, կամ
		քնդըլական ըմ ևն.

(I) Գրեթէ Վարանդու գ. սւառուում ամենամեծ մասամբ ներգործական բայերն կրաւորականի ձեւով են գործածուում, ինչպէս հնձիս ըմ, կպիս ըմ (կապել) խուսիս ըմ եւն:

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿ.

ՍՏՈՐ.

քնդես ի, քնդես ինք, թա որ քանդիմ,
քնդես իր, քնդես իք, թա որ քանդիս,
քնդես ար, քնդես ին, թա որ քանդի,

ԱՆՑ. ԿԱՏ. թա որ քանդինք,
քնդեցէ, քնդեցենք, թա որ քանդէք,
քնդեցեր, քնդեցէք, թա որ քանդին:

քանդից, քնդեցեն, Սոյն պէս կը հոլովուին՝
Պործեմ, ազատեմ բժշկեմ,
կտրեմ ևն շատ բայեր:

ՀՐԱՄ.

քանդի՛, քանդիԼ մի՛,
քնդեցէ՛ք, քանդիԼ մի՛ք:

ԱՊԱՌ.

Կը քանդիմ:

Կը քանդիս:

Կը քանդի:

Փանդուիլ, Կրաւորակաւն

ա. քնդուիս ըմ, քնդուիս ընք,

բ. քնդուիս ըս, " ըք,

գ. քնդուիս ա, " ըն:

ԱՆՑ. ԱՆԿ.

քնդուիս ի, քնդուիս ինք,

" իր, " իք,

" ար, " ին:

ԱՆՑ. ԿԱՏ.

քնդուեցէ, քնդուեցենք,

քնդուեցեր, քնդուեցէք,

քանդուից, քնդուեցեն:

ՀՐԱՄ.

քանդուի՛, քանդուիլ մի՛,
քնդուեցէ՛ք, քանդուիք ո՛չ:

ԱՊԱՌՆԻ

կը քանդուիմ, քնդուլական ըմ,
կը " իս, " ըս,
կը " ի, " ա
կը քանդուինք, " ընք
կը քանդուիք, " ըք,
կը քանդուին, " ըն:

ՍՏՈՐ.

Թա որ քանդուիմ
" " քանդուիս,
" " քանդուի,
" " քանդուինք
" " " իք
" " " ին

Քանդուած ա:

Քնդուելալ ա

(քանդուելու վերայ է)

Ահա այսպէս են կրաւորականի գործածութեան ձևերն:

ՆԵՐԳՈՐԾԱԿԱՆ ԵՒ ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ

ա. Տաս ըմ, ըսես ըմ, ուտես ըմ, կամ օտիմ,
բ. Տաս ըս, ըսես ըս, ուտես ըս, " օտիս,
գ. Տաս ա, ըսես ա, ուտես ա, " օտի,
Տաս ընք, ըսես ընք, ուտես ընք, կամ օտինք,

Տաս ը.բ. ըսես ը.բ. ուտես ը.բ. կամ օտիք
Տաս ըն. ըսես ըն. ուտես ըն. 7 օտիկն:

ԱՆՑԵԱԼ ԱՆԿՏ.

Տաս ի, ըսեսի, կամ, ուտես ի,
 " իր, " իր, " ուտես իր,
 " ար, " ասից, " ար
 " ինք, " ինք, " ինք
 " իք, " իք, " իք
 " ին, " ին, " ին.

U. S. 445.

ՏՈՒՆ, ըսեցէ, կերէ,
ՏՈՒՆՐ, ըսեցեր, կերեր,
ՏՈՒԱԼ, ասից, կերաւ,
ՏՈՒՆՔ, ըսեցենք, կերենք,
ՏՈՒՔ, ըսեցէք, կերէք,
ՏՈՒՆՆ, ըսեցեն, կերն.

250.

Տօ՛, տալ մի՛. ասի՛, ասիւ մի՛. կե՛ր, օտիւ մի՛.
Տուէ՛ք, տաք ո՛չ ըսեցէ՛ք. ասիք ո՛չ: Կերէ՛ք, օտիք ո՛չ:

ԱՊԼՈՒՆԻ

Նը տամ, տըլական ըմ, կասիմ, կամ կ'օտիմ, կմ ուտլա-
ըսլական ըմ, կան ըմ.

Მ	տաս,	Მ	Ըս,	կ'օտիս,
Მ	տայ,	Მ	ա,	կ'օտի,
Მ	տանք,	Მ	ընք,	կ'օտինք,
Მ	տաք	Მ	Ըք,	կ'օտիք,
Მ	տան	Მ	ըն,	կ'օտին

ՍՏՈՐ.

Թա որ տամ, Թա որ ասիմ, Թա որ ասիմ,
Լն. Լն. Լն.

Ոչ միայն սոյն բայերն, այլ և շատ բայեր այսպիսի միակերպ խոնարհուելով թէ՛ ներգործական են գործ դրուում և թէ՛ կրաւորական: Արարադի գաւառներում համարեա՛ թէ կրաւորական բայերն շատ սակաւ են գործածուում. մեծ մասամբ ներգործական բայերն են գործ դրւում:

Կան նա և այնպիսի բայեր, որոնք երկու նշանակուելիւն ունին. ինչպէս են՝ Ունենալ և Աւնել բայերն: Ունենալն թէ՛ իր մի ունենալ կը նշանակէ և թէ՛ իր մի գնել, սոյնպէս և առնել բայն՝ թէ՛ մի բան առնուլ կը նշանակէ և թէ՛ գնել: Ահաւասիկ օրինակներն.

Ունենալ, օնիլ, առնել, առնիլ

ա, Օնիմ, օնիր,	ըռնես ըմ, ըռնես ընք,
բ, Օնիս, օնիր,	ըռնես ըս, " ըք.
գ, Օնի, օնին	" ա, " ըն,
ԱնՅ. ԱնԿ.	" ի, " ինք,
Ունիս ի, Ունիսիր,	" իր, " իք,
" իր " իք,	" ար, " ին,
" ար " ին	

ԱՆՅ. ԱՆԿ.

ինքկայէ, ինքկալենք, ինքառէ, ինքառենք,
ինքկալեր, ինքկալէք, ինքառեր, ինքառէք.
ինքկալաւ, ինքկալեն, ինքառաւ, ինքառեն:

ՀՐԱՄ.

ինքզան, ինք մի' օնիլ, ան, ինքան, անիլ մի'
ինքզանէք, ինք չ'օնիք, անէք, ինքանէք, ինք չառ-
նէք:

ԱՊԱՌՆԻ

կ'օնիմ կամ ինք ըմ ունլական, կ'առնիմ, ընըլական ըմ
կ'օնիս > ինք ըս ունլական, կ'առնիս, ընըլական ըս
կ'օնի > ինք ա ունլական, կ'առնի, ընըլական ա
կ'օնիք, ինքընք ունլական, կ'առնիք, ընըլական
են.
ընք են.

ՍՏՈՐԱԳԱՍԱԿԱՆ

Թա որ օնիմ Թա որ առնիմ
Թա որ ինքօնիմ, Թա որ ինքառնիմ
են են

Սոյն բայերն գործածուած են նաեւ այս ձևով.
ինք ըմ ունես, ինք ըմ ընես, են.

Յուսով ենք որ մտացի ընթերցողն բայերի այս-
չափ օրինակներով կը բաւականանայ և կարող կը լինի
դիւրաւ իմաստասիրել, գիրքս կարգացած ժամանակ, միւս
բայերի, անունների և դերանունների կազմութիւնները ևս:

ՆԱԽԱԳԻՈՒԹԻՒՆ *

Հացը քարին եւ ըրայ ըմ դնիս,
Ապեր, քերզ մը հար բրդիւշ ըմ ըրալ:

(*) Աւելորդ համարեցի նախադրութեանց, մակբայների,
շողկապների եւ ձայնարկութիւնների տեսակները որոշ որոշ դրել
եւ բառերի բացատրութիւնը նշանակել. զի արդէն բառարանիս
մէջ բացատրուած են նրանց նշանակութիւններն:

Ես հո՞ւ ըմ, որ քու ըռ աջին խօսիմ:
Քերզանայ կըման աման մարդ յօժար ա,
Տէրը ընտրայ կշտին նստած ար,
Քերզ մնան գիտկան շատ ընք տեսալ,
Ծռերի մաջան կրդիս ին պիւլպիւլները,
Ըրախան իմ կոշտս բերէ՛ք,
Իմ մաջքու մաջ զատ չի մնացալ,
Ձերզ նըհետ գիս ին ընտրանք:

ՄԱԿԻԱՅ

Ան ճաղ անճաղ նիկացաւ:
Բացրի ըն թող ըրալ,
Դէ՛ որ իտի ա, մին պատառ կաց,
Եսուես մետք ըրէ:
Ետըհետը կղնուած ասից:
Էգիւց, ալէօր (միւս օր) թա որ գեան, լաւ ա,
Էլլըհայ մին բեն ասի՛:
Էնչանք ըրեն որ նիհսեն,
Ընտեհտը հիօնչ ըսեցեն:
Ըստրանայ գէնը էլ գեան ո՛չ,
Ըսօր շատ թող եկը,
Թիւնդ խօսից:
Ինձոլինձ մտըծեցէ:
Իտի էլ կ'ինի:
Իսկի տուաւ ո՞չ,
Լըհայ որ բարանը բեցաւ,
Խրեկ իր տըլական,
Իրեք հետ խօսքը պրանից
Հո՞ր ըս գիս,
Հո՞ւնց ար գինին,
Ղորդ ըն ասալ մեծերը,
Մըհենկ գերլական ըն:

Մ չա՛նք խուսեցեն, լիւսացաւ,
Որչա՛նք ընք պրտական,
Չուրու շէնը տարէ,
Չուրիւկիւ իրեք սըհաթ կայ,
Պօ՛ղ չի տարածդ,
Ի ըռ ըւեռ գեցեն:

ՇԱՂԿԱՊ

Ախր ինձ տուեն ո՛չ,
Ամմայ ընտրանք ինքկալեն,
Դէ՛ դիւ էլ ինքունիր,
Եայ էս ըմ քեզ տըլական, եայ էն,
Ընտիւր մըհար գեաս չ'ի,
Թա՛ որ շատ ա, կէսը ինձ տօ՛:
Խէ՞ չըն ըպրիս:
Հի՛նչ չի ըս օնքերդ կախալ, } Ի՛նչ պատճառաւ,
Բա հո՛ւնց անիմ:

ՉԱՅՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Դէ՛, յղե իլե՛ք,
Ըխուէ՛ տեղն ար, որ քեզ թակից,
Ըհը՛, թալակն ընկաւ աղուէսը,
Ըներա՛կ ձեղ, ա խոխեք,
Քեշկեայ ես ինի ձեղ տեղ,
Օ՛րս, իտի էլ ա ինիս:

Ն Ո Ւ Է Ր

ՊԸԼԸ — ՊՈՒՂՈՒ ԳՈՐԾԱԿԱԼՆԵՐԻՆ ԵՒ

ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐԻՆ,

Ազնիւ Սիրելիք.

Պուզին, որ արդէն վաղուց մեռած էր, Ձեր օժանդակութեան շնորհիւ կենդանացաւ եւ յարութիւն առաւ: Եւ ահա նա ինքն Պուզին իւր կենսագրութեան հետ կը պատկերացնէ Ձեզ նա եւ իւր դարու ազգային կեանքը, գատաստանների ձեւերը, գատարանների օրէնքները, գատաւորաց վճիռները, գատապարտելոյ պատիժները, կղերականաց քարոզները եւ խաների ու մելիքների կառավարութիւնները:

Պուզին իւր առակներով զՁեզ երբեմն կը ծիծաղցնէ, երբեմն կ'ուրախացնէ, երբեմն կը տրտմեցնէ, երբեմն կը զուարճացնէ, երբեմն կը քարոզէ, երբեմն խրատ կը կարգայ, երբեմն ճշմարիտ գատաստան կ'ուսուցանէ եւ երբեմն սրախօսութիւններ: Եթէ Պուզու բերանից արտասանուած հայհոյութիւն լսէք տեղ, տեղ, կրխնդրեմ որ ներողամիտ լինիք. որովհետեւ այդ յանցանքն իւրն չէ, այլ իւր դարու սովորութեան եւ վարանդու բնակչաց բնաւորութեան:

Ուրեմն, սիրելի գործակալք եւ բաժանորդք, Պուզու յատուկ շնորհակալութեան հետ ընդունեցէք նաեւ իմ խորին յարգանքը եւ անմոռաց երախտագիտութեանս հաւատարմին, որով մնամ միշտ երախտագէտ

Մակար Վ. Բարխուտարեանց

ՊԸԼԸ-ՊՈՒՂԻ

1.

Պուղին դպրոց տարին կարդալ և գրել ուսանելու համար, ուր վարժապետն անդադար կրկնեց՝ այբ, այբ, այբ, բայց Պուղին չպատասխանեց: Երբ չասելուն պատճառը հարցուց, Պուղին պատասխանեց.

—Վարժապետ, վիես ըմ թա այբը սվերիմ, ասիս բէնն էլ սվերի, էս գիրքը լօխ էլ կարդի:

2.

✓ Երախայ ժամանակ Պուղին եկեղեցին տարին և «Հրաժարիմքի» միջոցին ստիպեցին երեսն դէպի արևմուտք դարձնել. Պուղին պատասխանեց՝

Ես Բստուծանայ խռով չըմ, հու որ Բստուծանայ խռով ա, էն իրեսը շող տայ:

3.

Պուղին տեսնելով որ կարկուտն, հեղեղն, մարախն, թրթուրն իւր ձեռքից տարեկան բերքերը կառնուն, այնուհետեւ կը ցանէ բողկ, ստեպղին, ճակնդեղ, սոխ, սխտոր, գետնախնձոր և հողի տակ գոյացող ուտելիքներն: Երբ սաստիկ կարկուտն կըսկսի տեղալ, Պուղին իւր սրահի տակից դէպի ամպը կը գոչէ.— ԲՆԷ՛յ, մընկեամ ըտեղան որ գեաա, կռքներաւդ մին մին հատ պուք տաս: (Իմաստն է. ուրիշ կերպով չես կարող այլ ևս ինձ վնասել, բայց եթէ այդ տեղից իջնելով և ատամներով մի մի փրցնելով:)

4.

Մի անուս սափրիչ Պուղու զլուխը ածիլելու ժամանակ կըտրած տեղերը թանձր բամբակ կը փակցնէ. այնպէս որ գլխի կէտն բամբակով կը ծածկուի: Կասէ Պուղին սափրիչին:

—Ուստայ, մին հիւնն տո՛, տեսնամ: Եւ յետոյ վարձը ամբողջ հայելու վերայ

դնելով սափրիչին կը տայ և կ'ստէ։—Ուստայ, ինքեալ փողը։

—Պուղի, գլխիդ կէսը դեռ որ չըմբրալ։

—Շնուրհակալ ըմ, գլխիս մին անկիւնը բենբակ ըս վարալ, էն մին անկիւնն էլ բիւրդ ըմ վարիլ տլա կան։

5.

Սի մարդ Պուղու արխալուղը (կապայ) տեղ տեղ նոր կարկատաններով կարկատած տեսներով՝ կ'ստէ.

—Պուղի, խլեղդ տեղ տեղ շնուրհաւոր ինի։

—Օուրըմաջ ապրիս, ապեր։

6.

—Սի մարդ մեծ եռանդով կը պատմէր անկապ, անյարմար և անհաւատալի պատմութիւններ, ուր հաւաքուած էին մեծ բազմութիւն։ Պուղին նկատելով որ այն պատմածները միամիտ մարդիկ իբրեւ ճշմարիտ իրականութիւն կընդունին, ծաղրական ձևով կը հարցանէ պատմողին.

—Ապէր, ձեր ազգումը իսկի փինաչե
(հնակարկատ) իլամձ ա:

—Հա՛, քեր մատաղ, իմ հար փինաչի
ար:

—Բնորայ մըհար ըս իստի շատ կրկ-
տուրես էս նաղը:

7.

Ուրիշ գիւղացի մի ևս նոյն բաղմու-
թեան մէջ ձեռքի և գլխի շարժումներով
կը պարծենար իբրև ամենալաւ հնձող
և կը ճողովաբանէր որպէս թէ օրական
հարիւր խուրձ ցորեն կը հնձէ հանգիստ
կերպիւ: Պուղին սորա ևս կը հարցանէ.

—Բխբրացու, (եղբայր) իսկի եալանչի
բէհլեանութիւն ըրամձ ըս:

—Իմ պապ օխտը տարի եալանչիբէհ-
լեանութիւն ա արալ:

—Բնտոր ըս խօսքաւ հեշտ հեշտ օրը
100 խորձնը հնձիս:

8.

Մի երիտասարդ Պուղուն հետ որսի
կերթայ, այն պայմանաւ, եթէ արջե
պատահելու լինին, մահու չափ ճգնելով
զիրար պաշտպանեն: Երբ անտառը կը

Տասնին, արջն կը յարձակի Պուղու վերայ, թանթիւլով (թաթով) կը զարնէ Պուղու գըլխին, մէջքին, ուսերին և նստոյտեղին: Պուղին իսկոյն գետինն կընկնի, իւր շունչըն բոլորովին ներս կառնու որպէս թէ մեռած: Երջը քանիցս իւր աւանջն նորա բերանին դնելով շնչառութիւնը զգուշութեամբ կը զննէ և մահացեալ կարծելով կը մեկնի: Այս արարողութիւնը տեսած էր իւր ընկերն, որ զինքը թողլով ծառը հեծած էր, որից իջնելով կը հարցանէ.

— Աստուած սիրեա, արջն աւանջիդ չի՞նչ ասից, ա Պուղ:

— Ասից թա. էս քեզ խրատ, ըս տրանայ դէնը մինը էլ դիւ ինիս դիւ, իստի շան տղին հետ ընկեր չի դեռնաս, որ ինքը փախչի ծառը եր ինի, քեզ մինակ արջին ուրխումը թողի:

9. +

Պուղին լաւ կը ծեծէ Մելեք Շահ նազարի շունը, որ իւր դռնից յաճախակի կանցնէր: Մելեքն իւր շան ձայնը ճանաչելով, սաստիկ գայրացած Պուղու վերայ՝ կը գոչէ.

— Ետայ, գիւ հօւ ըս, հիւր տղայ ըս,
որ իմ շօնը թկես ըս:

Եղայ, քու շօնը մլեքի շօն ա, աման
դռնաւ անց կընալու իրաւունք օնի, ամ-
մայ, Մելեք, դարտըս էն ա, որ շէնիս
շները քու շանան սըվրելաւ լոխ գեան,
դռնաւս անց կենան, դէօռնս շանուց
շենին: Մելեքն սոյն պատասխանը հաւա-
նելով այն վայրկենից իւր մօտ կընդուի
զՊուղին:

10.

Մի անգամ Մելեքն Եւետարանոց
գիւղում ման գալով զանազան հարցու-
մներ կանէր և Պուղին կը պատասխա-
նէր:

— Ետայ, էս մարդը իսէ՞ իստի աղ-
քատ ա:

Մելեք, խեղքի լիւսը բըժնելիս հմա-
մուսն ա իլալ, մըհանչալայ թա տկլոր
դիւս գեայ, ինքն էլ իւրան բեժինը ինք օնի:
Ինտրայ մըհար միշտ աղքատ ա ըպրիս:

11.

— Ետայ, բա էս մարդը իսէ՞ իստի մլո-
րուած ա:

—Աղայ, ըստրա պարուծը կլիալ ա
(փողն սպառուած է), պլէկ (դրամ)
չօնի, որ արաղ ինքօնի, խմի, հարբի ուր-
խանայ:

12.

Պուղի, էս մարդը խէ՞ գիշերը չուրու
լիւս բեն ա ընես, քշրհանայ չուրու
իւրիւկիւնը քոն ինիս:

—Աղայ, լիւսը ծախալ ա, մթենը կա-
լալ:

13.

—Ատայ, էս մարդը խէ՞ իստի կռուա-
րար, անամօծ և անիրես ա:

—Աղայ, իրեք տէօնիւմ թուրքացալ
ա, երկու տէօնիւմ ճիւհիւտ ա դեռալ.
ծաղիկն էլ շատ ա դիւս տուալ, երե-
սին մորթին մաշկալ, մեռունը քերալ,
տարալ:

14.

—Էս մարդին տօնը լաւ ար շինուած,
խէ՞ ա քանդալ, նորը մինայ շինիս:

Մելիք, պարուծը շտացալ ա, խոր-
ճելի տեղ չի գտալ, տոնը քանդալ ա,
թաղայ շինիս, որ փուլը խրկանայ:

15.

— Էս մարդը խէ՞ ա մէանք ճելլի
ճելլի խուսէս, որ խօսքերը իսկի իմնւաս չի:

— Ըստրայ չընին եայր խնկիլիզի պու-
ղուատայ ա շինուած և թիւնդ քցա-
խում միտուած:

16.

— Ատայ, բա էս հի՞նչան ա, որ իստի
շատ ծանտըր ծանտըր ա խուսէս:

— Մեղիքը ապրած կենայ, էս մարդի
չընին եայերը թիւլացալ ա, չախմախ-
սազին ուղարկի, մին քանի չաքիւ ճ թիսի,
նորը մինայ ըլլապատրակի արնիւմ մըխի,
որ լանայ:

17.

— Ատայ, ախր էս մարդն էլ պեազի
պեազի շատ ուրախ ըմ տանաս, պեազի
պեազի էլ շատ և շատ տրտում:

— Հիպու որ խմիսա, քեֆը քեօք ա
ինիս, նոր հրսանիք արած տղի մնան
ուրախութիւն ա ընես, հիպու որ քեֆը
թուղիս ա, թազայ փեսան մեռած հար-
սի մնան սուգ ա բռնես:

18.

Մի օր խուռն բազմութիւն հաւա-

քուած էր Ամարասու դաշտը: Ժողովուրդն վարելահող կը պահանջէր, ի պրահիմ՝ խանն չէր տար, Մելիք Շահնազարն կը ջանար ժողովուրդը խանին հետ իրաւախոհ անել, սակայն անյաջող ելք ունեցաւ: Վերջապէս Պուղին նկատելով որ ժողովուրդն շփոթելով երկիւղեց՝ իւր արդար իրաւունքը չէր կարող ստանալ, Մելիքն անկարող էր ճարտարութեամբ բացատրել ժողովրդեան իրաւունքը և խանի պարտաւորութիւնը, իսկոյն դնաց, մի երկար ձող առած եկաւ և իւր տեղը կանգնեց: Խանն հարցուց.

— Պուղի, ի՞նչի համար բերած ես այս երկար փայտը:

— Խան, բերած եմ որ սրանով քո խելքն էլ չափեմ, Մելիքին խելքն էլ, ժողովրդեան խելքն էլ:

— Ի՞նչ պատճառաւ:

— Այն պատճառաւ որ ժողովրդին հող պէտք է տաս, որով թէ՛ ինքն կառավարուի և թէ՛ քեզ կառավարէ: Այն պատճառաւ որ ժողովուրդն համարեալ թէ լեզու չունի, որով չկարողացաւ պաշ-

տպանել այն անկապտելի իրաւունքը,
զոր յաւիտենական հրովարտական իրեն
տուած են Աստուած և բնութիւնն:
Այն պատճառաւ, Մեկեքն, որ ժողովրդեան
լեզուն էր, չկարողացաւ յայտ-
նել ձեզ այն մեծ օգտակարութիւնը,
զոր կը պահանջեն ձեր և ժողովրդեան
կենսական շահերն:

Խանն իսկոյն հողերը ժողովրդեան
կը տայ մշակելու յարգելով Պուղու գործ-
նական փաստաբանութիւնը:

19.

Մեկեքի դատաստանին ներկայացան
երկու կանայք, յորոց մին կը պնդէր
ասելով.

Մեկեքը ապրած կենայ, էս հաւը իմն
ա: Իսկ միւսն ընդհակառակն կ'երդ-
նուր ասելով.

— Ես ինիմ էն Աստուծը (Աստուած
վկայ) էս հաւը իմն ա, ես ըմ թոխսը
դրաւ:

Մեկեքն մնաց երկբայութեան մէջ,
զի վկայ բնաւ չկար: Պուղին յօգնու-
թիւն հասնելու փութալով կ'աւէ.

—Աղայ, էս հաւը մին զորդ խօսող
Հաստ օնի, իրան բիւնը:

Մեւիբըն այս խօսքից ոչ ինչ Հաս-
կանալով հաւը կը տայ այն կնոջ, որ
խսկապէս տէրն չէր: Երբ միւս կինն
տխուր կը մեկնէր, որպէս թէ արդարու-
թիւնն բոլորովին մեռած լինէր երկրիս
վերայ, Պուղին կանչեց՝

—Կացէք, կացէ՛ք պատառ, այաններ,
կացէ՛ք: Շուտով հասաւ, հաւը առաւ,
Մեւիբի և կանանց հետ գնացին փողո-
ցը, հաւը թող տուին, որ գնալով իւր
սովորական բունն մտաւ. զի արդէն մի-
նանալու վերայ էր, հաւն տխրող պա-
ռաւինն էր: Պուղին կոչեց.—Մեւիբ, տըս-
նաս ըս, բիւնը հունց լաւ Հաստ ա:

20.

Պուղին ձուածախին կը հարցանէ.

—Ձուին քանի՞նը մին փնհրպատի
(15 կոպ.) ըս տուս:

—Ութասունը:

✓ —Թանկ ա, թա որ հարիւրը տաս,
ինք կոնիմ:

—Մեւիբը քսան հզեր (20000) փնհա-

պատ ծնի, ութասունը մին փնհապատի
ինքօնիս, հի՛նչ կինի:

Պուղին չպատասխանէր, փոքր ինչ
կը հեռանայ, ձուածախի ոտքն սահելով
կընկնի ձուերը ամբողջ կը ջարդուին և
ինքն կըսկսի սաստիկ լալ:

— Ատայ, քանի ձու կար թաքնիդ
մէջ, ասի, որ ութասունը մին փնհապա-
տան փուլը տամ, լաց մի՛ ինիլ:

— Պուղի, քմատաղ, գիտաս չըմ
հեսապը:

— Ատայ, դիւ, որ քու ձեռքաւդ
հմպարած ձիւին հեսապը գիտաս չըս,
Միլիքին փուլը, որ հմպարաւ չըս, հո՛ւնց
ըս գիտաս քսան հզեր փնհապատ ինիլը:

21.

— Պուղի, պսակիդ հրամանը առաւ
ըս:

— Մեկիք, առաջ ըսեցին «Ջհաս ա»:
Ջորիս ոռւշաթ առին, ընտեհօր իրանք
իրանց խուսիլաւ ըսեցեն.

Մարաւ Ջորի,

Ոսկի մատանի,

Ակնը Եամանի.

Հեռու ազգականի,
Հրաման տո՛ւր, տանի:
Կոյս կուսին կ'առնի:

Օխտը բորտը անց ա, հանես ա, դէ
հրամագիրը գիրենք, իրան տանք, տանի:

Պուղու պսակելուց մի տարի յետոյ
Ամարասու վարդապետներից մին նոյն
Զորին հեծած Աւետարանոց կ'երթայ
գործով, Պուղին տեսածին պէս Զորին
առնելով կ'ասէ.

Մարալ Զորի,
Գեալուստդ բարի,
Հրսանիքս արի,
Հընցաւ մին տարի,
Հայր սուրբ, ձի ճարի,
Գինաս դէ՛ բարի:

Զորին չուրու մըհենկ օխտը հրամա-
գիրի գինը գիւս ա բերալ. Զորին Պու-
ղուն ա հանես:

22.

Մի մարդ գիւղից դուրս Պուղուն
կը հարցանէ

— Էս գեառներ տուողն ասից. «Ժա-
որ թիւլ անիս (Ժող տաս) գիւ ըս

մռնըլական, թա որ տոն տանիս, կնեկդ
ա մռնըլական»։ Մըհենկ հո՞ւնց անիմ։

— Ոչ թիւ կանիս՝ որ դիւ մեռնիս,
ոչ տոն կը տանիս՝ որ կնեկդ մեռնի։
Մին լաւ կրակ վառի, մորթինք, օտինք,
դիւն էլ սաղ կը մնաս, կնեկդ էլ։

23.

Մեկէքն այցելութեան կերթայ Իպ-
րահիմ խանին. ուր Պուղին տեսնելով
որ նոյն իսկ թանն ծուռ դատաստան
կ'անէ և անիրաւ վճիռներ կ'արձակէ.
իսկոյն կ'երթայ, մի ձուլիչ կը բերէ, զոր
թանն տեսնելով կը հարցանէ.

— Պուղի, այս մարդը ինչե՞ համար
բերած ես։

— Թան, խելքդ հնացած է, այս վար-
պետը բերած եմ, որ նորից ձուլէ։

Թանն զգալով իւր սխալները՝ Պու-
ղուն կը յանձնէ դատել յետագայ դա-
տերը։

24.

Բէկ կարծուած մի թուրք յափշտա-
կած էր հայից մի ձի, զոր տէրն ճանա-
չելով՝ կը թախանձէր Պուղին, որ առնէ

իրեն տայ վերատին: Պուզին կոչեց:

— Այ թուրք, էս ձին քո՞նն է:

— Այո՛, իմն է:

— Ուրեմն գնա՛ւ և թամբը վար առ
և մի լաւ քորիր:

Երբ թուրքն կը մօտենայ, ձին զըժ-
կամակութեան և անհնազանդութեան
խորթ շարժումներ կ'անէ:

— Այ թուրք, գու յետ գառ, ա հայ,
դու գնա՛:

Հայն մօտեցածին պէս ձին կը քրծ-
նի, ուրախութեան և հնազանդութեան
ցոյցերով կը հնազանդի հային: Ձին կը
տան վերջապէս հային:

25.

Ներկայացան և մի հովիւ և մի հայ-
յորոց առաջինն կը սնդէր թէ այս հո-
վուական շունն իմն է, վերջինն թէ
իմն է:

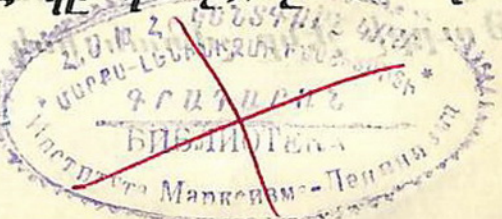
— Հովիւ, շանդ անունը տալով կան-
չէ և առ ու գնա՛, կը հրամայէ Պուզին:

Շունն բնաւ չհնազանդիր: Իսկ երբ
հայն յանուանէ կը կանչէ, շունն նորա

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ

ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԱԿԱԳՈՒԹՅՈՒՆ

ետեւից կ'երթայ, որով անկասկած կ'իմացուի որ շունն հայինն էր:

26.

Մի յայտնի գող թուրք յափշտակած էր թուրք մսագործի մօտից արծաթի դրամներ, վկայ բնաւ չկար: Պուղին դրամները եռացեալ ջրի մէջ թափել տուաւ, երբ իւղը ջրի երեսին յայտնի երևեցաւ, խանն վկայեց որ դրամն մսագործինն է, զոր տուին նորան:

27.

Երկու թուրք և երկու հայ մի կով և մի եզն առած ներկայացան դատարան: Տասն անձինք երդմամբ վկայեցին որ այս անասուններն թուրքաց են:

— Ես ձեր վկայութեան կը հաւատամ անկասկած, բայց եզան և կովի վկայութիւններն էլ պէտք է միանան ձեր վկայութեան հետ, ասաց Պուղին և հրամայեց կովը և եզնը նախ տանիլ թուրքի գիւղի մօտ թողուլ և ապա հայի: Այս արարողութեան որ խանն ևս ներկայ էր, տեսաւ որ անասուններն բնաւ թուրքի շէնը չմտան, իսկ հայի շէնի մօտ

բաց թողածին պէս անատուններն բա-
ռաչելով ուղղակի գնացին նոյն հայի
տունն:

28.

Խօսանն դարձացած կոչեց.

— Պուղի, դու որ այսչափ խելօք ես,
ուրեմն մարդիկ ի՞նչ պատճառաւ են քեզ
պել անուանել:

— Խօսն, մարդիկ նորա համար իմ
անունը խենդ դրած են, որ ես իրանց
խենդ հանուանեմ:

29.

Մելիքի հրամանաւ Պուղին Նշտամ
կ'երթայ գործով, ուր գիշերն իւր ձին
կը գողանան: Ընմիջապէս դառնալով
Խօսնին կը գանգատէ, որ կ'ասէ.

— Ինչի՞ արթուն չ'մնացիր, որ ձիդ
պահպանէիր:

— Եթէ ես իմանայի, Խօսն, որ դուք
քնացած էք, անշուշտ ես արթուն կը
մնաի և իմ ձին չէր գողացուիր:

— Խօսնն իսկոյն մի լաւ ձի կը նուիրէ
Պուղուն:

30.

Շօշու գիւղի միջից անցնելու ժամանակ Մելիքն սաստիկ կը զայրանայ երկու մարդոց վերայ, որք արբած լինելով ոտքի չկանգնեցան զինքը պատուելու:

— Մելիք, անմիջապէս կը կոչէ Պուղին, էս մարդիկը էս սճաթիս իսկի Նստուծ պատուես չըն, քեզ ին պտուռլակա՞ն, իսկի Րստուծանայ վխես չըն, քերզանայ ին վխլակա՞ն, իսկի Աստուծ տանաս չըն, քեզ ին տանլակա՞ն: Դէ գըլուխդ կախի, ծանտր կաց, պատիւդ պահի, յղիդ գնա՛:

31.

Պուղին մի քանի աւուր բացակայութիւնից յետոյ երբ տուն կը վերադառնայ, կը տեսնէ իւր կինը, որ հաւերը մորթած, լաւ կերակուրներ պատրաստած, անկողնոյ մէջ իբրեւ հիւանդ պառկած և հինգ կոյս աղջիկներ իւր ոտքերը կը տրորեն:

— Ա, կնեկ, էս հի՞նչ սալթանադ ա:

— Ա, մարդ, տարին մին օր պլոթիւնըս բռնիս ա, հիւընդնաս ըմ, որ իստի չանիմ, լանալ չըմ:

Պուղին անկեղծ ցաւակցութիւն յայտնելով, խիստ քաղցրութեամբ կը վարուի և յետեւալ շաբթու մէջ երկու անգամ կինը սաստիկ կը ծեծէ խենդ ձեւանալով: Աինն զայրացած կը հարցնէ.

—Ա, մարդ, էս հի՞նչ օյին ա, որ դըլուխս ըս բրիս:

—Ա, կնեկ, իմ ջանս քեր մատաղ շէքէթը երկու տէօնիւմ, պլօթիւնս բռնիս ա, չուրու քեզ թկես չըմ, լնաս չըմ:

—Ա, մարդ, բու պլօթիւնդ իմ պլութիւնան թիւնդ ա, վխես ըմ թա մին օր էլ առի թիւնդ բռնի, թկեւաւ ինձ սպանիս: Ա, մարդ, եկ ես իմ պլօթիւնս թող տամ, դիւ էլ քու պլօթիւնդ: Կը համաձայնին:

32.

—Պուղի, կնեկս ինձ շատ ա ջողապտաս (խօսքով դիմադրել) հո՞ւնց անիմ:

—Մեկիք, լեւզուին ըռաջին մին պատ քաշիլ տօ, որ լիւզուն էլ կարաց ոչ անց կենայ:

33.

— Մեղեքն ապրած կենայ, կասէր մի
այրի կին, 100 ձիւ (ձու) ըմ տուալ էս
մարդին, որ Թաւրիղան ինձ մըհար մին
խլղացու 5 կեազ չիթ բերի, վեց տարի
ա անցկացալ, բերալ չի: 100 ձիւն վեց
տրնումը վեց հարիւր հաւ կը գեռնար:
Մըհենկ, խնդրես ըմ, վեց հարիւր հաւի
գինը վեց վեց շահան (3 կա) ինք օնիս
ինձ տաս (ընդ ամենն 16 ու. 50 կա):

— Խոճա Մարտի, էս ասած ձիւն
ինք ըս կալալ:

— Մեղեքը ապրած կենայ, ինք ըմ
կալալ:

— Դէ գինի (գնա) փուկերը տօ: Յետոյ
Պուղուն դարձնելով խօսքը կը հարցանէ.

— Ատայ, էդ հի՞նչ կշեռք ա:

— Մեղեք, քու խեւքդ, պուաւին խեւ-
քը, խոճին խեւքը կշռեցի, իրեքը մին
խստիլ եկը ոչ:

— Ատայ, խէ՛, պլացալ ըմ, թա գի-
ծուալ:

— Բու խեւքդ թիթեւ ա ընտրայ
մըհար, որ հըրցնես չես թա ձիւն էփած

ա իւայ, թա հում խոճին խելքը թի-
թե ա, որ էփած ձիւն կերալ ա,
ըսես չի թա ձիւն էփած ար. պռաւին
խելքը թիթե ա, որ հարիւր էփած
ձիւան մին ճոտ էլ դիւս չի գեալ: Իս
պռաւին հախը 100 ձիւի գին ա, իւրան
տուէք, գինի (գնայ):

34.

— Պուղի, իմ հար մեռալ ա, սգա-
ւոր ըմ, թա որ էգուց աչքիս ըրեաա ոչ,
5 չուալ կորեկ կը տամ քեզ—կ'ասէ Մե-
ւեքն մի օր:

— Աղայ, էգուց գեալ չըմ ձեր տոն:

Երբ վեճակի բոլոր քահանայք հա-
ւաքուած հանդերձ բազմութեամբ ժո-
ղովրդեան կը կատարէին եկեղեցւոյ գաւ-
թում հանգուցելոյն կարգը, և ահաւա-
սիկ Պուղին Մելեքի հինգ բարակ շների
վերայ մի մի գոյգ չուալ ձգած, փորերը
տափակ չուանով ամրապնդած, ջորու
կարաւանի պէս իրարից կապած և վեր-
ջնի պարանոցից մի փոքր զանգ կա-
խած երեցաւ. բոլոր քահանայք և ժո-
ղովուրդք ծիծաղեցին, երգեցողութիւնք

խանդարեցաւ և Մեկեքն յառաջանալով
Պուղուն ասաց բարկացած.

— Ատայ, ես քեզ ըսեցե՞ ոչ թա է-
դուց աչքիս ըրեաա ոչ:

— Մեկեք, իմ հար, իմ մար քեր
մատաղ, կղնուիլ մի՛, խոխերբս սոված
կտրուես ըն, եկալ ըմ կորեկը տանիմ,
դէ մին մարդ ղըկի գեայ, չափի, ինձ
տայ, լիւս գեռնայ քու հօր հիւգին:

35.

✕ Մեկեքի հօր տապանաքարը ձգելու
ժամանակ քարն կը ծռուի և Պուղու
մատներն կը վնասուին: Պուղին կը կոչէ.

— Մեկեք, լիւսահիւգի քու հար հունց
որ սաղ ժմանակը մարտիմաղար ար,
մռնելան ետը էլլըհայ մարտիմգրութիւն
ա ընես:

36.

Միանգամ մեկեքն պատուական գի-
նի կը խմէր, Պուղին ասաց.

— Աղայ, թա որ մին պատառ էլ
ինձ տաս, քու հար ըրքըութիւն ա գին-
լական: Միբաժակ խմելից ղկնի կը կո-
չէ՝

—Աղայ, քու հար յղի ելաւ: Միբա-
ժակ ևս խմելով:

—Աղայ, մուտացալ ա: Միւս ևս կը
խմէ:

—Ատայ, համ^ա ոչ:

—Աղայ, մին պիծի պատառ ա մնա-
ցալ, հսնելաւ ա, էն ա հա, հասաւ: Մի
բաժակ ևս խմելով կասէ.—աղայ, քու
հար գժոխքին ու ըրբըութեան մէջ տեղը
ոտ ա կացալ: ~~Երջին~~ **Ա**նդամ ևս խմե-
լով կը կոչէ,—ը՛՛՛ր:

—Ատայ, իմ հար ըրբըութի՞ւն գի-
նից թա գժոխքը:

—Աղայ, մին թընփոց եկ՛ը, գիտաս
չըմ ըրբըութիւն ընկաւ, թա գժոխքը:

37.

Պուղին մի առաւօտ սովորականից
շատ առաջ գընալով զՄեղիքը կարթնցնէ:

—Ատայ, հի՞նչ կայ, որ իստի քշե-
րաւ քշըհանայ եկալ ըս:

—Մեղիք մին արազ ըմ տեալ էս
գիշեր:

—Հի՞նչ ըս տեսալ, նաղլ ըրս:

Ըրազումս տոնաս ի քու հար մին

մղըւորի մաջ ընկած, իմ հար մին ըն-
ծղւորի մաջ:

Իմ հար մեկեք ա, հարկաւ մղըւորի
մաջ կ'իսի:

Աղայ, ախր մին բան էլ կայ, որերան
դիւս ին դեաս, մինմնու լիւզ տաս:

38.

Որսի գնալիս Պուղին, որ մի կորեկ
հացի կէսը կերած էր, միւս կէսով այն-
պէս ուժգին կը զարկէ մի նապաս-
տակի, որ անմիջապէս կընկնի, զոր Պու-
ղին մորթելով կ'ասէ.

— Մեկեք, էն հո՛ւ ա ըսես որ կորեկ
հացը լաւ բեն չի. համ հաց ա, համ
եարաղ (զէնք): Տեսե՛ր ըլպաստրակը
հո՛ւնց փըլըփալի ըրաւ:

39.

Անտառի ստորոտում վայրենի վա-
րաղ խողն կը յարձակի Պուղու վերայ,
որ հրացանը կը կրակէ, գնդակն կը
շեղի. Պուղին կը յաջողի ցաթկել և
վարաղի վերայ հեծնել, որ սաստիկ շփո-
թած ուղիղ ճանապարհով սրընթաց
կը վազէ:

—Ատայ, վախիս ո՛չ, վախիս ո՛չ:

—Մեկեք, Քեանջայ ըմ գինիս, թա
որ գիր օնիս, ինձ տօ՛ տանիմ: թա որ
իստի գինիմ, տվըրոննին՝ գեանջայ ըմ:

—Պուղի, էդ խէ՞ խող ըս եր իլալ.
կը հարցնեն տեսնողներն:

—Շահը շատ կոնուալ ա մեր ազգին
երբայ, հրամայալ ա, որ Հայերը ըստրա-
նայ դէնը էլ ձի չի եր ինին, խող եր
ինին:

Այրազն շատ վաղելուց կը դադարի
գիւղի մօտ, Պուղին երկսայրով թռքերը
կը խառնէ և վար իջնելով կ'ասէ.

—Մեկեք, էս շատ լաւ գեռաւ համ
ձիով տոն եկի, համ որս ըրի:

40.

Ուրիշ անգամ որսորդութեան ժա-
մանակ Պուղին կը վերաւորուի մի մա-
տակ արջեց, բժիշկներն կը պատուիրեն
լաւ ընպելիքներ գործածել: Երեք օրից
վերջը Մեկեքն այցելութեան երթալով
կը հարցանէ.

—Ատայ Պուղի, հո՞նց ըս մըհենկ:

—Մեկեք, զորմի էն արջին հօրը, քեշ-

կեայ շէբեթը մին տէօնիւմ ինձ իստի
քլուար, դիւ էլ աման օր ինձ իստի շան-
պանիր (շանպանեայ), մաճառ (մատեր)
պուրտըկաթնը (Պոյրդոյի գինի) խմցնիր:
Ունպրումս իստի լաւ գինիներ խմած
չըմ:

41.

Մի անգամ Պուղին մատուակ կը
լինի և հասարակութեան կը հարցանէ:

—Այ ժղովուրդ, հո՞նց ըք ուղես,
ըստուծեւոր ածիմ (լցնել) թա հիւ-
ղեւոր: (Աստուծոյ պէս լցնեմ, թէ ար-
դարութեամբ):

—Ըստուծեւոր՝ Ըստուծեւոր, կո-
չեցին միաձայն:

Պուղին ոմանց բաժակն մի կաթ,
ոմանց երկու կաթ, ոմանց կէս, ոմանց
ամբողջ կը լցնէ և կը տայ:

—Ատայ, էլ լըհայ պլացալ ըս, էս խէ
ըս իստի ընես:

—Մեկը, գէ ժղովուրդն ասից Ըս-
տուծեւոր ինի, Աստուծ լոխին էլ մին
չա փաւ չիտաս, մինին շատ ա տաս, մի-
նին խրեկ, մկալին առի խրեկ: Ես Ըս-

տուժանայ հարուստ մարդ չըմ, հունց որ
Աստուծ տաս ա, ես էլ ինտի ըմ տաս:

42.

Ատայ, էդ հի՞նչ ըս ընես Պուղի:

— Մեկեք, աղօթք ըմ ընես:

— Խըխոցդ մըհար, թա հիւզւիդ:

— Հիւզիս էլ ըմ մուռացալ, խոխեր-
քը էլ պեկերը շտացալ ըն, աղօթք ըմ
ընես, որ Աստուծ ընտրանց խեղք և ի-
մստոթիւն տայ:

— Ատայ, մին պատառ էլ քերդմհար
աղօթք ըրա:

— Մեկեք, էս սհաթիս ես քերդանայ
խելունք ըմ (Մեկեքն նոյն միջոցին արբած
էր):

43.

Մեկեքի որսական շներից մին կը
սատկի. Պուղին տեսնելով որ նա շատ
և շատ կ'ափսոսայ և կըտխրի, կասէ.

— Աղայ, շահի մնան մեկեք հայրդ
մեռաւ, իսկի ախուժուշ չ'ըէր, շանդ մը-
հար շատ ըս ախուժուշ ընես, ինտի ա
ըրւաս, որ քու հար մին շոն էլ չարեի-

Ժիս, մին շան մէանք էլ խաթր չօնար
կշտիդ:

44.

Հետեւեալ օրն շենի քահանային սև
հագուստը հագած Պուղին կ'երթայ Մե-
լիքի մօտ:

— Ատայ, էս սև շորերը հո՞ր ըս գե-
ցալ, ա պլըկատար:

— Ստակած շանը, մեղայ, վիճան-
ուած շան սուգը պճելու մըհար, իլեկին
(ժողովուրդ) էլ ասալ ըմ, որ լին էլ սև
գենան, սուգ բռնին:

45.

Մելիքն Պուղու վերայ չափազանց
կը բարկանայ այս մասին և Պուղուն
հարցմամբ կ'ասէ.

— Ատայ, հի՞նչ պատիժ տամ քեզ:

— Մելիք Շահազար, սև բեղկը (բողկ)
հալ էփիլ տօ՛, օտիմ, ըստրանայ իւիլ
պատիժ իսկի ինիլ չե:

Երբ կը բերուի, Մելիքն իւր գաւա-
ղանը ձեռքին կը կանգնի Պուղու գլխի
վերայ և բռնի կերցնելով կը հարցանէ.

— Հը, կոտկու տղայ, համը հո՛ւնց
ա. 'հըղ ա:

— Մեղիքի, սկի էփած արջի թրեք չոս
կերալ:

46.

— Ատայ, մին պատառ խոնարհոթիւն
անիս, հի՛նչ կ'ինի:

— Աղայ, սուտանան իմացալ ա որ
խոնարհոթիւնը խտուծու դուր ա
կեաս, էշ ա դռնաս գինիս մին վրժատան
առաջ ոտ կնաս: Մունթերը դիւս ըն
դռնաս, հենգ հենգ, վեց վեց եր ինիս,
շատ չըչրես: Սուտանան մին քանիհետ
ճկուիս ա, եր կնաս, տմնաս ա որ ինիս
չի, ինքը իւրան ըսես ա. «Շատ խոնար-
հոթիւնն էլ մին մրդոթիւն չի»: Հազին
ցեց ա ունես, զոզուալաւ գինիս, խոր
գետին մաջ թգնիս, խոխերքը խղղիս,
կուտրես:

47.

Պուղին տեսնելով որ մի տարի շատ
հարսանիք կը լինին, նուագածուաց (զո-
ռնայ զաւալ) խումբը կը հրաւիրէ: Շե-
փորի ձայնին կը հաւաքուին բոլոր ժո-

ղովուրդն և Մելիքն, որ կը հարցանէ.

— Ըտայ, դիւ ո՛չ հասած աղջիկ օնիս, ո՛չ հասած տղայ, էս հի՞նչ զուռնըղաւալ ա:

— Մելիք, տեսէ որ աման տան զուռնայ ըն ըծես, պար դեաս, իմ սիրտս էլ օղից, էս էլ բերիլ տուէ: Դէ՛ Մելիք, հղբարիւրս եկալ տունը քունն ա, զորմի քո հօր, էս սըհաթիս բերիլ տօ՛ մին կարաս դինի, 400 լաւաշ հաց, 2 աչառ (արջառ), 4 ոչխար, 5 լաք բրինձ, մին լաւ քեֆ անինք, զաւալներին փողերն էլ կը տաս, կը դեռնայ մին լաւ հրսանիք:

Մելիքն Պուղու սիրոյն ամենն էլ կը կատարէ:

48.

Պուղին, որպէս թէ Մելիքի կողմից, ճաշի կը հրաւիրէ վարանդայ դաւառի բոլոր քահանաները: Հետեւեալ օրն երբ քահանայք կը լցուին, գործից անտեղեակ Մելիքն կը հարցանէ Պուղուն.

— Ըտայ, էս տէրտէրները հօ՞ր ըն իստի լոխ էլ եկալ:

— Մելիք ըսօր բա՛ «Ընառակ որդուն» տօ՞նը չի:

— Հա, ատայ ըռնակի տօն ա:

— Եկալ ըն, քու տօնախմբութիւնդ
շնորհաւորին, Մեկեք:

49.

Մեկեքն իւր զուարճաբանին վերայ
ոաստիկ կը զայրանայ այս մասին և
իբրև պատիժ երկու օր ոչ հաց տալ կը
տայ և ոչ կերակուր: Երկու ամսից
յետոյ Պուզին զՄեկեքը ճաշի հրաւերե-
լով կասէ.

— Եղայ, խոտերը կնանչած, ծառերը
ծաղկած, վարդերը բեցուած, բիւլբիւլ-
ները խուսես, գեառն մօրթած, փլաւը
տէամ դրած, գինուն կարասը եր կա-
լած, ամմայ քե՛ֆ ընք ընլական, հա՛:

Մի քանի ժամից զկնի Մեկեքն կը
կոչէ.

— Ե, Պուզ, խորակեր բերիլ տօ՛, օ-
տինք:

— Էս սըհաթիս, Մեկեք:

— Ատայ, կըսօրան երկու սըհաթ էլ
անց ա կացալ, դէ խորակեր բերիլ
տօ՞ է՛:

— Մեկեք, շատը գինեց, խրեկը մը-

նաց, մին պատառ էլ սապր քռահանելաւ ա:

— Ե, կեատայ, Պուղի, օրը մթնիս ա, խէ՞ չըս բըրիս:

— Աղայ, առի մին պիծի պատառ ա մնացալ:

— Ետայ, մարդ ըս, մարդի որդի ըս, իւրկիւնան ժամը տուին, դեռ խորէակ չի տուէր մեզ, էս հի՞նչ օյին ա, սոված սպնեցեր մեզ:

— Եղայ, բա ես էրկու օր հո՞նց դրմացէ սոված, դիւ մին օր դըմնաս չըս:

Ի ուրո հանդիսականք անօթի մեկնեցան:

§ 0.

Մելիք Հահնազարն Գանձակ կ'երթայ իւր զուարճաբանի հետ, ուր Հայոց եշխաններն հետեւեալ հարցերը կառաջարկեն և լուծում կը պահանջեն:

— Պուղի ինչե՞ց է, որ քաղաքիս մէջ ուտելու միսը շուտ շուտ թանկանում է:

— «Սա պահեսցէ զմեզ յամեանայն փորձութենէ» կը պատասխանէ Պուղին

իւր աջ ձեռքի բթամատը և ցուցամատը իրար քսելով:

— Խնդրում ենք, որ էդ խօսքը պարզես:

— Ըման բան պարզ ըստ ինձ, որ ասիմ: Ղասապները խօսք մին ըն ընես, Խանին ուղշաթ տաս, մեսը թանկ ծխես:

51.

— Խանը գողերը բռնել է տալիս, մի քան օր պահում և առանց պատժի էլի թող տամ: սրա պատճառն ի՞նչ է:

— Սա պահեսցէ զմեզ յամենայն փորձութենէ:

52.

— Խանը մի քանի մարդասպան թուրք բէկեր բանդարկել տուել էր կախելու համար, երկու երեք ամսից յետոյ պատուով բաց թողեց անպատիժ:

— Սա պահեսցէ զմեզ յամենայն փորձութենէ:

53.

Չորս գողեր մեծ դժուարութիւ-

նով բռնեցին և բանդարկեցին, որոնք
յափշտակել էին հասարակութենից կին,
աղջիկ, ձի, ոչխար և ամեն հարստու-
թիւն: Սոցանից զատ սպանել էին շատ
անմեղ հայ և թուրք և քանդել էին
շատ տուներ: Ճառչին (մունետիկ) էլ
երեք օր միմեանց վերայ անուշներով
կանչեց. «Ուրբաթ օրը կէսօրին մեծ
չինարի (կաղամախի) ծառից պիտի կա-
խուին մարդասպան աւազակներն Մհա-
մատ, ()սման, Իպրահիմ և Մուստա-
փան. ով որ ցանկանում է, կարող է
տեսութեան գնալ»: Ինչ ուրբաթ օրը
Խանը խալաթներով, պարզւներով բաց
թողեց էն գողերը, որ գնան պակաս
մնացած չարութիւնը և սպանութիւն-
ները ամբողջացնեն:

—Սա պահեսցէ զմեզ յամենայն
փորձութենէ:

54.

Երբ Իշխաններն կը մեկնեն Պուղու
մօտից, սորա համբաւը արդէն լսած լի-
նելով, կը ներկայանան մի քանի աղ-
քատ մարդիկ և զանազան հարցեր կանեն:

—Պուղի, քեզ մատաղ երբ դատարան ենք գնում, մենք իմանում ենք, որ արեգակի պէս արդար ենք և իրաւունքն մերն է, սակայն հարուստները միշտ դատարանում արդարանում են և մաքուր եղի, ձէթի նման ջրի երեսն դուրս գալիս: Լս ի՞նչից է:

—Սովա՛ն արդարասցուք յամենայն յանցանաց:

—Մենք նաչի (անգրագէտ) մարդիկ ենք, գրաբար չենք իմանում, պարզ ասա:

—Հինչ տեղ փուլը խուսես ա, իրաւունքը իւրան ըն տաս, հինչ տեղ փուլը կնչիս ա (ձայն հանել) աման մարդ ընտրայ հրամանն ա կտրես (կատարել). փուլի հրամանը ետ չի գառնալ:

55. +

—Պուղի հարուստների աղջիկները դեռ փոքր փոքր պսակում են, տանում, իսկ մերերն մեծանում են, տանը մնում: Սրան պատճառը ի՞նչ է:

—Պատճառը փուլն ա, հարուստներին աղջիկները թէ կուղ սիրուն էլ չեն ինում, թաւար ղուշի (շահին, որսի

(Թռչուն) մընան երբա ըն տաս, տնես
փուլի մըհար, փուլի՜. քեասիպներին
աղջիկները թէ գուզ հրեշտակ էլ ինին,
էլլըհայ օղող չ'ինիս, սապապն էն ա, որ
փուլ չ'ինի՛ս փուլ:

+ 56. +

X — Պուղի, քեզ մատաղ, բա էսպէս
օրէնք կը լինի՞, էսպէս դատաստան կը
լինի՞, էսպէս կեանք կը լինի:

— Խեղճ մարդիկ, ժմնակիս օրէնքն
էլ փուլն ա, դատաստանն էլ, խղճմտանքն էլ:

+ 57.

Մեկէքն Ղարաբաղ վերադարձած
միջոցին Թարթար գետը յորդած տես-
նելով՝ դիտմամբ զՊուղին գետի ափի
վերայ կը թողու, որ ձի չունէր, և ինքն
իւր մարդիկներով յԱւետարանոց կը
դիմէ: Տուն հասածին պէս կը կոչէ.

— Ետայ, Պուղի դիւ ի՞ն ես, ջի՞ն
ես: Ատայ, գետաւը հո՞ւնց անցկացեր
և հի՞պ ըստեղ հասեր:

— Եղայ, դիւ ինձ անտէր թողեցեր,
Եստուծ ինձ տէրութիւն ըրաւ, քերզ-
անայ ճելի բերաւ:

58. ✠

Մեկէքն իւր խենդ եղբօր արած յիմարութիւնից ձանձրացած՝ յաճախակի կասէր բարձր ձայնով.

— Ես փչացածը մեռաւ էլ ոչ թա պրծաւ ինք, մին հաւայի կիւլայ էլ ծրփիս չի, թա մունք էլ պրծնինք, ինքն էլ պրծնէր:

Պուղին, որ ամեն օր կը լսէր այս տրտունջը, Մեկէքի եղբայրը կը կանչէ և, որպէս թէ թովչութիւն ուսուցանելու համար, երեք անգամ նորա բերանում կը թքնէ և թուքը կլել կը տայ *):

Մեկէքի եղբայրն կը կոչէ ուրախութեամբ.

— Բատրանայ դէնը էլ վիւլական չքմ, չինչ տեղ օձ տեսնամ, բռնլական բմ օֆսունչի բմ դեռալ:

(*) Թուքը թովիչներն (օֆսունչի) այլոց թովչութիւն սովորցնելու ժամանակ նոցա բերաններում երեք անգամ կը թքնեն և թուքը կլել կըրտան: Որպէս զի եթէ ասենաթունաւոր օձն անգամ խածնելու լինի, չթունաւորուի և չմեռնի:

Լճարասի դաշտում մի օձ բռնել
ջանալով, որից կը թունաւորուի և
կը մեռնի: Մեկէքն երբ եղելութիւնը
կ'իմանայ, սաստիկ բարկացած կ'ասէ
Պուղուն.

— Լտայ, դիւ օֆսունչի՞ իր, որ խը-
բեցեր, իմ աղբեր սպնեցեր:

— Լղայ, Լստուծու օրը ինիծելաւ
ըսես իր. «էս փչացածը մեռաւ էլ ոչ,
թա պրծալ ինք»: Դէ մեռաւ, պրծէր,
էլ Տի՞նչ ըս շուրջակալ ինիլու տեղ
մուքշոթիւն ընես:

59. +

Նորընծայ քահանան Մեկէքիեղբօր
եկեղեցւոյ կարգը կատարելու միջոցին
շատ կը կըղկըայ, Պուղին լուսարարին
կ'ասէ.

— Ատայ, մին պատառ բենբակ տար,
կնթեղին ձէթումը թաթախ ըրա, բեր
տէրին աչքերը բսի, որ լաւ լիւս տայ,
ճըլլի ճելլի կարդի:

60.

Այս նորընծան, իւղաբերից աւետա-

րան կարդալու ժամանակ, քանիցս կը
կրկնէ «ասէ ցնա, ասէ ցնա», Մի պա-
ռաւ իմանալու փափաղով կը հարցնէ.

— Հի՞նչ ա ըսես, ասէր, քեր մա-
տաղ, հի՞նչ ա ըսես:

Քահանային կողմանէ Պուղին կը
պատասխանէ.

— Չոռը պինչդ ա ըսես, բաւթառ,
սէասդ կտրի, տէրը քռտունքան նոր ա
դիւս եկաւ ինքը գիտաս ա թա հի՞նչ
ա ըսես, որ քեզ էլ ասի, թա հինչ ա
ըսես:

61.

Մի խնջոյքում հրաւիրելոց մին Պու-
ղուն ծածուկ կասէ.

— Աստուած սէրիս, էս մին փնհա-
պատը (15 կպ.) ինք կալ, քթիս երրայ
խօսիս ոչ, լիւկաց մին պատառ հալալ
գինի խմիմ: Հիպու որ տնադ ըս ընես,
չատ ըմ կոտորուիս:

Պուղին երբ կը տեսնէ, որ շատ գի-
նի խմելուց քիթն չափազանց կարմրած
է, դրամը նետելով բարձրաձայն կասէ.

— Մարտի, ինք կալ ուռչաթ տու-

ած փնհապատդ, բթիդ հալը հալ չե-
կէ կրես չըմ տաղ անիլ:

62.

Պուղու տան մէջ բաւական մարդիկ
գինի կը խմէին, որք միաբերան կը կո-
չեն:

— Էս շան տղու տղայ Պուղու գի-
նին հո՛ւնց լաւ գինի ա:

Պուղին ևս մի գաւաթ խմելուց յե-
տոյ կասէ.

— Ղորդ որ լաւ գինի ա, էս շան
տղի տղերքը հո՛ւնց լաւ գինի ըն ճըն-
չես:

63. †

X Մեկքն կ'ընթրէր, Պուղին սաստիկ
անօթի կանգնած էր:

Պուղի, փլաւը որ մրհաւի մնի նհետ
ուտես ըս, հո՛ւնց լաւ ա ինիս:

— Մեկք, իմ փորս սոված վեց վեց,
ա ընես (սաստիկ անօթի է), էդ մրհաւը
եա՛ ըստեղ, եա՛ Շխերին ձորումը, ինձ
մրհար մին ա, քանի որ ես ուտես չըմ:

64.

Մեկքն կը ճաշէր, բայց փասեանի

և կաքաւի փափուկ մտերը թողած, ոսկորները ախորժակով կըկրծէր:

— Պուղի, Մելեքը խէ՞ փափուկ մըսերը թողած ոսկուրները ա կրծկուրծես. կը հարցանէ մի գիւղացի ցած ձայնիւ:

— Մեծամեծ մարդիկ սովորած ըն ինիս, ընտրայ մըհար մեսը թողած ոսկուռն ըն կրծկուրծես: Մեր Մելեքն էլ ոսկուռայ ա հազ ընես:

† 65. †

Մի գանգատաւոր կը բողբէր Մելեքին ասելով.

— Ես թեւնի (Յարութիւն) ապօրը պիծի աղջիկն ըմ օղալ, մեծնն ըն փսակալ երբաս: Իրեսը հենց ա լըհայ շտարար ինի, մշանք չեչոտ, ծկծակուտ ա:

— Ատայ, պսկեւիս խէ՞ երշեցեր ո՛չ, էդ հիւզեւոր բան ա, կթղըկոսին պետումայ գինիս:

✓ — Աղայ, պսկեւիս իրեսը ինտի պենդ ծածկուած ար, որ կրացէ ոչ տեսնալ:

Պուղին միջամտելով կ'ասէ.

— Ատայ Մուքի, (Միբայէլ) ես ի-

նիմ էն Ստեղծուողը, լաւը լըայ էդ ա,
քերայնայ կըման էլ ուրիշ սիրող չինիլ
էլ ո՛չ երսուուլայ վախ օնիս, ո՛չ թոր-
քայ:

Մարդն այս խօսքերով համոզուելով
կինը այլ ևս չ'արձակէր:

66.

Մի նորուս սափրիչ երկու ժամում
հազիւ թէ կարողացաւ ածիլել Պուղու
գլուխը և երեսը: Վանի անգամ որ սա
ձանձրութեան և անհանգստութեան
շարժումներ կ'անէր, նա իսկոյն կ'աւեր:

— Մի պատառ համբերի՛, քէր մա-
տաղ, մի պատառ համբերի, ըհը, էս ա
պրծալ ըմ:

Այս սափրիչն Աելիքի վերաբերեալ
մի գործ ունէր, զոր Պուղուն յանձնե-
լով թախանձեց կատարել:

Վանիցս որ կ'երթար և կը հարցներ
իմանալու, Պուղին կը պատասխանէր.

Մին պատառ համբերի, քէր մա-
տաղ, մին պատառ համբերի, խրեկ ա մը-
նացալ, ըհը էս ա պրծալ ըմ:

67. +

Մեղիքի կողմից Պուղին կը ներկայանայ Թաւրիզում Պարսից հոգեւոր գրէխին, որ կէկէակ (նառկիլէ) կը ծըխէր։ Պուղին կը յանդիմանուի Շէյխ-Իսլամից իբրեւ չափազանց շուտ շուտ խօսող։ Սպասաւորն գալով կէկէակը կառնու և վերը ռաֆի վերայ դնելով կը հեռանայ, մի կրակ ընկնելով հոգեւորականի գլխի ամենաթանկագին շալի վերայ, զոր Պուղին տեսնելով ամենածանր եղանակաւ կ'ասէ թուրքերէն.

— Երկնքից՝ մի՛ կրակ ընկաւ Շէյխ-Իսլամի՛ գլխի՛ թիրմայ՛ շալի՛ վերայ. թիրմայ՛ շալի՛ այրեց, այրեց, այրեց։

Շէյխ-Իսլամն երբ զգաց գլխին տաքանալը, անախորժ խնճրմահօտը և տեսաւ ամպանման մուխը, փաթաթօցը իսկոյն գլխիցն առնելով շարտեց և Պուղու վերայ զայրացած ասաց.

— Ինչե՞ համար շուտ շուտ չ'ասացիր որ ամենապատուական շալս այրեց, փրկացաւ։

— Սուրբ մարդ, դուք հրամայեցիք

ինձ ծանր ծանրը խօսիլ. մանաւանդ
վախցայ որ շուտ շուտ խօսիմ, կրկին
յանդիմանուիմ՝ ձեր սրբութիւնից:

✠ 68.

Նոյն քաղաքի մահճետական գլուխ-
ներն Պուղուն կը հարցանեն և պատաս-
խանը կը պահանջեն:

— Հայերն ի՞նչ պատճառաւ Մուհեմ-
մատը թողած Վրիստոսը են պաշտում:

— Այն պատճառաւ որ Վրիստոս
Աստուած է. իսկ Մուհեմմատն մար-
դարէ:

— Ի՞նչ փաստով կարող ես հաստա-
տել Վրիստոսի աստուածութիւնը:

— Ձեր Ղուրանի փաստով, որով-
հետեւ Ղուրանում գրուած է. « Վրիս-
տոս յարութիւն առաւ և երկինքն համ-
բարձաւ ». Իսկ Մուհեմմատի մարմինն,
ըստ որում մարդ էր, էս աշխարհքում
մնաց, Մազգէում, ուր դուք ուխտի
կերթաք:

✠ 69.

Մի քանի պարսիկներ կը հարցնեն.

— Պուղե, մեր հոգևորականներից կը

հարցանենք թէ ի՞նչ է պատճառը որ մեր մեծ Մարգարէն Մուհեմմատն թուրքաց համար արգիլած է, որ չխմեն գինի, արաղ և ոգելից ըմպելիներ: Նորա միայն կասեն. «Նա արգիլած է» բայց թէ ի՞նչ պատճառաւ արգիլած է, չը գիտեն և չեն խօսեր:

— Ձեր մարգարէն փորձով իմացած էր, որ թուրք ազգերն քաջ են, առանց գինի խմելու արդէն կ'անէն շատ անկարգութիւններ, և մարդասպանութիւններ, և եթէ ոգելից և արբեցուցիչ հեղուկներ ևս խմելու լինին, բոլորովին հրէշ դառնալով զերար կըսպանեն և մարդկութեան ու ազգութեան շատ վնասներ կը հասցնեն: Ահա այս պատճառաւ արգիլած է:

70.

Երբ Պուղին Աւետարանոց կը վերադառնայ, մի թանձրանցի թուրք կը տեսնէ, մի ձի բերած էր Սելեքի վերայ ծախելու, զոր շափազանց կը գովէր:

— Ահա, ձիդ շահը տեսա՞ւ, կը հարցանէ Պուղին:

—Այո՛ Շահն էլ տեսաւ, բոլոր
շահաւորներն էլ:

— Ուրեմն, եթէ ձեզ գովածիդ չափ
լաւ է, ինչո՞ւ համար Թեհրանից մինչև
այս տեղ չծախուեցաւ և Արասին էլ
անցնելով այս տեղ հասաւ:

71.

Մի պարտատէր յաճախակի կը
գար և Մելեքը ձանձրացնելով կասէր.

— Մելեք, իմ խոխերքս քեր մատաղ,
Սագի (Սարգիս) ապերը ինձանայ 10 թու-
ման (12 մնթ) փուլ ա փոխ կալալ, մե-
ռալ, տղեքն էլ աղքատ ըն, իրանց հօրը
պարտքը տաս չըն. խնդրես ըմ, ինքօնիս
ինձ տաս:

Մելեքն դատաստանը Պուղուն կը
յանձնէ: Պուղին մի թուղթ գրելով
պարտատէրը իւր հետ կ'առնէ և եկե-
ղեցին տանելով թուղթը կը դնէ մի
ննջեցեալի աջ ձեռքում, որ նոր մեռած
էր և ի լուր գանդատաւորին մեռելին
կ'ասէ բարձր ձայնով.

— Մոսի (Մովսէս) ապեր, ես գի-
տաս ըմ որ ըսօր դիւ էն դիւնեայ ըս

հանրական. Էս գիրը Սաղի ապօրը տաս, ասիս, որ Պօղին ըսես ա. «Հալի հալպէաթ Մարտուն 10 թուման փուլը էգիւց զըշերհանայ զարկի: Ըստուծու սէրին, ասի՛, ճելլի զարկի, մեր եախան Մարտուն (Մարտիրոս) ձեռքան ըզատի, որ ինքն էլ պրծնի, մունք էլ:

72.

Մի մարդ սաստիկ կը թախանձէր Պօղուն, որ իւր նորածին երախային կնքահայր լինի: Պօղին կը պատասխանէ:

— Ս, անէս (Յովհաննէս), ես ինիմ էն Ըստուծը, իմ խոխերքս էլ ուրիշի ըմ խտտել տաս:

73.

Շատ խելացի կարծուած մի մարդ լողալու ժամանակ Երասխում խեղդուած էր: Պօղին գետեզրրքի վերայ նըսաած մի երկար փայտով ջուրը կը խառնէր:

— Հինչի՞ ըս շու կեաս, Պօղի, հարցուց անցորդ մի:

— Մին շատ խելունք մարդի:

— Խելունք մարդիկը ցմաքումն ըն ըպրես:

— Ժ. Բնակիս խելունքները ջրումն ըն
ըպրես:

74. +

— Իս գետը խէ՞ վշշաս չի.

— Մլաւան կատուն մոկնը չի բռնես.
Տիպու որ կլաւուցը լսես ըն, մոկները
փխչիս ըն: Երասխըն էլ վշշաս չի, որ
շատ մարդ բռնի, կօլ տայ:

+ 75.

— Արասխը շատ ա խո՞ր, թա տա-
յաղ ա:

— Նի մը՛տ, չափի՛, տես խո՞ր ա, թա
տայաղ:

76.

— Պուղե, Տւատայ ըսօրի գինձ ըս
կերալ, խելքդ պկասալ ա:

— Ինտի ա ըրւաս, որ շատ գինձ ու-
տելաւ խելքդ պկասալ ա, էդ պկասած
խելքաւդ ուզիս ըս թա ինձ խելք սը-
վրցնիս: Չուրու մըճենկ գինձ ըս կերալ,
դէ գինի՛ ըստրայ դէնը ջրըկուտեմնը կեր,
որ խելքդ պկասածը տեղը գեայ:

77. +

— Պուղե, խելքադ մին պատառ

ինձ փոխ տաս, հի՜նչ կ'ինի:

— Ըղբմ ծհլգի քու հարէլ . . . փոխ կալաւ, բընցրուց, կարից ոչ թա փոխը ետ տայ, լըհայ պըրտական մեռաւ:

† 78. ✓

— Ատայ, Պուղե, հենց ըս լըհայ Բա-
տըրծաշունչը ըռաջին դրած, տըրըն-
ցը օրէնք սվըցնող երպսկապոս ինիս:
Ես քեզ ըսեցէ, ինձ ծիծաղցրո՞ւ, թա
ինձ տըրացու շինի:

— Մեւեք, քերզ մնան տըրըցէն ինձ
մնան երպսկապոսը դեռ շատ ա: Դէ գե-
տիդ պենդ կապի, որ շատ ծըծղելան
ճղմղենքերդ կտորին ոչ:

79.

— Մին երպսկապոս իրան ձեռնա-
դրած տէրին քննութիւն ա ընես, թա
տեսնայ իսկի բա՛ն ա գիտաս:

«Նորըծայ, Քրիստոս աշխարհքիս
վերայ քանի՞ տարի ա մնացալ: — «Օա-
ռադ ըմ, որ Քրիստոս ըս հըցնես»:

«Ատայ, քանի՞ Քրիստոս ա եկալ
աշխարհք:

80.

—Մին վրդապետի մունթը շատ ուշունցատու ար, վրդապետը ուրխումը մին քար դրաւ, որ ասի թա ուշունց տայ, լեզուն քարին նիկեայ, խրատուի: Մին սելուսու օր վրդապետը մին շէնաւ անց կենալիս, մին թաղայ հարս ձեռքաւ ա ընես, թա «ոննը կացէք»: Արդապետը ուրխնաս ա, որ թոռին երեսան կը պրծնի, կը նստի, հաց կօտի: Հարսը դիւս ա գեաս, ձեռքաւ ընես թա «գէ-գինեցէք»: Մունթը հըրցնես ա. «ա հարօնը, բա մեզ հինչի՞ մըհար էս շմիշմիալի թոռին տակին ոննը ըրեր»: —Իմ ըսկեսուր ասել ա թա, «վրդապետ ընցնելիս թա որ հաւ թոխսը դընիս, ջոտերը լոխ էլ քեաքլիկ դիւս կը գեան»: Ըստրայ մըհար ձեզ ոննը ըրէ: Հըյրըսուրըրը ասալ ա. «ատայ, դէ քարը ուրխադ դիւս կալ, կրունւորաց էս չանք ըպշխարանըր բւկանայ»:

81.

—Մելիք, մին տէր հրանքի մըհար աման բեն առած տոն գինալիս Յեխ

ձորումը գեօղերին ձեռքն ա ընկնիս,
Բդամայ մնան տկլուրցնես ըն, մին հա-
լաւ ա մնաս գեցը, մին փոխան: Տէրը
հալաւն էլ տաս ա, ըսես. «ա գեօղեր,
դիւք ինիք ձեր Աստուծը, լիւ կացէք
էս փոխանը գեցս կենայ, քհանայ մարդ
ըմ, ինձ խոտառակ մի՛ք անիլ, էն մեա-
ցած բաները ձեզ հալալ ինի»:— «Զէ,
ինիլ չէ, էդ էլ պէտում ա հանիս»: Տէրը
մտքաւ ըւտարանը պրընպարան ա ընես,
ընտեղ գտնիս ա, որ Քրիստոս ասալ
ա, «[Ժա որ խլեղդ օղեն, հալաւդ (շա-
պիկ) էլ տօ»: Տոնաս ա որ ըւտրանումը
փութանին մըհար բան չե կայ գրուած,
հին կտրկրանին մէջն ա շու գեաս,
Դաւութ մրդրին էս խօսքը գտնիս. «Բնդ
սրբոյն սուրբ եղեցիս, ընդ առնն անբժի՛
անբժի՛ եղեցիս, ընդ ընտրեալսն՝ ընտրեալ
եղեցիս և զ[Ժուրքսն (Ժիւրսն) կործանես-
ցէս»: Տէրը մին մեծ ձօղի ա եր ունիս,
չորս գեօղերը սպնես, չորերը գենաս,
ձիերը մինմնուանայ կպուտես, տոն գի-
նիս: Բըցակինը, հիպու որ տոնաս ա,
ըսես ա, «փառք քեզ Քրիստոս, տէրս

մին ձիաւ գինեցալ ա, հենգ ձիաւ եկալ:»

82.

— Մեկեք, մին մարդ մին էշ ա ունես (գնել), չորս տարի բնցնես: Մին օր քաղաքը գինալես քոնը տնես ա, էշան որ ա գեսս, ծառան կախս, քոն ինիս: Ղեօղերան մինը նոխտան իւրան դլուխն ա գցիս, էշին տեղը նստես, մնացածները էշը գնիս ըն քղաքում ծխելու մըհար: Մարդը քունան գիւթնաս ա, էշին տեղը մին երիտասարդ մարդ տանաս: «Այ էշ էս հո՛ւնց իլաւ, որ մարդ գեռեր»: Եշը պտտխնես ա. «Իմ բարի տէրս, էս մին տէրի տղայ ըմ: Իմ հօր ճողապ տուէ, ինձ շատ շատ թակից ե ինիծից հենգ արնան ժմնակին էշ շինից: Հիպու որ դիւ գլուխդ տափին դրէր, էն սըհաթին հենգ տարին թմամից, մարդ գեռէ»: — «Ետայ, աղատ ըրէ քեզ, երկաց գինի, հօրդ հնազանդ կաց, որ էլ քեզ ինիծի ոչ, էշ շինի:»

83.

— Մեկեք, մարդը քաղաքն ա մտնես, որ մին էշ ինքօնի, իւրան էշը տանաս

ա, որ ծխես ըն, (գողերն էին): Էջը տէրը ճննչիս ա, գլուխը տէռնը փեշկերը քսիս, զոզուաս, ուրխոթիւն ընես: Տէրը ըսես ա էշին. «ա շան տղայ, ա պել անիծած, կրացեր ոչ մին օր մարդ դեռած կենաս, էլլըճայ ճողապ տուէր, Տէրը քեզ ընիծեց, էշ գեռեր: Հը, օգուժ ըս փուլ խարճիմ, քեզ ինքօնիմ, էլլըճայ մարդ դեռնաւ, թիւլ անիմ էգ ինիլ չի: Ոչ տեսանես Եղիպտոս:»

84.

— Եղայ, Ս. Սրգեանայ շէթումը մին տէր մին աղջիկ ա մկրտես, տոն բրիս: Տնատէրը հրցնես ա. «ա տէր, ըղջկանս անումը հի՞նչ ըս դրալ»: — «Սարգիս ըմ դրալ, Արզուման»: Ե տէր, քու տոնը Եստուծ չի քանդի, ախր Սարգիս անուն աղջիկ կ'իւնի»: «Արզուման, դեռ ըռջնակդ ա, դիւ գիտաս չըս Ս. Սարգսին պա սումը ծնածին անունը Սարգիս կը գնին, կ'ողի աղջիկ կո՛ղի տղայ»:»

85.

— Պըլը Պուղի, գլօխս տէանկեասար ըրիր, պօլ ա:

—Մեղէք, խրեկ ա մնացալ, սրծնեւաւ
լմ: Մին նորընծայ տէր ջուպը 50 բեկ-
լայ ա դրալ, որ օր մին հատ թող ընե-
լաւ: Չատիկը կուրցնէ ոչ: Տրակինը ջուպը
կրկտելիս բեկլան տանա՞ս, իւրան իւ-
րան ըսես, «իմ էրկու աչքս քուռանայ,
տէրս բկլաւ ա ծոմ պըհես»: Չուպը
չուրու բերանը բկլաւ լցնիս ա, տէրը
աման օր թող թող ա ընես, գլխիս չի:
Ժղովուրդը ըսես ա, «ա տէր, աման չի
ներքում զատիկ ըն բրալ մեր զատիկը
հիւ պ ա գերլական»: — «Ժղովուրդ, թա որ
իմ բկլին հապին եշինք, ըստարի ճըղ-
մըհար զատիկ չկայ, չուրու մին տարի
մեծ պաս պէտում ա պահէք:

86.

—Մունթերը մին օր իւրանց վըր-
ժպետին հրցնես ըն. «վրժապետ, «որո-
գայթ» հի՞նչ ասիլ ա»: Պտխնես ա.
«վըրվթալ»: Մին քանի օրան ետը մուն-
թերը բառարանին երչիս ըն, վրժպետին
ըսես. «ախր մունք եշալ ընք, թալակ
ասիլ ա որոգայթ»: Արժապետը ըսես
ա, «ատայ, դէ թալակը ընկնողը, ոտքը

որ կոտորի, կը վըվթայ էլճի, բա սկի Նստուժ ձեզ մին պատառնորճք չետո՞ւալ»:

87.

— Մեկք, մինը գինիս ա թեճրանուժը վեց տարի կնաս, տոն եկած ժմանակը հարը հրցնես ա. «Բատի (Բաղտասար), սկի փարսի (պարսկերէն) սվերալ ըս»:
— Հա, ապեր, սվերալ ըմ»:

«Ուղտին հի՞նչ կ'ասին»:
— Ապեր, ուղտը շատ մեծ ա, ըտի շատ մեծ մեծ բաները սվերալ չըմ»:
«Մըջեմնին հի՞նչ կ'ասեն»:
— Էդ շատ ա պիծի, ըտի շատ պիծի բաները սվերալ չըմ»:
«Դէ, գլխին հի՞նչ կ'ասեն»:
— «Սէար»:

— «Մղերի՞ն»:
— «Սրախոտ»:

— «Մըբի՞ն»:
— «Սրաւել»:

— «Պղերի՞ն»:
— «Սըը յադի»:

— «Բրանի՞ն»:
— «Սրածակ»:

— «Բէքերի՞ն»:
— «Սրալուսամուտ»:

— «Բնկուջների՞ն»:
— «Սըը պտըհան»:

— «Սղի՞ն»:
— «Սրակոթ»:

— «Բթին հի՞նչ կ'ասեն»:
— «Սարնով»:

Հարը ասալ ա, «տտայ, ըտի փարսի ես էլ ըմ գիտտա»:

— «Ապեր, դէ կուրին հինչ կ'ասին:

— «Սութ տամ կէօլայ»:

— «Գեօրդնուկի՞ն: — «Լոք տամ կէօլայ»:

«Խլեզնի՞ն: — «Շող տամ քօլայ»:

88.

— Իրեք լաւ կրդեցած տիրէցու հընկեր ըն դանաս, մին տեղ ըն գինաս, սվուծնաս, ուրիշ ուտելու բեն չըն դտնես, մին ձիւ ա ճրուես սուշլ ըն ընես, վճռես, թա հու որ մին լաւ բեն ասի, ձիւն էն օտի: Մինը ձիւն իրան կողմը քշելաւ ըսես ա. «Ղազարէ՛ արի՛ եկ արտաքս»: Մինն էլ եր ա ունես, քշուալաւ իւրան ըւաջին դնես, ծծղելաւ ըսես. «Լուծէ՛ք զգաւ և թողէք երթալ»: Ին մինն էլ եր ա ունիս, բրանումը դնիս, ուտելաւ ըսես. «Մ'ո՛ւտ յուրախութիւն տեառն քո»:

89.

— Ապլըկատար, պէյսա փոլ ըծեցեր, պոլ ա, սէասդ կտրի՛, երկայ, կորի՛, քաշուի:

— Մեկը, հմբրոթիւնը կեանք ա, խրեկ ա մնացալ, պրծնելաւ ըմ: Մին

տէր, մին մօլլայ, մի ճշիւտի (հրէի) վրդապետ մին տան զոնաղ ըն ինիս, մին աման փլաւ ըն բրիս: Եւ ըրեքան մին տեղ ըսես ըն. « Եւ փլաւը մին մարդ անճաղ կը կուշտըցնի, եկէք քոն ինինք, երկենանք, հու որ լաւ արաղ տեսած ինի, փլաւը էն օտի»:

Հիպու էն երկունը քոն չըն ի՞նիս, տէրը եր ա կնաս, փլաւը գիգես, էլ լըհայ քոն ինիս: Վըշըհանայ ճիւհիւտը ըսես ա. « Սօմէս մրդրին գերրած դրախտը գեցէ բազումս, ինտի՛ բեներ կերայ, ինտի՛ բեներ խմեցի, որ ասուիլ չի կեալ»: Թուրքըր ասալ ա, « Սուհամմատին ըրքութիւնը գեցէ, հի՛նչ փլաւներ տեսէ, հի՛նչ կերակուրներ, հի՛նչ շարպէթներ, հի՛նչ հիւրի, հի՛նչ փարթ . . . »: Տէրն էլ ասալ ա. « Բրազումս տեսէ որ ձղանայ մինը երկինքն ա գինեցալ, մին էլ դրախտը, տեսէ որ էս ութազումը մինակ եսըմ մնացալ փլաւը ինքկալայ, կերայ»:

90.

— Եղայ, մին մարդ մին տան զոնաղ

ա դառալ, ըռւրոհանայ գինալիս տան
հարսնը ասալ ա. «Ըղբեր, սոված գինալ
մի, մին պատառ կաց, հաց թխիմ,
կեր, ընտեհտը գինի»: Վանի որ հարսը
սաճաւ հաց ա թխալ, դոնաղը թէաղայ
պանրաւ կերալ ա: Սաճին երրայ մընա-
ցալ ա մին եօխայ, տան խոխերքն էլ սա-
ճին չորս անկիւնաւը չուրսըպիւլէօր շա-
րուած, վեզերը ծռած երշիս, որ մին
պատառ էլ իւրանք նըհար անին:
Հարսին սիրտը նիկացած հրցնես ա.
Ուր կերթաս, միւսաժիր աղբեր»: Քիս
ըմ Ս. Կրապետ, աբեր»: «Ի՞նչի համար
կերթաս»:

— Իշտահ չօնիմ, գիս ըմ թա Ս. Կր-
պետան իշտահ օղիմ»: «Վրիստոսի սի-
րոյն էղնի, յետ գառնալուդ ուրիշ գե-
ղով գնաս»:

— Ատայ, Պուղի, զորմի քո հօր, պօլ
ա, էլ կրես չըմ դիմանալ, թա որ ինձ

սիրիս ըս, եր կաց գինի, մին պատառ տինճանամ:

— Մեկք, հռնի (անցեալ) տարուան հիւզիդ սերիս, էս մինն ա մնացալ, ա-սիմ գինիմ:

Հ[թ]րքեցէ (Հա[թ]երք գիւղացի) մին մարդ գիս ա, իւրանց հասած արտումը մին ճեանճաւ ընելիս ձի տսնաս, շատ վիտես ա. հեռու ոտ ա կնաս, ըսես: «Ա, դիւ հի՞նչ ալիմիլաթ ես, վար իտի դնջղած կոնդաւ ես անում. պո՛, պո՛, պո՛, պո՛, ինձ կօտս (գիս կուտէս)»: Մեկք, ձին կոնդաւ ա ընես էլըհայ, մարդը քիւլաշ ա ընես (վախնալ) ւրուրեռ գինիլաւ էլըհայ ըսես, պո՛ պո՛ պո՛ պո՛, այ ալի-միլաթ, մեր Քեօվխան էլ կօտս»: Ձին էլըհայ ճանճաւ ա ընես, մարդին քամա-կը ոսան ա ընես, ւրուրեռ փխչիլաւ ըսեռա, Պո՛, պո՛, պո, պո՛, այ ալիմիլ-լաթ, մեր շէնին խալիւր լոխ էլ կօտս»: Ձին կոնդաւ ըրածին պէս Պեասպէար պուք ա ընես, չուրու Հա[թ]երք մին փրի-չես, իլլիկին իմաց տաս: Ժղովուրդը գեաս ա, արտան մօտի սուլ, ընես, մը-

Ջրներան մինը ըսես. ա. «Տնտրայ միգա-
գիւլ կ'ասեն, թա վար սպանենք ոչ,
Խնչնու մըհալը լոխ էլ կոտի դէ.
արտին չորս ընկիւնան կրակ տուէք»:
Մելեք, ձի տեսած չըն իլալ, գիտացալ
ըն թա ձին ճանաւար ա: Հիպու որ
ձին խանձուալ ա կրական, ստակալ,
Ժղովուրդը ասալ ա. «վար Մակի
(Մկրտիչ) ապերը ինար, միգագիւլը
մեզ ուտլական ար, մեր կեան ըզատից,
Մակի ապօրը ճկումէջին մին քուռամեխ
որտանք, հու վար տեսնայ, ճնանչի, վար
գիտնական ա»: Մելեք, լըհայ որ քու-
ռամեխը որընտաս, գիտկանը մոնես
ա, Ժղովուրդը լոխ մին տարի սուգ ա
ընես:

91.

— Մելեք, մին մարդ ա իլալ, անունը
Տրտըքէշ, շատ մտըծելան մին շէքէթ
հաց չ'ուտես: Կնեկը մին գեաւաթ բր-
դիւշ ա ընես, բրիս, մարդին առաջը

դնիս, ըղաչանք, պղատանք ընես, որ
օտի: Լըհա որ գըթէօլը եր չ'ունիս թա
օտի, (երբ դրգալը կ'առնու ուտելու), մի
մարդ հերթան (երգիկ) ձէն ա տաս,
'Տրտըքէշ աղբեր, ախր մեր էշը մին
բոռակ ա ցնկնալ, յագի չ'օնի»: Տրտը-
քէշը կնկանը ասալ ա. «ախ, քար օտիմ
ես քացախ օտիմ, զահրամար օտիմ, էգիւց
էն բոռակը մըծանայ, տանին փատի, յղ-
ցումը ցխին մաջին որընկնի, հընչայ ըն
բոնըլական, եր օնին, որ յագի չ'օնի: Ինձ
ասում ես հաց կեր, էլ հո՛ւնց օտիմ.
դէ, բրդիւշը եր կալ, տար, իմ հացս
հարամ ա, ոչ գըշերը հալալ հաց օնիմ,
ոչ ցիրեկը»: — «Մ, մարդ Լստուծ սիրես,
հաց կեր, ուրիշին ցաւը տէարդը քեզ
չեն տուալ, քեզ հի՞նչ»: Տրտըքէշը էլ-
լըհայ հաց չուտես:

(91.)

Պուղին կերթայ Լմարասու կա-
թողեկոսից կոնդակ կ'առնէ գիւղերը շըր-

ջելու և պատժաւոր կերպիւ հանգանակութեամբ ամուսնացնելու իւր որդին։ Երբ կոնդակը կըստանայ, Կաթողիկոսին տալով զայն կ'ասէ.

— Հիւզեուր Տէր, քո տուած թողթը մին կարդի, տեսնամ։

Կարդալը աւարտելուց յետոյ կ'ասէ.

— Հիւզեուր Տէր, դէ՛ մին ուղորմութիւն ցնծա, քու ձեռքադ մին սլթայ անիմ։

— Ետայ Պուղի, կոնդակ խնդրեցեր տուինք, էլ ի՞նչ ողորմութիւն ես պահանջում։

— Հիւզեուր Տէր, ախր դիւ որ քո տուած կոնդակը կրդեցեր, էութիւնը իմացեր, ուղորմութիւն չըս տաս, դիւ որ քո գերբաժ գրին ուրխին երշիս չըս, օրիշը իսկի չի եշի։

Այնպէս Կաթողիկոսն կըստի պուի Պուղուն ողորմութիւն տալ իւր կոնդակը յարգելու համար։

ման գալից յետ կը դառնայ, Մեկեքի շներից մին սաստիկ կը ծեծէ:

—Ատայ, էդ շոնը հո՞ր ըս թկես, կը կոչէ զայրացած Մեկեքն:

—Մեկեք, էրկու էրկեան ամիս ա ղըպէօթիւն ըմ քաշալ, սերտս օղէս ար Ղըրբաղի շան սէաս լսել վաթանը մէնք քաղցր ա, մէնք քաղցր ա, որ շանը սէասն էլ համուղ ա թըւաս: Ինդրայ մըհար թկեցէ, որ վթանիս շանը սէասը լսիմ:

93.

Մի օր Պուղին Մեկեքի հետ եկեղեցի գնացած էր, ուր սա նրան հարցուց.

—Ատայ Պուղի, ախր որ զուլայ երշիս ըմ, էս պատկերը լըհայ ինձ ա երշիս:

—Մեկեք, դիւ էլ պէտում ա իտի ինիս, էդ պտկերին մնան աման, ժմանակ աման զուլայ աչքդ Հայոց ազգին երբայ պէտում ա պահիս: Աչքդ, սերտդ, մետքըդ պէտում ա քու ազգիդ երբայ ինիս:

Պուղին մի օր կ'ասէ.

—Ը, կնեկ, ծմակումը լաւ համուղ տանձ ըմ տեսալ, մին չուալ տօ՛, գինամ, լցնիմ, բերիմ:

Երբ տանձն հաւաքած, չուալն լցրած կը դայ, մի աղբիւրի վերայ հաց կ'ուտէ, և մի փոքր կը քնանայ, մի ուրիշ ծմակաւոր դալով Պուղու տանձը իւր չուալի մէջ կը փոխադրէ և իւր սալորը Պուղու չուալի: Պուղին տանձը շալակած տուն կը վերադառնայ և խնդադին կ'ասէ.

—Ը, կնեկ, մին տանձ ըմ բերալ, մին տանձ ըմ բերալ, լըհայ որ բրանումդ չըս գնիս, զանդի մընան հըլես ա:

Կինն չուալը սլարպելով կը կոչէ.

—Ս, մարդ, Ըստուծ քու խըսեալթդ թակի, գինեցալ ըս թթոյ, զոզուան շըլէօրը հաքալ, բերալ, ըսես ըս տանձ ըմ բերալ:

Ըստ անակնկալ եղելութիւնը Պուղին իմացածին պէս կը կոչէ զարմացած.

— Ը կնեկ, ղորմի քո հօր, մին լաւ
եղի, տես, ես Պուղին ըմ:

— Հա, Պուղին ըս, ա մարդ:

— Ը կնեկ, թա որ ես Պուղին ըմ,
տանձ ըմ հաքալ, շըլէօր չըմ հաքալ:

95.

Մի բարեկենդանի Մելիքն հասարա-
կութեան հետ բացօթեայ տեղ ուրախու-
թիւն կ'անէր, երեք աւանակներ գալով
կը քծնէին և քրտքսելով կ'անցնէին:
Մելիքն կը հարցանէ.

— Ատայ Պուղի, էս հնչա՞ն ա, էշերը
հինչ տեղ մարդ ըն տանաս, գինիս ըն
քսուես, յըղցաւ գինալիս էլ հեռու
տեղան գեաս ըն նի քսուիս:

— Բա հո՞ւնց Մելիք ըս, որ էդ էլ
չըս գիտաս: Լշերը հիպու որ տանաս ըն
մունք իրանց սիրիս չընք, մըղանայ
նղընաս ըն, լեզու չ'օնին թա գենգէատ
անին, գեաս ըն ցխոտ, թղոտ, մոխրուտ
փալանը մեր թէամիւզ շորերը քսիս,

եա՛վաշ եա՛վաշ մեզ ըսես. «այ մարդիկ,
ախր Քրիստոս ճրզանայ մեծ ար, մեր
ազգը պատուից, յարգից, մըզերըրայ նս-
տելաւ Երրուսաղամ գինից, դիւք մեզ
Տի՛նչու չըք սիրիս: Հսկացե՛ր, Մե՛լիք:

96.

—Մե՛լիք, քանի որ Քրիստոս է-
շերին ազգն էլ ա պատուաւ, մունք էլ
էս էշերը պատուինք, ասելով Պուղին
երէք սուրահի գինի էշերին, բերանները
բանալ տալով, բռնի կը խմացնէ: Էշերն
մի օր և մի գիշեր շարունակ կը զոզուան:
Պուղին կ'ասէ.

—Մե՛լիք, քե՛ֆ քե՛ֆ էշերին քե՛ֆն
ա. մին տես հունց ըն զոզուալաւ շերազ
պայաթի ըսես:

97.

—Լոտայ Պուղի, որ իտի էշերը սիրիս

ըս, մին դործ օնիմ, թա որ տեսնաս
(կատարես) քեզ մին ըլըքողակ ըմ
տլական:

— Մեւիք, դիւ սաղ ինիս, ինձ մըհար
համ քողակ ըս, համ էշ, համ տայ-
չայ, համ ձի, համ էլ օղտի գեօղուակ:
Գործդ կը տեսնամ:

98.

Մեւիքն Պուղուն կ'ասէ.

— Ատայ, էգիւց քըհանայ իմ կոշտս
դեաս, Գեանջայ ըմ ղըկլական:

Պուղին հետեւեալ օրն կէսօրին կ'ե-
րևի, Մեւիքն կը հարցնէ.

— Ատայ, ես քեզ ըսեցէ ոչ էգիւց
եկ, Գեանջայ ըմ ղըկլական:

— Մեւիք, գինեցալ ըմ, եկալ:

— Ատայ, գիր կար, պէտում ար
տնիր. գիրը էս ա հրես:

Պուղին նամակը առնելով Գանձակի
Խանին կը տանի և պատասխանը առնելով
կը վերադառնայ կրկին Աւետարանոց:

— Ետայ Պուղի, զարմացած կասէ Մելիքն, Գեանջան մօտի՞ ա, որ իստի ճըլըճեւի գինիս ըս գեաս:

— Մելիք, լըճայ որ Շօշու անց ըս կընաս, Գեանջայ ա, էլճի:

99.

— Պուղի, ախր մեր էրկու էշերը սանճու ըն դեռալ, իրեք պայթալ ընք բերալ, կրացին ոչ թա սղըցնին:

— Մելիք, ես կը սղըցնիմ: ասելով՝ Պուղին կերթայ Մելիքի մեծ կարասը կը բանայ, մի մի կուլայ գինի կը լցնէ աւանակների բերանը և կը լաւացնէ: Յետոյ կ'ասէ.

— Մելիք, ես մեռնիմ, հո՞ւնց հաքիմ ըմ:

— Ատայ, ես ինիմ Մարաթ, էն սուրբ կաւաք (Յակովկայ և իրաւափառայ ուխտատեղին) վկայ, ինկիլիզե հաքիմ ըս դիւ:

— Մելիք, դէ, կրասին գինան բերիւ

աօ՛, որ մոռնաք մին լաւ խմինք, որ է-
շերին մնան սանճու չը դեռնանք, հա-
քիմ փուլին էլ ետըհետը կըտաս:

100.

Երբ գինին կը բերուի փասեանի և
կաքաւի տաք տաք խորովածով միասին,
Պուղին փըյալաները գինով կը լցնէ և
լուրջ ձայնով կ'ասէ.

— Մ'ելիք, խմի՛, խմինք պօղ էշին,
սև էշին կենացը:

— Ետայ, զորդ որ պել ըս. առայ, ես
ճափայ ըմ քաշալ, գինի ածալ, թա
էշերին կենացը խմի՛ս:

— Աղայ, զորմի էշերին հօրը, թա
որ էշերը սանճու դեռած չ'ինին, Տղա-
փայտ վկայ, ինձ ոչ գինի կը տայիր, ոչ
կարասը եր կոնուար, ոչ էլ մըհաւի,
կըքեի մսաւ քեֆ կընինք: Քէշկեայ
օրը մին էշի սանճու բռնար, օրը մին
կարաս երունելաւ ամանն օր իստի քեֆ
ընէինք:

Սոյն միջոցին աւանակներից մին կը
զուռայ. Պուղին անմիջապէս փըյալա-
ները նորից լցնելով կ'ասէ.

—Մեկիք, զուռողը պօզ էշն ար, ըճը,
սև էշն էլ զուռանց, դէ, ինձ թաղիս,
Մեկիք, էշի հրսանիք ա, խմի՛ խմի՛նք.
յետոյ բարձր ձայնով կ'ասէ.

—Պօզ էշ, քու կենացդ, սև էշ քու
կենացդ. Լստուծ շնուրհաւոր անի, շո-
պա՛շ, այ շոպա՛շ. Մեկիք, պար ըմ գեաա՛
շոպաշ տօ՛:

101.

Ըյս ձայնի վերայ Մեկիքի կինն, որ-
դիքն և աղախիններն ներս մտնելով Պու-
ղու պարելը կը տեսնեն և երկու թու-
ման (2 ուր. 40 կպ.) դրամ կը տան:
Պուղին խօսքը Մեկիքի կնոջ դարձնելով
կ'ասէ.

—Բղակին, շնուրհաւոր հարսանիք,
աչքդ լիւս, խերաւ, բարաւ հրսանիք
ինի: Բղակին, մին երկու էշի սանճուն

կտրելաւ էրկու թուման փուլ ինքկալէ,
թա որ Մելիքի սանճուն բռնէ, կտրիմ;
հարիւր թուման հքմափուլ ինքկոնիմ:
Ապա Մելիքին դառնալով կ'ասէ.

— Աղայ, ես քերզ մըհար էրկու զահ-
մաթ ըմ քաշալ համ հքմոթիւն ըմ
բրալ, համ զլոթիւն. էրկու թումանը
էրկու ուստի խրէկ ա:

102.

Սոյն միջոցին մի քանի մարդիկ գա-
լով Մելիքին կը գանգատեն, դատաս-
տանը Քուղուն կը յայճնուի: Առաջինն
կ'ասէր Պուզուն 'ի լուր Մելիքին.

— Ե, Պուզ, քեր մատաղ, հրեանս
փիս մարդ ա, օրը չուրիւկին մեզ ու-
շունց ա տաս, պըյապուռ, պեյսրաթ
ընես, նհախ տեղան կուռ ընես, ինձ
թկես, կտուրտես. ոչ հալալ հաց օնիմ;
ոչ հալալ ջուր, ոչ տնջոթիւն: Կնեկս էլ
ընտրայ ձեռքան պրծնելու մըհար փա-
խալ ա, հօրը տոնը գինեցալ: Մըհէնկ

խնդրես ըմ, դիէր Աստուծ, տըւէր դիւ-
ինձ ըզատիս ընտրայ ձեռքան:

— Իրեք բէն կայ, որ մինը ուզես ըս,
ըրա՛. Եայ տոնդ ծախի, դիւս եկ, եայ
էն տոնը ծախի, դիւ ինքկալ, եայ գինի
շէնին գլխին նորըմինայ մին թաղայ
տոն շինի. էն ժմանակ դիւ էլ կ'զա-
տուիս, կնեկդ էլ, հրեանդ էլ:

103.

Երկրորդն կ'ասէր.

— Ես իմ աղբեր ա. մինմնուանայ
դիւս ընք եկալ (բաժանուել ենք), ման
բէն բեժին ընք ըրալ, միջանցալ ա մէջ-
տեղը մին տաշտակ, ոչ ինքն ա եր ու-
նես, ոչ ինձ տաս. հիշենց անինք:

— Եայ տաշտակը ծխեցէք, փուլը
մաջան կէս ըրէք, եայ մին խեղճ ըզ-
քատի տո՛ւէք, տանի ձեր հօր հիւզւին
մըհար բնընցնի:

— Ոչ իրատի ա ընես, ոչ ինտի:

— Պէ՛ն դինեցէք, տաշտակը մաջան

կէս ըրէք կացնաւ, կէսը դիւ ինքեալ,
կէսը իւրան տօ՛:

104.

Երրորդն կ'ասէր.

— Իմ մար կնկանս նըճետ պրըշիս
չի, կնեկս մօրս ճողապ ա տաս, իմ մար
էլ կգնուիս ա ուշունց տաս. թկը մըճակ
ըն ինիս, հալալ հացս հրըմցնես:

— Ատայ, եայ կնեկդ խրատի, կապը
քաշի (զըսպէ). եայ դիւս ըրա՛, եայ մօ-
րադ ջոկու՛:

105.

Մի քահանայ խիստ կոպիտ ձայնով
և անախորժ եղանակաւ կ'երգէր «Որ
պատուիրան» բկ. շարականը, զոր վեր-
ջացնելից յետոյ «Պուղին նոյն քահա-
նան եկեղեցուց դուրս կոչելով կ'ասէ.

— Ա՛ տէր, թա ո՛ր 'Ներսէս Շնոր-
հալին իմանար ո՛ր էս շրականը դիւ

պէտում ա ըսիր, իմ հար շոն դեռնայ,
թա շինար (յօրինէր):

106.

Նոյն քահանան մի առաւօտ աւե-
տարան կարդալու ժամանակ մոմակալ
դպիրը բարձր ձայնով կը յանդիմանէր,
էշ, աւանակ, արջ անուանելով, որպէս
թէ մոմը լաւ չէր պահէր: Պուղին կ'ասէ.

— Ե, տէր, թա որ Միլեքին խուտը-
դիզերն էլ բերինք, ռաջիդ նիկցնինք,
էլ լըհայ իտի ըս կրդլական: Նըհախ տե-
ղան ժամումը տըրցւէն ուշունց մի' տալ,
պըյապուռ պէյսարաթ անիլ, քըյա-
նում իշեղ չի կայ. ոչ ճրադն ա մեղաւոր,
ոչ տըրացուն:

107.

Ըմարասու Կաթողիկոսն Միլեքին
այցելութիւն եկած միջոցին Պուղուն
կ'ասէ ծիծաղելով.

— Ետայ, Պըլը-Պուղի, Մարալ ջորին
խէ՞ իմ վարդապետան յետ ես առալ:

— Ծառայ, ըմ սուրբ աջիդ, դէ
Ղիւ ինձանայ ոռւշլաթ ինքկալեր, ես
էլ Քու վրդապետան ոռւշլաթ ինքկալէ:
Պետալ, պետար, չըխար, կետար (փո-
խարինարար կը հաւասարի): Ունան մըր-
դարան էլ ինտի աասալ, ասալ ա թա.
«Հու որ քու ջորին ոռւշլաթ ինքօնի
դիւ էլ ընտրայ ջորին ոռւշլաթ ինք-
կալ *):

108.

— Պըլը-Պուղի, լաւ քարոզեչ կը
լինիա, եկ քեզ վարդապետ ձեռնադրեմ:

— Հիւզուր Տէր, ես առանց ուրճ-
նուելու (ձեռնադրութեան) Միլիքին
մըհար համ անվեդար վրդապետ ըմ,
համ, երստկապոս, համ կթղըկոս:

(*) Մտխէս մարդարէի խօսքն է. «Ակն ընդ
ական եւ ատամն ընդ ատաման»:

109.

— Պըլը-Պուղե, ատայ, դու որ այս-
չափ խելօք ես, Մեկեքը ի՞նչ պատճառա-
քո անունդ պել է դրել:

— Շառադ ըմ, ընտրայ մըճար, որ
ես իւրանանայ շատ խելունք ըմ:

110.

— Պուղե, Ըստուած սիրես. մին քա-
նի լաւ կեափ արա՛, ականջ դնենք:

— Հիւգեուր Տէր, ծառայ ըմ քեզ.
վեսս ըմ, թա իմ կեափերս Վեզ դուր
չի գեան:

— Վո կեափերը շատ դուրական են,
սկսի՛ր:

Նոյն միջոցին Ս. կաթողիկոսին կը
ներկայացնէ իւր ատենադպիր սարկաւա
գն բաւականի գըրուած թղթեր, զորս
կաթողիկոսական կնքով կնքելով կը վեր-
ջացնէ, ուր և Պուղեն լուրջ կերպիւ կ'ասէ.

— Հիւգեուր Տէր, խնդրես ըմ, մին

մէօճը էլ իմ ճկատիս կոխի, որ ուրիշ
մարդի հետ փոխս չընկնիմ: Հիւն որ մին
օր գեցէ, տանձ քղեցէ, բերէ տոն, տանը
տանձը շըլեօր ար դեռալ:

111.

— Ետայ, դէ սկսիր:

— Հիւդեուք Տէր, մին աղքատ տէր
ա ինիս, փիլունը ծիւ ծիւ դեռած, փուլ
չիլալ թա փըլինացու ինքօնի: Տրա-
կինը ինկլիզի խեւք ա բնըցնես, իւրանց
իրէք մեծ մեծ շուները խուղես, բիւրդը
գիզիս, մնես, հինիս, գեուրծես, մին լաւ
փելուն կրես, տէրին տաս: Տէրը ուր-
խնաս ա, մին քանի տարի կուրվուես,
փելունը մշուիս ա, տրակինը տէրին մը-
հար շալվար ա կրես, քիւհնացած շալ-
վարան էլ սեւ էշին մըհար չեւլ ա շե-
նիս: Հիպու որ տէրը էշին չեւլը ծռուած,
փորն ընկած տանաս ա, էս ոտնաւուրն
ա ըսես գերլուխ թփհրեւաւ:

«Ե կիտի հա՛ ո՛վ, ժամանակ, ժա-
մանակ:

«Մին ժամանակ շուն էիք շատ հա-
շան,

«Մին ժամանակ» հրեշտակները վե-
րադ իջան,

«Ե, յժմ էլ կացել ես սե եշին ջոխ-
տակ փշան:

112.

— Ետայ Պուղե, ես լաւերն իմ ձեռ-
նադրում:

— Հիւզեուր Տէր, զորդ ա, լաւերն
ըս ձեռնադրիս, Եզգին ջանին քցիս:
Քու ձեռնադրած վերդպտներան մինը
ըստեղ քարոզ տուաւ ասից. «Քրիստոս
ասում ա թա որ մին երեսիդ թխեն,
էն մինն էլ դէմ արա»: Ես խօսքը մետ-
քըս ի պահաւ թաւրիդ գինալիս չորս
թորքի ջանկ ընկէ, մինը ըրեսիս մին
լաւ ծեփից, էն մինն էլ դէմ ըրէ, ըն-
տրայ էլ ծեփից, գլուխս դէմ ըրէ, ծե-
փից, մէջքս դէմ ըրէ, ծեփից, դէօշս
դէմ ըրէ, ծեփից: Եսուես միտք ըրէ,

ըսեցէ: « Քրիստոս իստի անխղճմտանք
բնն չի ասիլ, մեր վրդպետները Նւորանին
մին իրենն կրդեցալ: Քրիստոս աման
անասունի մին մին եարաղ ա տուալ, որ
ինքը իւրան պըհպանի տիւշմանի ձեռ-
քայ: եղանը, գիւմաշին պօղէր ա տուալ,
գիւլերան պհպնուիս ըն: շանը, գիւլին,
արջին, ըռիւծին, դփլանին, ըղուէսին,
չղալին, կատուին ճիններ, դէյներ ա տուալ,
որ ուզիս ըս թա մուտանաս, ճիններաւ,
դըյներաւ քեզ ծիւ ծիւ ըն ընես: էշին,
ձիին, ջորուն ուզիս, թակիս, ըռաջան
կծիս ա, քըմական քացի տաս: օձին,
լօկին, խլեզնին, քըրթնթռուշին կեռեք
ա տուալ, որ ուզիս ըս թա մուտանաս,
կեռեքները ինտի մին ղընջղես ըն, որ
խեղադ իլեմ իլեմ փխչիս ըս, թավար
լուշին, թառլան ղուշին, լաշին ղուշին,
ըկուէին, գչղակին, ղուզղունին, չղանին
կաոց ա տուալ, դրանցանաւ իւրանց
կեանքը պհպնես ըն: Լշն պիծի, մէջ
քը բերակ մղըրճանճին խարտ ա
տուալ, դէ աղայ ըս, մին մուտանց, ինտի
խրտես ա, ինտի խրտես ա, որ տղաղու-

րես ա, սրտիդ գթողը նի ա կնաս (սիր-
տըդ կը կսկծացնէ): Գեաղաններին, ընը-
սուններին, թռչուններին, սզուններին
խտի եարաղ տուող Աստուծը մարդին
ասիլ չի թա. «Թո՛ղ քեզ թակին, կու-
տրատին, պլոկին, տոնդ, տեղդ քանդին,
Տինչ որ ծնիս, ձեռքադ ինքօնին, քեզ
տկլաւըցնին. ասիլ չի լիւ կաց քեզ սը-
պտնին, խոխերքդ անտեր, եթիմ, սոված,
ծարաւ, տկլոր մնան, կնեկդ ըրբւերի
մնայ, չուրու իւրան մահը մշանք լաց
ինի, սուգ անի, որ տչքերը քուռանայ,
խոխերքդ մնան ոջլուտ, հանծուտ, եղ-
տուտ, վիղը ծռած, պըռնկնած, անտէր,
ընտէրու (անտէրունջ)»: Վրիստոս ասալ
ա թա. «Որ մին իրեսիդ թխին, էն
մինն էլ դէմ՝ ըրա, որ թխողը իւրան
ըրածան մհանչի, էլ թխի ոչ: Վրիստոս
ասալ չի թա դիւ գինի, սրսաղի մնան
քեզ սպանիլ տօ՛»: Չիւն որ Վրիստոսի
դեռ մին իրեսին ին թխալ, ինձ մնան
էրկու իրեսին, գլխին, մէջքին, տէօշին,
տլուին, ուսերին, տունդին թխալ չին,
էլ դմացաւ ոչ, ճելլի ըրաւ իւրան պըհ-

սկսելու մէջար ասից. «իմ իրեօխ Տի^օն-
չու մըճար քս թխես, ախր ես մին չոո-
թ ինչ չեմ բրալ»:

Հիւգեուր Տէր, ծառայ քմ, ըսեցէ
կրկգթիւնաւ. «Ե, թորքեր, ձեր Լստու-
ծը կը սերիք, ձեր արիւնք ինձ մի քսեք,
գլխաս Տոացէք, բշուեցէք, ինձանայ
ձեռնը երկալիք, ինձ զօռս զաննլու
մի շինիք, լիւ կացէք, ես իմ յղես գի-
նիմ»:— «Հայ կեաւուր, հալայ խուսիւն քմ,
հալայ ճողապ քմ տաս մեղ» քսեալաւ
մըճակները բշեցեն, ջանիս ընկեն, իրեքը
հիւնի շումազաւս սպնեցէ, դամաս էր
փորերը կուխեցէ սրտըգթողը, ճիկըր-
պանդերը խոնրխալթիչ ըրէ, մին թարա
հոգոց ըսելաւ թաւրիզ գեցէ. մինը փա-
խաւ, ձեռքաս պրծաւ:

Հիւգեուր Տէր, Հայոց երպսկասրո-
ները, վրդապետները տէրտէրները, սր-
կաւագները, տրացուները իստի քարոզ-
ներ տալաւ մեր Լղգին, Լստուծանաւ,
Լստրանաւ, խաչաւ ժղուփողին աչքը
վնցրեն, միտքը մլուրեցեն, ձեռքերը
թիւլցրեն: Բսեցեն, «աման բեն մեղք

ա, հրեղէն կրակին մաջը կընկնիք, Մս-
տուծ ձեր գլխին քար ու կարկուտ կը
թափի, մարդի թիւանկ չե երբայ անիք,
թորը, զաման զինան զիւս չօնիք, գի-
նեցէք, զսապի ոչխարի մնան առանց
խուսելու ձեզ կտորին, ջնջին, որ ըրբւո-
թիւն գինիք, Մստուծու իրեսը տես-
նաք»։ Թուրքերին միւշտէիտ, ախունդ,
ղաղի, մոլլայ, տէօվոիշ իմնալաւ որ Հայոց
հիւզըրականները իստի քարոզներ ըն-
տաս իւրանց ժողովոդին, իւրանք էլ
իւրանց ժողովոդին քարոզ տուին. քրիս-
տունէին ապրանքը ձեզ հալալ ա. գիւ-
ղացէք, թընեցէք, սպնեցէք, կնեկ,
աղջիկ, խոխայ, ըրախտայ, փուլ, ապրանք
տէօվլաթ խլեցէք, կերէք, քեֆ քշե-
ցէք»։ Մտորայ մըհար զգլսալ, թաթար,
լեզկի, օսմանլու, քիւրտ, աւշառ եարաղ
ները սրած, զուզղունի մնան Հայաստան
հասան, վանքերը, երդեցիքը, քաղաքները,
չէները քրուքանդ ըրէն, ժողովուրդը,
որը կուտրեցեն, որը ետիր տարեն, որը
թուրքցրին, որը ծխեցեն, փուշացաւ,
գինից, Հայաստան պրիշակ դեռու, մեր

ազգին տոնը քանդուից: Ղեռ չուրու
էս ըսօր, դեռ չուրու էս սրճաթն էլ
խառի փորձանքները մեր ըշխարհան պը-
կսես չ'ինիս:

Հիւզեուր Տէր, տանան ըս, որ մեր
Տիւզըւրականները խառի քարոզներ տա-
լաւ մեր ազգին տոնը քանդալ ըն,
ազգին մէջքը կոտորալ ըն. հայութեան
անուեն ա մնացալ. բեսուն բեժին հայան
իրէք բեժինն ա մնացալ. քսանօխտը
բեժինը փուշացալ ա: Հիւզեուր Տէր,
Տինչ որ չուրու մըճենկ ըրէք, պօ'լ ա,
պօ'լ ա, պօ'լ ա, պօ'լ, պօ'լ: Բստրանայ
դէնը լաւ կրդցրէք, Բստրանեն էրկու
իրեսն էլ դաս տուէք, իմաստուն կար-
գաւորներ շատցրէք, որ, Տեւօլմասա
(գոնէ), մըճեկսայ ետը մեր ժողովրդին
լաւ լաւ քարոզ տան, ժողովրդին խղճ-
մտանքին փոշը դիւս օնին, ժողովրդին
ովրցնեն. որ ինքը իւրան կեանքը պճե-
լաւ Բստուծու օրէնքը քանդած չ'ինիլ
խղճմտանքին թխած չենիլ ուրիշի վը-
նաս տուած չենիլ: Ես էլ ըմ մին պա-
տաւ ըւտարան կրգեցալ. Բրիտանոս

ըսես ա. «Ինչ աման բենը՝ որ ուզես ըբ
 թա՛ մարդիկ ձեզ անին, դիւբ էլ ըն-
 տրանց ինտի ըրէք. չեւնոր օրէնքն էլ
 էն ա մըրգարէութիւնն էլ. (Մատ. է»
 Գլ. 12): Իս խօսքը Վրիստոս մինակ մեր
 աղգին մըհար չ'ըսես, աման աղգի մը-
 հար էլ ըսես ա. աման աղգի, աման
 մարդի մըհար ա ասուած: Իս խօսքին
 մետքը ես իստի ըմ իմնաս. Վրիստոս
 աման մարդի հրցնես ա. «դիւ ուզես ըս
 օրիշը քեզ ուղըմութիւն տայ, պատիւ
 անի՝ զոնաղ անի՝ նեղը ընկած տեղը
 քեզ քէօմէակ անի»:— Հա, ուզես ըմ:
 «Դիւ էլ ուրիշին ուղըմութիւն տօ՛, պատիւ
 ըրա, նեղ տեղը քէօմէակ ըրա: Դիւ ուզես
 ըս, որ օրիշը քու տոնդ կտրի, փուլդ
 տանի, քեզ սպանի, խոխերքդ եթիմ
 թողի, բոլոր իլած, չ'իլածդ գիւղանայ,
 թլանի, տանի»:— Չէ՛, ուզես չըմ: «Իէ
 որ իտի ա, դիւ էլ ուրիշին տոնը կտրիս
 ոչ, փուլը տանիս ոչ, օրիշը սպանիս ոչ,
 խոխերքը եթիմ թողես, բոլոր իլած
 չ'իլածը գիւղանաս, թլանիս, տանիս:
 Ըմնայ թա որ օգես ըս օրիշը սպանիս,

անպատճառ դիւ էլ ուզես ըս, որ ուրիշան սպանուիս: Էս ա արդարութեան օրէնքը»: — Չէ', Վրիստոս, էս ետի ասած խօսքդ իմ բենիս եկը ոչ, ես զօրպայ ըմ, Վերբօղիւ ըմ ասլան ըմ: Էս պէտուամ ա օրիշ սպանիմ, դերդոթիւն անիմ, թլանիմ, տուները քանդիմ, իմ կեանքս էլ սաղ սալամաթ մնայ, օտիմ, խմիմ, քեֆ քաշիմ: «Ղէ որ իտի ըս ուզիս, դէ որ դիւ ուրիշին կեանքը կտրել ըս ուզիս, օրիշն էլ իրաւունք օնի քու կեանքդ կտրել, քունը դիւղանալ թլանիլ, տունդ քանդիլ, քերզ մնան անիլ: Չիւն որ ես ասալ ըմ: «Լն աման բենը, որ ուզիս ըք, թա մարդիկ ձեզ անին, դիւք էլ ընտրանց ինտի ըրէք»: «Սման բեն» ըսելաւ պարզ ասալ ըմ, թա բարի օղիս, բարի կըստանաս, թա չար օղիս, չար կըստանաս»:

113.

— Պուղի, ես քեզ ասացի կեանի արա, թէ եանշաղի նման քարոզ տուր:

— Հիւղեաւոր Տէր, առաջ խօսքը Ղիւ
բեցեր, ըսեցեր. «Ես լաւերն եմ ձեռնա-
դրում»: Լըկուինճինն էլ շատ ցաւ ու-
նեցողը շատ կը խօսի, շատ տէարդ ու-
նեցողը եանշաղ կ'ինի. Հայոց ազգի
ցաւերը, տէարդերը, Հայոց հիւղիւրական-
ներին փնտակար, տնաքանդ քարոզները
ինձ եանշաղ ըն ըրալ, ցաւի, տէարդի
տրըծրալ ըն: Ղի մեր ցաւերը, տէար-
դերը քեզ ասինք ոչ, հիւր ընք ըսւա-
կան:

114.

— Մելեքին ազեղ արեւը վկայ, Պու-
ղի, Աւետարանի էս խօսքերքը շատ
լաւ մեկնեցիր, եթէ բոլոր Աւետարանը
էսպէս մեկնես, կատարեալ մեկնիչ կը
լինիս:

— Մելեքին թռվըհակ արեւը վկայ
ինի, Մլեքին ծռռած պորտը, քաչալ
կատարը վկայ ինի, Բւտարանը քու
վրդպտներան լաւ կը մեկնիմ, անունս
պել ա դիւս եկալ, վիսես ըմ թա մար-

դիկ իմ մեկնութիւնս ընդունին ոչ
Լաւ ար Մելեքին էրկու աչքը դիւս
պրծնար, Տինչ իմ անունս պել դիւս
գեար:

115.

— Ատայ, ես քեզ սպնեական ըմ,
դժոխքը զրկիմ, ինձ պըյապուռ, պեյ-
սրաթ ըրիր Արբազանին կշտին:

— Մելեք առանց սպնելու ես ինձ
կը դիտիմ. ըմսական քանի՞ փընհապաթ
փուլ կը տաս ինձ և տրեկան քանի
ձեռք շոր: Բ՛ՆՇ, էս ա դիս ըմ: —

116.

— Պուղե նստի՛, նստի՛. քանի՞ տարե-
կան ես:

— Հիւղեռք Տէր, թա որ Մելեքին
ձեռքան ըստարի էլ սաղ պրծնիմ, քը-
ռասուն տրեկան պէտու՞մ ա ինիմ. թա
որ դիշերներն էլ թաւ անինք (հաշուենք)

ութ աստուն տրեկան ըմ, թա որ մըճենկ
մեռնիմ, ըրեսուն իննը տրեկան ըմ:

117.

— Կինդ քանի՞ տարեկան է, Պուղի:

— Հիւզեուր Տէր, կնկանս ոննը
ծանոր ա. թա որ խոխան բրիլիս մի-
ռաւ ոչ, ըրեսունը մին տրեկան կ'ենի:

118.

— Քանի՞ զաւակ ունիս:

— Թա որ էն նոր ծնլացուքն էլ
Միլիքին ուղութքաւը սաղ մնայ, չենկ
ըրախայ օնիմ:

119. +

Սոյն միջոցին Լմարասու գործակալ
վարդապետն մի կին, անբարոյականու-
թեան յանցանքով բռնուած, մի չուա-

լի մէջ ձգած և չուալի բերանը պինդ
կապուած, ծեծել կը տար: Կիւր ամեն
մի փայտի հարուածը ընդունած ժամա-
նակ ցաւագին ձայնով կը գոչէր:

— Տոնդ քանդուի վրդապետ, կնե-
կըդ մեռնի վրդապետ, խոխերբդ կը-
տորուին վրդապետ, հիւզիդ սուտանայ
տանի, վրդապետ:

Պուզին կը պատասխանէ.

— Վրդապետին տոնը էն օրին ա
քանդուալ, որ վանք ա մօտը կընեկը
չեբերած՝ մեռալ ա, տղերքը չի ծնած
թաղուալ ըն:

Եյս խօսքի վերայ ու կաթողեկոսն
և Մելեքն շատ ծիծաղելով կնոջ ազա-
տութիւն կը տան:

Մի ծպտեալ ոռւս զօրական Մելե-
քարանն գիմելով թախանձանօք ձի կը
խնդրէր հեծնելու և Շուշի գնալու.
իմանալով որ ոռւսերէն խօսող և իմացող

չ'կար, ձեռքի շարժումներով կ'իմացներ
որ վարձքով ձի կ'ուզէ: Աւերջապէս
կարծելով թէ կարող էր գոնէ կոպիտ
ռուսերէնով հասկացնել, կ'ասէ.

— Տաշի, տաշի. (տաւր, տաւր):

Պուղին կը պատասխանէ, փոքր
ինչ հեռի կանգնած նոյնպէս ձեռքի
շարժումով.

— Վնուծահար, կացին չի կայ, հո-
րադ չի կայ, հի՛նչաւ տաշիմ.

— Ակարէյ, սկարէյ, (շո՛ւտ շո՛ւտ):

— Փատը տաշից, տաշեղը շոցրո՛ւց,
մնաց կսկարէ՛նքը, որ փաւ էփի, օտի:

— Բատի՛ սուտա, (այս տեղ եկ):

Տիւղկեար ուստա, Բատին շէնումն
չի, գինեցալ ա Վեանջայ:

— Աք տի չորտ. (այ սատանայ):

Չոռը կենայ քու պկադ՝ քո հօր
քո մօր պկան:

— Ետայ, Պուղի, էս մարդը հի՛նչ ա
ուզես:

— Մեղիք, տանաս չըս, ուստայ Ռա-
տին ա ուղես, հորագ ա ուղես, կացին
ա ուղես: Կսկարէնք ա ուղես ինտի ա
ըրւաս, որ տոն ա շինիլ տլական: Սերաը
երխնըփլաւ ա ուղես: մին լաւ փլաւ է-
փիլ տօ՛, օտի, գինի:

122.

Ռուսին մեկնելից անմիջապէս վեր-
ջը մի եւրոպացի հնախոյզ՝ հիւր կը գայ
Մեղիքին և Պուղու համբաւը լսելով՝
երեք առաջարկութիւն կ'անէ ձեռքի
շարժումներով և գոհացուցիչ պատաս-
խանք կը տանայ: Հնախոյզն առանց
խօսելու մատով գետնի վերայ մի կարա-
կնաձև գլոր գիծ կը քաշէ, Պուղին շը-
ջագիծը միջից կը կիսէ նոյնպէս մատով
առանց խօսելո՛ւ: Եւրոպացին ձեռները
իրարու մօտեցնելով մի գլոր գունդ կը
ձևացնէ. Պուղին նոյն գունդը շըջապա-
տող աւելի մեծ կամար: Հնախոյզն
միայն ցուցամատը կը բարձրացնէ. իսկ

դուարճապանն իւր երեք մատները:
Հիւրն խնդադին կը կօչէ.

— Սիւս, վեհա Պուլի (կեցցէ՛, կեց-
ցէ՛ Պուլին):

Հնախուզի ընկերն հետաքրքրու-
թեամբ կը հարցնէ գաղղիէրէն լեզուաւ.

— Ի՞նչ կը նշանակէին այդ նշան-
ներն և շարժումներն:

— Ես ասացի, աշխարհքս այսպէս
գլոր է. Պուլին պատասխանեց թէ.
կէսն ջուր է: Ես ասացի, երկրագունդս
օդի մէջ սահմանուած է. նա ասաց,
տիեզերքով և երկնային կամարներով
շրջապատուած է: Ես ասացի, Եստուած
մի է. նա ասաց, մի Եստուածութեան
մէջ երեք անձինք կան, Հայր, Որդի և
ս. Հօգի: Ես պատճառաւ դովեցի
իւր արժանաւորութիւնը:

Ս. Կաթողիկոսն և Մեկեքն Պու-
լուն կը հարցնեն.

Պուլի, նա ի՞նչ ասաց, դու ի՞նչ
պատասխանեցիր:

— Ինձ մին պիւլէօր խաղ քշելաւ
ասից, ^{թաւ} մին սինի փիլաւ կայ, կոտին, ըսե-

ցէ, ^{խա}կէսը կոտիմ: Են ^{էլ} առից, մին աման
էլ յաւ քեանդա՞յ կայ, էն էլ կոտիմ:
ըսեցէ, ^{պիտի}աւերը ծածկի, սառչի ^{էլ} չուրու
վիշաւը օտիմ: Ին մին մաննաւ, ասից.
աչքդ կը ^ճճանիմ: Ես էլ իրեք ման-
նաւ, ըսեցէ, ^{էրկու}աչքերդ կը ճանիմ,
քէթդ էլ պուք կը տամ, խելունք կացիւ:

+ 123.

— Ատայ, Պուղի, ըսոր շատ ըս Տմր-
ձակ խուսիս:

— Մեղէք, ինձանայ շատ իւրի Տմր-
ձակ խօսողներ էլ կան. հարբածները,
պելերը, գիծերը, սարսաղները, յան-
կարծ հրուստացածները, Եթղըկոսին
գեատաները, շահին աչպագները, խանին
եասաւուլները, քեովխաներին գզերները
ինձանայ շատ իւրի Տմրձակ ըն խուսէս:

124.

Պուղին Մեղէքի էշերից մին առած
կ'երթայ Նուխու վեճակի Մեծ Սէօ-

կիւթլու գիւղն ցորէն բերելու, (վասն
զի Ղարաբաղ սով կը լինի և հիւր կը
լինի մի մահտեսու տան մեջ: Մահտեսին
Պուղու էշը շատ լաւ տեսնելով, հիւրի
քնանալից յետոյ, երկաթնէրը կը տա-
քացնէ և էշին չորս ոտքերը կը տաղէ-
որպէս զի առաւօտուն անասունն չկարո-
ղանալով շարժիլ, իրեն մնայ: Մահտե-
սին այս գործողութիւնը կատարելուց
յետոյ մինչև լուսանալը բարձր ձայնով
սաղմուս կ'ասէ և կոչնակը զարկածին
պէս կը կ'անչէ:

— Ղոնաղ եղբայր, երկաց, ժամ
գինանք, աղօթք անենք:

Պուղին, որ վերմակի տակից ամեն
բան դիտած էր, կ'ասէ.

— Մուղտուսի, ոչ Երբուսաղամ կը
գինիմ, ոչ էշին ոնները կը տղաղորիմ,
ոչ ճղճղալաւ սաղմուս ըսելաւ ուրիշին
քօնը գլխին հարամ կ'անիմ, տեանկա-
սար կ'անիմ, ոչ էլ ժամ կը գինիմ: Ըրած դ
ընդունելի պաշտօն, պտարագ ինի:

Երբ մահտեսին տուն կը դառնայ,
կը տեսնէ որ իւր ձին Պուղին համե-

տած (փալանած), ցորէնը կը բեռնէ,
իւր պատուից վախնալով բնաւ չխօսիր:
Պուղին ձին առնելով իւր ճանապարհը
կը շարունակէ

125.

— Ա. Պուղ, հոր ա պօղ էշը, էս հո՞նց
ձի ա:

— Մեկեք, ժմանակը փոխուաւ ս,
մհեկսայ էշերը, որ իւրիւկիւնը գիւմումը
կպե՞ս չըս, ըռւտհանայ եր ըս կնաս,
տանաս ձի դեռած:

126. †

Եմեն «Գոհութիւն» ասուած ժամա-
նակ Աւետարանոցի դպրապետն իւր շապի-
կը հանելով, խոռվածի պէս զայրացած,
դուրս կ'ելնի. երբ Պուղին մի օր պատ-
ճառը կը հարցանէ, նա կը պատաս-
խանէ.

— Բնորայ մըհար ըմ գիւս գեաս,

որ Աթղըկոսին անու մը Մելիքին անու-
մը ժամարարտերին անումը պատարագումը
յիշիւ ըն, իմ անումը՝ յիշիւ չն, որ
աման պատարագ ընելաւ մչանք շապիկը
գեցած կրդիս ըմ:

Պուղին կ'ասէ.

— Բատի, ետ դեռ, շապիկդ գեց,
կարդի՛, ես յիշիւ կը տամ քու անումդ:

Երբ պատարագն կը վերջանայ,
Պուղին վերի կարդացող երախայոց
կ'ասէ.

— Ե խոխէք, ըստրայ դէնը «Ե քա-
հանայիս, որ դպատարագս մատուցանէ»
ըսիլան ետը, ըսեցէք, «Ե մին կռան
տըսնըհենգ լաւաշ գիգող դպրապետ
Բատուն, որ աման պտրագի կէսումը
շապիկը հնես ա, փխչիս»:

Պպրապետն կը խոստանայ այլ ևս
շապիկը կիսատ չ'հանել, միայն թէ իւր
անունը բնաւ չ'յիշատակուի:

— Պուղի, ախր Մելիքին աղջիկը տղես
մըհար ուղիս ըմ, տան չի:

128.

Արնեկս ինձ հետ պօղ պօղ ա ընես.
հո՛ւնց անիմ, (անհնազանդ է), կը հար-
ցանէ մի ուրիշն:

— Ատայ, խէ՛:

— Ա Պուղ, հրուստի աղջիկ ա, իւ-
րան մըհար փուլ ա բերալ, տնամաջ ա
բերալ, գեատայ ա բերալ. էլ կզակիս
երջիս չի: Բա հո՛ւնց անիմ:

— Դիւ, փուլ, տնամաջ ըս օղալ կնեկ
ուզելու տեղ, աղջիկ բրելու տեղ քու
տան մըհար մին մեծ թագուհի ըս
բերալ, ըստրանայ դէնը ձեր տան մէջ,
կնկանդ առի պիծի գեատան դիւ ըս:
Էն քու մարդն ա, դիւ ընտրայ կնեկը,
էն աղայ ա, դիւ գեատայ ըս. չուրու
մեռնիլդ ընտրայ մըհար գեատութիւն
պէտում ա անիս:

129.

Մի ուրիշն կը հարցանէ.

— Պուղե, քեր մատաղ բա ես հո՛ւնց
անիմ: հրուստի աղջիկ ըմ օղալ, աման

տարի էրկու ձեռք թէագայ շոր ա ու-
ղիս, ես էլ աղքատ մարդ ըմ, զօռս պտես
չի, թա առնիմ:

Դիւ էլ գինի՛, տարանը մին գիւ-
մաշ, մին եզնը ծխելաւ կնկանդ մըհար
շոր ըրա. օտիւը, խմիւը, գենալը լաւ
պահի: Թա որ անիս ոչ, կնեկդ ուրիշի
փուլաւ աման բեն կ'անի:

130.

Մի ուրիշն Պուղուն կը հարցնէ.

— Քեր մատաղ, ախր աղջեկս մըձա-
ցալ ա, տանը մնացալ օգող չի կայ:

— Մէաւքիւմ (Մեւքոն), շուրու մը-
հենկ դռնաւդ մտնող, աղջեկդ իսկի օ-
գող իլաւ, թա ոչ:

Ը, Պուղ, հենկ մարդ եկին, ուղեցեն,
տուի ոչ:

— Իսէ՞ տու էր ոչ:

— Պհեցի, թա լաւ մարդի տամ, իմ
հաւան կացած տղին տամ, էն էլ գի-
նից՝ օրիշ աղջեկ օգեց:

— Չորսան մինը հաւան կացած,
տուած պիտի, դէ գինի, մհեկայ դէ-
նը հու որ օղի, էլ եշիլ մի, տօ՛, որ
աղջիկդ մնայ ոչ խեղճ, անմխիթար:
Ըռի լաւ կ'ինար, որ ժմակին ըղջկանդ
հրցնիր, էն չորսան որը հենիս ար, ըն-
տրայ հետ պսակուար:

131.

Այս բոպէին Իպրահիմ խանից զը-
կուած չորս սպասաւորներ ներս կը մտ-
նեն և կ'իմացնեն, որ Պուղին պիտի տա-
նեն կախելու: Կինն կ'ասէ՝

— Ե, մարդ, զորմի քո հօր, մին չը-
ւան տար, գեալիս մին պատառ փատ
բեր, թորենը վառիմ, հաց թխիմ:

— Իս մի՛ն. կ'ասէ Պուղին և մար-
դոց հետ տանից կը հեռանայ:

— Իսկ երբ Խանին կը ներկայանան,
կ'ասէ նա.

— Տարէք, շուտով կախեցէք կախա-
ղանից:

— Ի՞նչ եղև երկուս, կ'ասէ Պուղին և թուրքերէն՝ բարձր ձայնով կը կոչէ. — երկուսին խելքեր մին է:

— Ո՞ր երկուսի Պուղի. դարձնել տալով կը հարցնէ.

— Խան, կնոջս խելքն ու քո խելքն մի աստիճանի են:

— Ի՞նչպէս:

— Ահա այսպէս. ես կախուելու և մեռնելու կը դայի, կինս փոխանակ լալու և սզալու՝ ծիծաղելով ասաց. «այ մարդ, չուանը տար և վերադարձիդ մի շալակ փայտ բեր, հաց պէտք է թխեմ»: Իսկ դու, առանց հարցափորձի, առանց դատաստանի, առանց ստուգիւ իմանալու թէ՛ ես եմ այդ յանցաւորն, թէ ուրիշն է, անմիջապէս վճռեցիք. «տարէք, շուտով կախեցէք կախաղանից»: Այս պատճառաւ երկուսիդ խելքն ևս մէկ է:

Պուղին ոչ միայն կ'ազատուի, այլ և մի ընտիր նժոյգ պարգև ընդունելով կ'երթայ գիւղն:

132. ✕

—Ատայ, բա ես հսկացէ, թա քեզ տարաւ ըն, կախին. մըհենկ դիւ իստի խանի ձիաւ ըս գեաս:

—Մեկիք, Պուղուն աղան, որ Շհա-դարն ինի, համ կը կախին, համ կը խաչին:

—Ատայ, լակոտ, ինձ հաւան չըս, էլլըհայ իմ խաթրիս ա քեզ սաղ բեց թողալ, քէօհլէան ձին էլ տակդ քաշալ, առօք փառօք քեզ ետ ղրկալ:

—Մեկիք, քաշալ կանտաղդ վկայ ինի, քու խաթրաւդ չըմ ըզատուալ, էս ձին էլ խալաթ ինքկալալ, կնոջս աղիդ խաթրաւն ըմ ըզատուալ, խանին ձին էլ խալաթ ինքկալալ:

133.

—Ատայ, դէ որ իտի ա, թա որ դի-նիս, Ղանլու, Օւաման խանին տանը մին գիշեր ղոնաղ գեռնաս, սաղ, սալա-

մաթ գեաս, քեզ բեսուն թիւման փուլ
կը տամ, երկու ձեռք էլ շոր. էն վախ-
տը կ'իմանամ, որ իմ խաթրաւս չըս
ըզատուալ:

Պուղին ձիով կ'երթայ, Տիւր կը լի-
նի. մարդասպանն կըսկսի իւր կիները
չափազանց ծեծել, աղախինները նախա-
տել, որդիքը չուսններով պինդ պինդ կա-
պտել. իսկ Պուղին բնաւ ոչ կը խօսի
և ոչ կը միջամտի: Մարդասպանն յե-
տոյ որդիքը կ'արձակէ և ընտիր ընթրիքով
իւր Տիւրը մեծարելով կ'ասէ.

— Պուղի, ես իմ բոլոր Տիւրերը
այն պատճառաւ սպանած եմ, որ նորա
միշտ խառնուած են իմ ընտանեկան
գործին և իմ տան կարգադրութեան:
Եւ որովհետեւ դու իմ ոչ մի բանիս չը-
խառնուեցար, ոչ միայն քեզ կազատեմ,
այլ և քեզ մի լաւ վկայական կը տամ,
որ դու ինձանից մեծ ընդունելութիւն
գտած ես քո խոհեմութեամբ:

Հետեւեալ օրն Պուղին երբ ողջամբ,
վկայականով և ընծաներով կ'վերադառ-
նայ, Մելիքն իւր խոստացածները շտար:

134.

Պուղին Մելեքից 35 թիւման դրամ
փոխ առաւ: Քանի որ Մելեքն դրամը
կպահանջէր, Պուղին կը պատասխանէր.

— Մելեք, թա որ գինիս Ղանլու
Օւսման խանին տանը մին գիշեր զո-
նաղ դեռնաս, սաղ սալամաթ գեաս,
րեսուն հենգ թիւման փուլ էլ կը տամ
քեզ, իրեք ձեռք էլ շոր:

135.

Մի սկզբունքով անհաստատ, հաս-
տատամտութեամբ թոյլ և բնաւորու-
թեամբ փոփոխուող մարդ հառարակու-
թեան մէջ կը ճռումաբանէր, որին
Պուղին կը պատասխանէ.

— Մակիչ (Մկրտիչ), Մելեքին կշտին
աղուես քմ տեսալ քեզ, խանին կշտին
կատու, եասաւուլի կշտի մօկնը, թորքի
կշտի ըլրպաստրակ, կնկանդ կշտին առ-

լան, իլլիկին մաջ դափլան: Դիւ կուր-
կու տանող ջղացի միան մեծ մեծ խօսող
ազգասէրներան ըս, գործով խօսող ազգա-
սէրներան չըս. տական, դիւան թոխրիլ
մի:

136.

Մելիքի ազգականից մին, որ յաճա-
խակի կերթար, Պարսից Շահերին կը
մատներ հայ Մելիքները և Վարաբաղի
հայ ժողովուրդը, կը վրդովէր Մելիք-
ների միմեանց հետ ունեցած սերտ
յարաբերութիւնները և կը քանդէր
նոցա սիրոյ կապերը ճարտար խարդա-
խութեամբ, ամեն տեղ կը պարծենար
իբրև մելիքազուն: Պուղին մի օր կասէ.
— Զիւմշեա աղայ, մինակ հայերը
չըն գիտաս, որ գիւ միլիքի տղայ ըս,
Շահերն էլ ըն գիտաս, խաներն էլ,
կիւրճիներն էլ: Ըմմայ սուտանան էլ
Բատուծու հրեշտակն ար, Յուդան էլ
Քրիստոսի շակիրտն ար, Վազակը, Մե-

Տրուժանն էլ Հայոց իշխաններն ին,
Սուրմակ էրէցն էլ Հայոց քհնան ար:
Հիպու որ քո հօր ընումին, պատուին,
փառքին լայլղ գործ չըս գուրծիս, քո
պարծենալդ Մելիքին ընունաւ՝ ցխոտ
ա ընես, երդտուտիս ընտրանց անումը,
պատիւը, քեզ էլ խըյտուրկիս Հայոց
Եզգի մէջ:

137.

Մի երախայ լալազին թախանձանօք
շատ անգամ կը խնդրէր իւր հօրից, որ
իրեն ուսում և կրթութիւն տայ. վար-
ժապետաց ձեռքով, հայրն միշտ այս
խօսքն կը կրկնէր.

— Որդիս, վրժպետին տլացուք փու-
լը քերզ մըհար շորի կը տամ, քերզ
մըհար ձի կառնիմ, շահաւ կը տամ,
կը շըտանայ. հիպու որ մժանաս, հա-
րուստ կ'ինիս, լաւ կ'ապրիս: Արժպետին
տուած փուլը կորած ա:

Պուղին, այս խօսակցութեան հան-
դիպելով, կ'ասէ.

— Ուհան (Յովհաննէս), տղադ քեր-
զանայ խելունք ա խուսէս ուզիս ա
կարդի, գիտութիւն սվերի, խելքաւ հա-
րուտ ինի, պատուաւ հարուստ ինի:
Շատ մարդիկ կան, որ իւրանց գտէտ,
նաշի տղոց մըհար փուլ ըն թուղես,
ապրանք ըն թուղես, միւլք ըն թուղես,
ամմայ հիպու որ հարերը մռնիս ըն, ան-
խելք որդիքը աման հրստութիւն փու-
չցնես ըն, էլլըհայ իւրանք խելքով աղ-
քատ մնաս պատուով անպատիւ մնաս,
փուլայ, տանայ, տեղայ, միւլքայ, զըր-
կուիս: Ամմայ հիպու որ հարերը փուլ
ըն խրճիս, իւրանց տղոց ուսում, գիտո-
թիւն սվըցնիս, մարդ շենիս, իսկի փուլ
էլ չըն թուղես, էլլըհայ ընտրանք իւ-
րեանց մըհար լաւ գործ ըն ճրիս, փուլ
տտիս, անում, փառք, պատիւ ձեռք
քցիս, մարդի ջէարը ընկնիս: Ուհան,
մարդը, որ ընրսունի մնան մծանայ,
ընրսունայ պէթար կ'ինի մարդը մարդ
շենողը ուսումն ա, խրատն (դաստիարա-
կութիւն) ա: Թա որ տղիդ մըհար ա-

ռանց ուսումի ձի առնիս, էն ժմանակ
իրեք ջորիդ կ'ինի, մին ձի:

Ուհանն այնչափ ժլատ մարդ էր,
մինչև անգամ այս խօսքերն ընդունեց
ինչպէս գայլի գլխի կարդացուած շա-
րական:

138.

Մի աշակերտ իւր հօր և իւր վար-
ժապետի հետ ներկայացաւ Պուղուն և
ասաց.

— Պուղի ապեր, իմ հար ինձ գոռաւ
վրժատուն ա ղրկիս, հիպու որ գիս չըմ,
մին լաւ տլմես ա, ընտեհտը ինձ թը-
կելաւ չուրու վրժատուն տնես: Արժա-
պետն էլ աման ըռւտհանայ բերանս
բենբակ ա քցիս, շուտըշուտու ընել տաս:
Այր եկալ ա իմ գլխիս, որ իւրկիւ-
նան կերած հացաս մին առի պիծի պա-
տառ քրեաց բմբակին երբայ, փալախ-

կան *) ոններս ա քցիս, տրութակ ընես,
տւարի մընան հիւնի ճպատաւ բռնշցնես:
(1) Ու մետքս էլ գիրին երբայ չինիս.
օշս Փալախային երբայ ա ինիս, մետքս
էլ վրժպետին ձեռքումը բռնած ճպա-
տին, կամքս էլ թակին, կրես չըմ թա
կարդալ, գիրիւ սվերիմ: Ստրայ մըհար
էլ վիես ըմ թա վրժատանը դռնաւը
նիմտնիմ: Ինձ ըզատի Պուղի ապեր,
դիւ ինիս էն Լստուծը:

Հայրն կ'ասէր.

— Պուղի, աման օր տղաս չուրու
վրժատուն ըմ դրկես, հիւգիս դիւս ա
գեսա: Լման օր մեր տան մին ցամաք
հրսանիք ա ինիս: Հիպու որ տղաս վր-
ժատուն չի գիս, թկես ըմ, ինքը մին
դուան ա լաց ինիս, մարը մին դուան:
Տղաս սուտունին ձին եր ա ինիս, վրժա-
տուն չի գինաս: Տոնս ոչ հրսնքատոն
ա, ոչ էլ սգատոն:

(*) Փալախան հին վարժապետաց պատժական
գործին էր, որով թշուառ աշակերտաց ոտքերն
ամրապնդելով կը ճմլուէին, ծեծելու համար:

Վրժապետն կասէր.

— Զուրու մունթին երբայ տանըհենգ
Փալախայ չի կոտրիս, իրեքհարիւր ճպատ,
շակիրտը մարդ չի դեռնալ իմ վրժա-
պետը ինձ ինտի ասվոցրալ: Իմ վրժա-
պետս ինձ երբայ բեսուն Փալախայ աս
կուտրատալ, հղեր էլ թպլղի ճպատ:
Բստրայ մըհար լըհայ որ թկիս ըմ, դասը
լաւ աս բեսս, լըհայ որ թկիս չըմ, դասը
լաւ չըսես:

Պուղին երեքին ևս կը պատասխանէ.

— Վրժապետ, ըստորանայ դէնը էլ
խսկի թակիս ոչ. Փալախան էլ էրի,
ճպատներն էլ չիւն որ թակը եզանը,
գիւմաշին, ձիուն, էշին, ջորուն կը տան,
մարդին աման բան խօսքաւ կ'ինի, ըսե-
լաւ կինի: Մին տղայ վրժապետն գինա-
լիս տանաս աս որ մին է՞ տնիս ըն մոր-
թին, ղստպին հետան գիս չի: Տղան
ըսես աս այ է՞, խէ՞ չըս ճելլի գիս,
քեզ մուրթելու ըն տնես, կրդելու չըն
տնես: Դիւ լաւ աս որ մին սհաթումը
կը մորթուիս, կը պրծնիս. մեր վրժա-
պետը մեզ մին տէօնիւմ ոչ մուրթիս աս

որ ինքն էլ պրծնի մօռնք էլ, ոչ էլ սաղ
ա թուղիս: Բներանկ քեզ, այ էծ մին
սհաթան տինճացած կ'ինիս: Մըհենկ,
վրժապետ, էլ իսկի թակել չես մօռն-
թերդ, որ օրախ օրախ գեան, կարդին:
Շատ թկելաւ շակիրտը տասսը տրնու-
մը երկու բեն կը սվերի, ֆալախայ, մին
էլ ճպատ: Թա որ անջուկ օնիս, էս
չանքը պօլ ա քեզ: Դիւ էլ սւի, էլ
տղիդ թակիս ոչ պրտական մնաս, թա որ
էլ տղիդ երբայ ձեռք որբերիս: Դիւ էլ
պալան կծիմ, (սիրեմ քեզ) աման ըռւտ-
հանայ եր կը կենաս, օրախ օրախ վրժա-
տուն կը գինիս: Թա որ վրժապետը մին էլ
քեզ թակի, ինձ կ'ասիս, էս ընտրայ
տիւանը կանիմ:

Արժապետն՝ ոչ եթէ ներքին հա-
մոզմունքից՝ այլ Պուղու երկիւղեց վար-
ժարանից հեռացուց պատժական գոր-
ծին և ճիպտուները իսկ երախան ամեն
օր կը յճախէր դպրոց:

Հետեւեալ տարում վարժապետն
կրկին կը սարքէ Փալախան և ճիւղոտ-
ները և առաջի դիրքով կըսկսի ծեծը:
Պուղին Մելիքարանի բակում, նոյն Փա-
լախայով կ'ամրապնդէ վարժապետին
ոտքերը և լաւ կը ծեծէ Մելիքի սպա-
սաւորաց ձեռք դպրոցումն գտնուած
բոլոր ճիւղոտներով: Քանի անգամ որ
վարժապետն, հարուածներին սաստկու-
թենիցն ստիպուած, կաղաչէր Պուղուն
վերջացնել ճիւղոտի հարուածները, Պու-
ղին կը պատասխանէր.

— «Զուրու վրժապետին երբայ տըս-
նըհենդ Փալախայ չի կոտորիս, իրեքհա-
րիւր ճպատ, վրժապետը մարդ չի դեռ-
նալ»: Հան տղայ, քո ոններիդ կաշին,
որ գլխմաշի կաշուայ հաստ ա, իսկի դը-
մնաս չըս, բա խըխորցըր ոններին կաշին,
որ փափուկ, բերակ ըլըկչկոչի մորթու-
մնան ա, հո՛ւնց ըն դմացալ: Ղէ գինի,
ըստրանայ դենը էլ դիւ ինիս դիւ
ըրախի թխիս ոչ:

Մի այրի միայնակ մնացած պառաւ դալով և զանգատուելով կ'ասէ.

— Ե. Պուղ, քշոնքմ, ախր խալեսին ըրպաւ (սայլով) բռներաւ. փատը իրիսա, իմ էրկու փատ ծնիմ, իրիս չի. հո՛ւնց անիմ:

— Ե. յան, կրակը ըղ. քտոթիւն չի սիրիս: Խալեսին փատը, որ իրիսա ա, շատըն երբայ տաս. թա որ փատ ծնիս, շատ երբայ տո՛, թա որ ծնիս ոչ, էն էրկու փատը ճղանիլ տո՛, կ'երի:

Մի երիտասարդ կը փափակէր վարդապետ լինել, ոչ եթէ ներքին համոզմամբ, այլ պարսից ասպատակութիւններից ազատուելու համար: Սա նախապատիւ կը համարէր նախ Պուղուն խորհուրդ հարցնել և ապա վարդապետ լինիլ: Ե. յս պատճառաւ կը հարցնէ.

— Պուղի ապեր, քեր մատաղ, ուղիս ըմ, վրդապետ դեռնամ, Տի՛նչ քո ընետ:

— Ա որդի, դիւ ըս գիտաս քո խելքը, քո կրղոթիւնը, քո գիտոթիւնը, քո ճմբոթիւնը, ես Տի՛նչ պատճառ դեռնամ, քեզ:

— Ելլեսայ ինձ մին բեն ափ:

— Ի՛նչ Տի՛նչ տսիմ, դիւ խելքի հսած ըս, չարն ու բարին գիտաս ըս, օգուտդ ու վնասդ ճնանչալ ըս: Արդպտութիւնը սրվզոթիւն ափիլ ա (զօրականութիւն). պէտու՞մ ա մարմնուդ նըհեա կռե անիս, ստունին նըհեա կռե անիս, ըշխարհքի նըհեա կռե անիս, դժար ա էդ գործը: Ինտի ա ըրւաս, որ դիւ սրտմնայ ըս իլալ չէ թա ըշխարհքաս, (այլ) թուրքերան: Ատայ, դիւ որ կրես չըս թամին տիւշմանի նըհեա կռվիս, եախնիս (յաղթես), իրեք տիւշմանի հետ հո՛նց ըս կռե ընլական, հո՛նց ըս սաղ սլամաթ պրծնլական էն իրեքին ձեռքան: Աին տիւշմանին եախնիլը հեշտ ա, (Տի՛նչ իրեք տիւշմանի: Թիւանկդ եղի, գիւլ

լըսարուծը շարցրու, աղմբդոթիւնդ
ըշխարհքի նշանց տօ՛: Լաւ աղջու-
դուծիւնաւ շէնումս մեռնիս, լաւ անում
եր անիս, Տինչ վիսելադ փախչես, վանք
մանիս, կոտոր անում թողիս: Ըրքո-
ծիւնը շինեքքումը իստիլաւ չըն ծխես,
վնքերումը պթմանաւ. աման տեղ կա-
րող ըս Տիգիդ գտենալ: Մարդը որ
մկրտուիս ա, էն օրան սկսած սար-
վազ*) գրուիս Քրիստոսին, հու որ շէ-
նումը կրես չի սրվզոթիւն անի, վան-
քում իսկի չի կարալ:

Եւս խօսքերով երիտասարդն յետ կը
կենայ իւր մտադրուծիւնից եւ կ'արիա-
նայ դիւցազնական եռանդով:

141.

Շուշի քաղաքի Պարսից բոլոր կար-
դացողներն հաւաքուած էին իպրահիմ

*) Սարվազ պարսկական բառ է եւ զօրք կը
նշանակէ:

Խանի մօտ, որոնք Պուղու խելացիութեան վերայ գմայլած՝ կը ջանային համոզել և թրքացնել: Կարդացողներն գլխաւորն կ'ասէ.

— Պուղե, ափսո՛ս, որ դու հայ ես. այդ զեղեցկութիւնն, այդ շնորհալի բնաւորութիւնն, այդ բարձր հանճարն, այդ լուսաւորեալ գաղափարն, վսեմ միտքն, մշտապատրաստ սրախօսութիւնն աւելի մահմետականի կը վայելէին քան թէ քրիստոնէի: Հատ լաւ կանես, եթէ թուրքանաս. ամենքս քեզ հարիւրական թիւման փող կը տանք և մի մի ձեռք պատուական հագուստ. Խանն ևս քեզ պարզեներ, ընծայներ, կալուածներ, տուն, տան կարասիներ, հաղուազիւտ նժոյգներ, սպասաւորներ նուիրելուց յետոյ, իւր երկրորդն կ'անէ, ապագայում աղղղ, որդիքդ, թոռներդ խանզատայ կը լինին և դու երջանիկ կեանք կը վարես: Ա երջապէս փոխանակ մի ցած հայ մեղքի ծառայ լինելու, Ա արաբաղիս թագաւորին երկրորդն կը լինիս և եթէ հաճիս, ամբողջ Ա արաբաղի Մելեքու-

Թիւնը ևս խանն արարաւ քեզ տալ,
միայն թէ թլփատուիս և թորքանան:
— Կրօնը փոխելով մարդս կատար-
եալ մարդ չլինիր. այլ սիրտը փոխելով:
Քրիստոնէութիւնից կրօնափոխ եղածն
ձեզ համար ոչ թուրքութիւն կ'անէ, ոչ
մահմետականութիւն, ոչ կռապաշտու-
թիւն և ոչ ասորիութիւն: Ընաղնիւ,
ընչասէր, ծոյլ և պորտաբոյծ անձինքն
կրօնափոխ կը լինին միայն: Մարդոց
մարմիններէից մի կտոր մօրթ կտրելով
և նետելով մարդ չարդարանար, այլ
սրտի թլփատութեամբ և առաքինի
դործքով: Բոլոր թլփատուածներն դսդ
և աւազակ են, դորս մեր աչօք միշտ
տեսած ենք և կը տեսնենք ամեն օր:
— Պուղի կ'առէ խանն, եթէ մեր
կրօնը ընդունիս, ազջեկս ևս քեզ կ'առ-
թեան կը տամ: Ղաղու խոստացած
ամբողջ նուէրների հետ:
— Խան, եթէ էդ անեմ, թէ Քրիս-
տոսի արքայութենից կը զրկուիմ և
թէ Մուհեմատի դրամիսից:

142.

Երբ Պուղին Լեւադարանոց կերթար, Շուշայ Պարսիկներն արդէն Ղաթիլը կը կտրէին, այն է իւրեանց գլուխները թրով, երկսայրով և մեծ դանակով կը կտտորէին և մի հայ իբրեւ եղիդ իւրեանց մեջ ման-ած ելով:

— Լտայ, Պուղի, Ղլումը (Շուշիում) հինչ տեսեր:

— Մեկը, մինակ էս տեսէ. թուրքերը տարենը մին պտարագ ըն ընես, էն էլ ժմարարը հայ ա ինիս:

143.

— Ե Պուղ, ախր ըսօր իրեք մարդ եկի՞ն ինձ տանելու. ընտրանցանայ մի-նը ասից. «Թղլըեցէ*» ըմ, Ստմպուլայ ըմ գեաս». մինը ասից. «Ղլըցէ ըմ,

*) Թաղլար մեծ. եւ հայաբնակ գիւղ է Վարանդում:

Բրայստանայ ըմ գեաս»։ Էն մինն էլ
ասից։ «Կսըպտեցէ *) ըմ, Մսկովայ ըմ
գեաս»։

— Մեւիք, Տի^նչու մըհար ըս մաթ
մնացալ ընտրանց Ստամպուլ, Բրայս-
տան, Մսկով գինայ, գեպլին երրայ։
Բշխարհքիս աման ընկիւններում էլ
Ղրբաղցէ կայ։ Ղրբաղի ժղովուրդը
ղրպէօթիւն շատ ա սիրիս, իւրանց եր-
կիրը թողած գիս ըն զղրպէօթիւն, տա-
նայ, տեղայ, կնկանայ, խոխայ, բրխայ,
բրկամայ հռնաս ըն, զարիպ երբկիրնե-
րում ըպրես։ տուռնի, ձըձռնակի, տոյ-
տաղի մնան ծովաւ, չորաւ անց կնաս։
Իս զուշերը էլլըհայ իւրանց վեաթ անը
մուռնաս չըն, ամառնը գեաս ըն, ձմեռ-
նը գիս, ամմայ Ղրբաղցէք շատ տէօնիւմ
իւրանց հայրական, մայրական, պապա-
կան համուղ վեաթանը մուռնաս ըն, էլ
գինեցած տեղան ետ չըն դռնաս։ Հնգս-
տան մին ձմերուկ ըն կտրալ, մաջան մին

*) Կուստապատ նոյնպէս հայաբնակ գիւղէ Խա-
չենում։

Ղրբաղցի ա գիւս պրծալ, ըն տեղ
ոտը կացալ:

144. ✓

Մի քաղաքական խնդրում, զոր ժա-
մանակի ազգակուլ ճգտումներն բերած
էին, Մելիքը իւր գոյութիւնը պահպա-
նելու համար խիստ փաստակար գիւրք կը
բռնէ: Պուղին մօտալուս վտանգը սուր
հեռատեսութեամբ նշմարելով կ'ազդա-
րարէ ասելով.

—Մելիք, գիւ մինակ քո մլըքո-
թիւնը պահանելու երբայ ըս մտծես, Հայոց
Եզզը պահանելու երբայ իսկի մտծես չըս:

145.

Մելիքն, չը գիտեմ ի՞նչ պատճառաւ
սաստիկ բարկանալով 15 հայ մարդոց
քիթերը տակից կտրել կը տայ: Բիթն
կտրուածներից մին էր Աւետարանոցի

ձիթ աճանն, որի կինը գալով և լսելով
Պուղուն կը հարցնէ.

— Ա Պուղ, քեր մատաղ, ուզես ըմ
մարդիս քեթը տանիմ, ճննչիս չըմ. ըս-
տեղ տանըճենդ քեթ կայ, գիտաս չըմ
թա ո՞րն ա իմ մարդինը, մին եկ նը-
շանց տո՛ւ:

— Ը, ահիլ քնուծաճար, դիւ, որ քսան
տարի մարդիդ նըճեա գիշեր, ցիրէկ ա-
պրալ ըս, մարդիդ քեթը ճըննչիս չըս,
ես, որ տարանը մին յետ (մի անգամ)
ըմ տեսալ, հօւնց ճնանչիմ: Վէ քթե-
րը երկալ, մին մին ոտ կալ, որան ձը-
թաւոտ գեայ, քո մարդինն ա, երկալ,
յղէ իլ:

Մեկեքն մի որ վայրիվերոյ բաներ կը
խօսէր, Պուղին տեսնելով, որ այնչափ
անօգուտ էին այն խօսքերն, մինչև ան-
գամ իբրև անախտան աղբ աղբիւս թա-
փելու արժանի. կ'երթայ, աղբանոցի

կողովը կառնու և կը վերադառնայ:
Քանի բառ, զոր Մելիքն կը խօսէր,
Պուզին շուտ շուտ բերանի մօտից հաւա-
քելով կողովի մէջ կը լցնէր:

— Ատայ, Պուզի, էդ հի՞նչ րա րնես:

— Մելիք, խօսքերդ էնչանք լաւ ին,
որ հըրքեցէ, ճուարանը լցէ, տնես րմ,
ըղբըհարն ածիմ:

Յետոյ կողովի տակն նստելով, որ-
պէս թէ բաւական ծանր էր և անհարող
էր դիւրաւ վեր կենալ բեռի տակից, կը
կոչէ. եւ Ս. Արապետ, նա Սուշու սուլ-
թան Ս. Աւանէս (Յովհաննէս) դիւ մին
ղուաթ տաս ինձ, ասելով կը տանէ և
աղբիւսի վերայ մի փայտով կողովը
ծեծելով կը մաքրէ. որպէս զի միջում
խօսք չը մնայ:

147.

Վերադարձին Մելիքն Պուզուն շատ
կը հայհոյէ. վերջինս կասէ.

— Մելիք, ես քշըհանայ իրես լընա-

լին ըմ քեզ ուշունց տուալ, որչանք
կրես ըս ուշունց տո՛ւ:

148.

Նոյն օրն ս. Լճմիածնի միաբան-
ներից մին նուիրակ գալով Մելիքին
հիւր կը լինի: Այս ուսեալ և բարի վար-
դապետն քառի կը խօսի, Պուղին խօս-
քերը հաւաքելով դեղահատինման կը կլէ:

— Պըլը-Պուղի, հի՛նչ ընես:

— Մելիք, հայրը սուրբին ասած խօս-
քերը ալմաս, մէրճան, լալ ու ճաւա-
հեր ա, հւըքես ըմ սրտումն ամբար ը-
նես, սով տարին հաճաթ կը գեայ
(պէտք կը լինի):

149.

Մի մարդ չափազանց հայհոյիչ էր,
զոր Մելիքն շատ ծեծել տուած էր այլ
ևս չհայհոյելու, սակայն չէր կարողացած
այդ մոլութիւնը հեռացնել նրանից: Մի

անգամ ևս երկարատե հայհոյելու մի-
ջոցին Պուղին վազեց, տանից մի դա-
տարկ չուալ առաւ, բերաւ, չուալին բե-
րանը բացաւ, իբր թէ բոլոր հայհոյու-
թիւնները չուալի մէջ ամփոփեց, բերա-
նը ամուր կապեց և տանելով հայհոյչի
հօր գերեզմանաքարը շրջեց, չուալը ամե-
նայն զգուշութեամբ թափ տուաւ գե-
րեզմանի վերայ, դարձեալ քարը իւր
տեղն դրաւ: Հայհոյիչն այս տեսնելով
այլ ևս բնաւ չէր հայհոյէր:

150.

Պարսկաստանից Մելիքի հիւր եկած
Շահզատի որդին կը հարցնէ.

— Պուղի, Հայերն ինչե՞ համար ուղ-
տի միտը չեն ուտեր:

— Շահզատայ, թուրքերն ինչե՞ հա-
մար խոզի միտը չեն ուտէր:

— Ուղտն Հա՞ճ կերթայ, Մեգգէ
կերթայ, կը գայ, այն սլատճառաւ ուղ-
տի միտն սուրբ է ուտելու համար. խո-

ղըն ոչ մի տեղ չի գնար, այն պատճառաւ միսն պիղծ է: Եւ ի՞նչ մէջով միջոց
 — Տաճատայ, Սուհեմեաին սուրբ
 գերեզմանն պկայ է. եթէ խոզն թող-
 նելու լինիս, ոչ եթէ մինչև Մեղգէ, այլ
 մինչև Ըմերիկայ կ'երթայ և կը գայ:
 Ուրեմն խողն աւելի սուրբ է ուտելու, քան
 թէ ուղտն:

151.

— Պուղի, Հայերն ի՞նչ փաստով
 մեր Սուհեմեաի մարգարէութիւնը չեն
 ընդունիր և Քրիստոսը Ըստուած կը
 դաւանեն:

— Այն փաստով որ ձեր Մարգարէն
 իւր հաւատը թրով սրով և հիւնի չոմա-
 դով տարածեց, իսկ Քրիստոս խոնար-
 հաբար քարոզելով՝ « ունց մարդոց խղ-
 ճի ազատութիւնը բռնաբարելու: Մա-
 նաւանդ թէ ձեր Մարգարէի վկայու-
 թեամբ Քրիստոս արդէն յարութիւն
 առնելով երկինքը համբարձած է. իսկ

ձեր Մարգարէն, ըստ որում մարդ էր միայն, մեռնելուց վերջը թաղուած է Մէգղէում: Ապա ուրեմն ձեր օ. Մարգարէն իբրեւ մարդ Վրիստոսի դատաստանին տակն է: Տեսնենք, եթէ դատաստանի օրում Ձեր Մարգարէն արդարացաւ, Հայերն էլ, բոլոր Վրիստոսնայք էլ կընդունին իբրեւ մարգարէ:

152.

— Պուղի, այսչափ զօրաւոր փաստը, զոր դու փիլիսոփայօրէն մէջ բերիր, ոչ թէ ես, այլ և մեր բոլոր կարդացողներն անգամ անկարող են ջրել և հերքել: Ուրեմն ո՞վ քո անունը խենդ դրած է:

— Ինձնից հաղարբ անգամ աւելի խենդ մարդ մի, որպէս զի, իւր խենդութիւնները՝ իմ խենդ անուան տակ սքողէ:

— Ահիքն շառագունեց և զայն թաքուցանելու պատրուակաւ սատորիկ ծածաղեց:

153.

Մեկերը շատ և շատ կը ցաւէր որ իւր խենդ անուանած անձը մեծ բաներ կ'ընդրէր Շահատայից: Պուզին Մեկերի անձնասիրութիւնը յանդիմանելու նպատակաւ կ'ասէ.

— Շահազար ապեր, բա իսկի ուրխնա՞ս չըս, որ Հայոց Ազգի խլուներին ձեռքաւ քանդուած գործը, պլերին ձեռքաւ ա շինու իա:

154.

Մեկերն սոյն խօսքերից սաստիկ վերաւորուելով, իւր սպասաւորները ներս կոչելով հրամայեց Պուզուն քիթը ևս կտրել շուտով: Պուզին անմիջապէս ասաց.

— Այ գետտաներ, մին պատառ կացէք. յետոյ խօսքը Մեկերին ուղեւով պատասխանեց.

— Տրացու Շահազար, ինտի ա ըրւաս:

որ շատ կզնւիլադ ըւքերիդ առաջը
 փէարտայ ա քաշուալ (կըքիդ շափա-
 զանցութիւնն չար նախանձու թանձր
 վարագուրաւ ծածկած է բանականու-
 թեանդ լոյսը), ճշմարտութիւնը տոնաս
 չըս: Ես համ քու անունդ ըմ բրձր-
 ցրալ համ Բզգն ըմ փըրկալ, համ մըրքո-
 թիւնդ ըմ ըզատալ ըսլանին ուրխան:
 Ես քու աչքդ հանալ չըմ, քեզ լութիւն
 ըմ ըրալ, փսոթիւն չըմ ըրալ: Մըհենկ
 դիւ, որ իմ էրկու խօսքան նղնալալ իմ
 քեթա կտրել ըս տաս, որ անմեղ ըմ,
 որ էսչանք քեզ լութիւն ըմ ըրալ հո՛ւնց
 իր պրծնլական Ղրբաղի Հային ձեռ-
 քան, որ մչանք չոթիւն ըս ըրալ որ
 հեռապ չօնի: Կտրելու, կտրելու քու
 քեթդ ա. թա որ ես չ'ենի, չուրու մը-
 հենկ ք'ւ քեթդ էլ ին կտրալ Հայերը,
 ընջուկներդ էլ պոօշներդ էլ, լեզուդ էլ
 ոններդ էլ ձեռներդ էլ կճիպդ էլ
 յագիդ էլ:

մի սիլոգ. ցո ցնամու սգ: մնա ճատ
 թ քոպն ադ: ամիմ: այ քոմի կոպ
 յաւոյմու. ցօսդ քիտուդ՝ քոճ մնաւ

155.

Սպասաւորներն դուրս ելան Մելի-
քարանից, օղի եւ վարունկ բերին Մելի-
քին: Եւրբ սա վարունկին վերայ աղ կը
ցանէր ուտելու, Պուղին աղամանը առ-
նելով շատ աղ ցանեց Մելիքի անմաղ
գլխին:

— Եւ շան տղայ, էդ հի՞նչ ըս ընես,
էլ լըհայ պլացեր:

— Մելիք Պուղին քերզ մատաղ խել-
քըդ ընհամալ ա, աղաւ ըմ ընես որ
համը տեղը գեայ:

156.

— Եւ տայ, Պուղի, ես ինիմ էն Մա-
րտա, ըսոր սերտս առի ճլեղ քրութանդ
ըբեր:

— Աղայ, բա իսկի ժաժան ճըզճըռ-
տած տոն չըս տեսա՞ր, որ քնդիս ըն
նորը մինայ լաւ շինիս: Քու սերտդ էլ
ժաժան ճըզճըռտուից ըսոր քանդուալ

ա, նորըմինայ շինի սերտդ էլ խելքդ
էլ, մետքդ էլ ճիւղիդ էլ կամքդ էլ
սրբըպտրճանդ էլ: Թա որ ուէանտայ
տալու բեն ինի ինձ ձեն տօ՛:

157.

—Ե, տայ Պուղի, էն մեռած անծուղ
ընողին կնկանը սուգը մին ասի, անկուջ
օնիմ, սերտս մին պատառ բեցուի:

—«Եղջի, քրմատաղ, ըներակ ար էն
օրին, որ ծմական գեալիս ար՝ սէզնը,
ղկեռը, մըճասուրը ջուբորը լիկը. լըճայ
որ բերում ար, խըխոցս ըռաջին որածում,
հէ՛նց ար ինում լըճայ Թաւրուղու խոշ-
կեապէար ինի:

«Աղջի, քրմատաղ, լըճայ որ իւրկէ օ-
նանց գեալիս ար կացինը քամակը կո-
խած, ցակատը առաջը կոխած, կեօտակ
էշը ըռաջկին, շեւշայ շեւշայ ընծուղաւ
բեռնած, յագին պուլտի պուլտի ընելաւ.

լըհայ որ բերում ար ընծղաբեռնը որո-
նում, հենց ար ինում լըհայ պէազրկեանի
թէանպէալէթ ինի:

ա քու ոսկի փըշակիդ մատաղ,
ա քու ոսկի քրխընիդ մատաղ,
ա քու ոսկի տըզկեահիդ մատաղ,
անծուղ կ'աներ, լըհայ ձըձունակի
թէեր ինի:

Ըղջի, բա՛, ինձ նմանին տէրը տազ
կանի: *)

*) Հարկ կը համարիմ այս սուգի միտքը
պարզել, որպէս զի մեր հեռաւոր եւ սիրելի ըն-
թերցողք կարգալու ժամանակ ձանձրութիւն
չգգան, այլ իմաստը ըմբռնելով զգածուին:

Խաչենու գաւառի Կարկաթան գիւղում մի
ածխագործ կը մեռնի, որի թշուառ կիներ այս
սուգը կ'եղբերեգէ իւր շուրջն հաւաքուած լա-
կան կանանց մէջ դագաղի մօտ նստած: «Երանի՛
այն օրին, յորում նա (ննջեցեալն) կը գար ան-
տառից ջեբերը մրգեղէններով լի, երբ այն պտուղ-
ները երախայոցս առաջ կը թափէր, կարծէս թէ
Թաւրիղից բերուած մրգեղէններ լինէին: Երբ երե-

Նոյն վայրկենի մի զարդարուած,
բայց ամենատղէտ քահանայ և գիտուն
վարժապետ Մելիքին այցելութեան կը
գան: Երբ սորա Մելիքարանից դուրս
կ'եննեն, Մելիքն կը հարցնէ.

— Էս ճրտարայ տէրն ար, կրդելում
հունց ա, Պուղի:

— Մելիք, քու օծեալ կարգը վկայ
ինի, թա որ տանըհենգ ձիւկնը բռնող
բերիս, չանկեալները սարքին, էս տէրին

կոյեան անտառից կը գար կացինը կանալի կող-
մից գօտին անցուցած, ցականոր առաջի կողմից
երկար երկար ածուխով բռնուած պոչատ էշն
յագին շարժելով իւր առաջին. երբ ածխաբեռը
կ'իջեցնէր, կարծես թէ վաճառականի թանկա-
գին հակէր լինելին: Ոսկի արուեստիդ մատաղ
(լինիմ ես), ոսկի հանքիդ (ածխահորն) մատաղ,
ոսկի գործարանիդ մատաղ. այնպէս ածուխ կ'ա-
նէր, որ ծիծեռնակի թեւերի նման գոյնզգոյն
կը փայլէին: Ապա ուրեմն քանի որ այսպիսի
տէրս, այսս, մեռած է ի՞նչպէս կարող եմ լռել
եւ չ'լալ:

փորը քցին, մին ամիս խոնրխառնի ա-
նին, կարել չըն թա ըստրայ փորան այի-
բին մին խաղը գտենան դիւս ծնին:

159.

— Պուղի, էս վրժապետը հո՛ւնց ար
կրդելում:

— Մեկք, շատ լաւ ա. ըստրայ գիտո-
թիւնը հենց ա լըհայ Սւանայ ծովն ինի,
թա որ մին տեղան պտառիս, Բեան
քաղաքը ջրողող ընելաւ կը կուրծանի.
տակին մնացած խելքը հարիւր մունթի
էլ հերիք կանի, քուստուն քչալի խելք
էլ իւրան բեժին կը մնա:

Ահա Արարադի գաւառացու մի աղնիւ
կնոջ պատկերն: Քանի՜ գոհ է իւր վիճակից
ինչպէսի՜ ընտիր նրմանութիւններով կը գովա-
բանէ իւր հանգուցեալ այրը: Իւր ածխագործ այրը
ընտիր արուեստաւոր կանուանէ՝ ածխահորը՝
ոսկեհանք, ածխաբեռը՝ մետաքսեայ կերպասահա-
կեր եւ անտառի պարզ պտուղները իբրեւ թան-
կագին մրգեղէն եւ մարդոյ մահը կըզգայ ինչպէս
թագաւորի մահ:

Պուղին Շուշուլժ մի աստիճանաւ որ
կը տեսնէ լաւ զարդարուած, շքանշան-
ները կախած կը ճեմէր. կ'ասէ՝

— Մեղեք, իստինին ջեբը հենց կ'ինի
լըճայ կիւրկեաճ կատուի լպզտած աման
ինի:

— Ա՛ տայ, իստինը շատ փուլի տէր
կ'ինի, բա իսկի տանան չըս շորերը հունց
թէամիւզ, դաշէնկ ա:

— Մեղեք, բու ազիզ արեւ վկայ ինի,
թա որ որսկան շուներդ ըստրայ ջու-
բերը քցիս, դշըրդը կոխիս, խալլու գտիր,
պոյնախ գտիր, սիպտակ գտիր, դիւ
թառլան դուշդ բեց թողիս, էլ ըլճայ
մին զարափուլ չըս գտնիր:

Մի քահանայ այրուած սրտով Մեղի-
քին կը գանգատէր ասելով.

— Վեանջա գինացի մին գործաւ, էր:

կու ամիս մնացի, ըն տեղի տէրտէրները
ինձ պատուելու համար մին պատարագ
չի տուին, որ անեմ:

Մեկեքն խօսք կ'որոնէր պատասխա-
նելու և յարմար խօսք չէր գտնէր: Պու-
ղին այս վարանումը նշմարելով յօգնու-
թեան հասաւ և հարցուց քահանային.

— Ե տէր, Շուշի քաղաքս եկող զա-
րիպ տրէրին դիւք պատիւ ընե՞ս ըք, պը-
տարագ ընե՞լ ըք տաս:

— Չէ. ա Պուղ:

— Պէ դիւք հունց որ ուրիշներին
ընես ըք, օրիշներն էլ ձեզ ըն ընես: Լչ
հի՞նչ իրաւունք օնիս գէնդատ ընելու:

162.

Մեկեքն Իպրահիմ Խանի տունը
գնալիս տեսաւ երկու մուրացկան, որոց
մին հիւանդ ընկողմնած էր՝ իսկ միւսն
հիւանդին հարցրուց.

— Բատի, մին բժրոկաւ (ալիւրով
շինուած) կակուղ շորուա անիմ, կուտի՞ս:

— Հա՛, իմ ջանս քերմատաղ, կոտիմ:
Իմ պարկի ըլեւրան ըս ընկական թա
քու պարկի ըլեւրան:

— Քու պարկի ըլեւրան:

— Դէ՛ երբաս ծածկի՛, ծածկի՛, որ
սատկիմ:

Պուղեն բարկացած ասաց հիւանդին.

— Ե, հիւեւոր, դիւ էդ ըս մեռնիս. էդ
ըլեւրին փուլ չըս տուալ. բա՛ դիւ, որ
քու ըլեւրին ղիմիչ չըս ընես, մեռնիս,
էդ ալեւրը հո՛ւ ա ուտըլական: Թա՛ որ
քու հընկերդ հիւանդ ինար, իւրան պար-
կումը ալեւր չ'ինար, քեզ ըղաչանք անար
թա՛ քու ըլեւրան մին շորուա ըրա՛,
օտիմ, սոված սպնկական իր: Յետոյ խօս-
քը ընկերին ուղղելով կ'ասէ.

— Դիւ իւրան պարկան շորուա շենի,
իւրան տօ՛. կօտի, կօտի. օտիլ չի, լիւ
կաց սոված մեռնի, ինքն էլ պրծնի,
դիւ էլ:

163.

Երբ Խանի տունն կը մտնէին, Խանի զուարճաբանն թուրք կարգացողներով դիմաւորեց Մելեքին: Նոյն միջոցին շուներն մի ոչխարի ետեւից ընկած կը տանջէին զայն: Խանի զուարճաբանն կ'ասէ ծիծաղ դիմօք...

164.

— Պուղի, Մելեքը շատ կը սիրեն, թէ իւր կինը:

— Խան, մարդ կայ, որ Խանը շատ կը սիրէ. մարդ կայ, որ Խանին կինը:

165.

— Իմ զուարճաբանն ի՞նչպէս է, կը հաւանեն:

— Ձեր անուան և համբաւին արժանաւոր է. փոքր ինչ առաջ իւր շնորհքը ցոյց տուաւ ձեզ ոչխարի և շուների սրա-

խօսութեամբ: Ար նմանի նոր սովորող
վարսավերայի (սափրիչ) աշակերտի, որ
մտադերը ածիլելու ժամանակ յաճախորդի
գլխին 48 տեղեց կտրելով՝ բամբակ կը
փակցնէ:

166.

— Պուղի, քեզ տամ, տար, երկու
տարի քեզ մօտ պահելով վարպետ զուար-
ճաբան շինիր և ինձ բեր:

— Խան, մի արջի ձագ տո՛ւր, երեք
աւուր մէջ կարդալ սովորացնեմ և բե-
րեմ, այնպէս որ դուք ինձնից աւելի
հաւանէք. իսկ քո զուարճաբանն քառա-
սուն տարի ևս պահելու լինիմ, դարձեալ
ոչ ինչ չեմ կարող ուսուցանել և ձեզ
մօտ ամօթալի կը մնամ:

167.

Խանը, որ անհնարին կը կարծէ Պու-
ղու խոստման կատարելը, Ա՛նլիքի զուար-

Ճաբանը պատժելու նպատակաւ իսկոյն
Տրամայեց արջի ձագը յանձնել նմա։
Պուղին զայն առնելով տարաւ, մի օր
մինչև երեկոյ չամիչ կերցուց։ Տեսեալ
առաւօտ մի թուրքերէն քերական գնեց,
ամեն թերթի մէջ երկու երկու չամիչ
դրաւ, թղթերը դարձնելով չամիչները
կերցուց և մինչև երեկոյ այսպիսի կըր-
թութեամբ անցուց։ Երբ տեսաւ որ
գազանն ընտելացաւ, մի անգամ գիւրքը
առանց չամիչի դրաւ իւր աշակերտի ա-
ռաջը, որ չամիչ չգտնելով սաստիկ բար-
կացաւ ձագն և սկսաւ մրթմրթալով
թղթատել ինքնին ոտի եղնգով ամբողջ
քերականը։ Երրորդ օրն միանգամ ևս
չամիչ դնելով, ձագն կերաւ։ ապա տա-
նելով Խանին ներկայացուց։ Ձագն ետեի
երկու ոտից վերայ կանգնելով, առաջի
ոտներից մինով քերականը բռնեց, և
միւսով անչամիչ քերականի թղթերը
դարձնելով՝ շարունակ մըրթմրթաց։
Պուղին իւր աշակերտի թաթից բռնելով
տարաւ Խանի ձեռքը համբուրել տուաւ։
Խանն համակրական ձայնով կոչեց։

— Կեցցէ՛ Պօղոս, կեցցէ՛ Պօղոսն:
Սոյն գովեստը կրկնեցին ներկայ եղող
թուրք կարթագողներն, խաներն, բէ-
կերն բաց ի խանի զուարճաբան խուր-
շուտից:

Խանն մի արժանաւոր ընծայով պա-
տուեց զՊօղոսն:

168.

Մեղիքն Պօղոս հետ Ամարասու
գաշտը դնացած էր ճէյրան օրսալու,
յօդնութենից և ծարաւութենից խիստ
նեղուելով հարցուց.

— Պօղոս, ըստեղերք իսկի ջուր կը
գտնուի՞:

— Մեղիք, էս մօտ տեղում մին ջը-
րաւոր կայ.

Եւրբ Մեղիքն ջուրը խմեց, ջրհորի
մէջ թքեց ասելով.

— Թի՛ւհ, մաջիդ ջիւրը չ'ուրանար,
առի լաւ կ'ինար:

— Մեղիք, ասաց Պօղոսն, խէ՛ թքե-

ցեր էս ջրւորին մաջին. աշխարհք ա, մին
օր էլ լըհա հաճէաթ կը կեայ:

Լըրկու տարի վերջը դարձեալ սաս-
տիկ ծարաւած լինելով նոյն ջրից ախոր-
ժանօք խմեց և կոչեց.

— Ատայ, Պուղի, ամմայ հի՛նչ հա-
մուղ ջիւր ա, հի՛նչ ցորտ ջիւր ա. ղօրմի
ըստրայ ջրաւոր քնտողին հօրը:

— Մելիքն ապրած կենայ, գիտաս ը՞ս
էս որ ջրաւոր ա. էս էն ջրաւորն ա, որ
մաջին թքեցեր:

Մելիքն իւր սխալմունքը զգալով
քնաւ չիօսեց:

169.

Մի մարդ՝ ամեն Պուղին տեսած
ժամանակ, միշտ կ'ասէր

— Ե՛լս Եղամ, ախ Աղամ:

— Ե՛, խաչի (խաչատուր), Աղամը
քեզ հի՛նչ ա ըրալ, որ մչանք ախ Եղամ
ըս ըսես:

— Պուղի, քեր մատաղ, դէ որ Աղամ

պտուղը կերած, խաբուած չ'ինար, մունք
խտի չըչարմունք չ'ինք քաշել:

Պուղին մարդը տարաւ, լաւ հագուս-
տներ հագցուց, իւր կնոջ հետ Մելիքի
այգում դրաւ և այս պատուէրը տուաւ:

— Էս ամանն ծառ պարը կերէք, ծա-
ղիկները քաղեցէք, վըյլեցէք, ամմայ էս
ռեխը ծածկած զզանին մուտանաք ոչ,
դափաղը եր չ'օնիք. թա որ դափաղը
եր օնիք, ձեզ դիւս ըմ ընլական, շորերդ
հանիմ: Մելիքին էլ ասալ ըմ, ձեր օտիլը,
խմիլը, գենալը բոլորն էլ տլական ա:
Էս ա ըսես ըմ ձեզ. հինչ սհաթ որ
դտզանին մուտացալ ըք, խռեկըմ տլա-
կան ձեզ ձեր հին շուրերաւը:

Հազիւ թէ Մելիքի դրախտանման
այգում երեք օր կը մնայ այս մարդն,
կինն սաստիկ կը նեղէ զենքը ասելով.

— Ե, մարդ, էն զազանը լեկը ոսկի
պէտում ա ինի. վախիլ մի, եկ գինինք,
դիւս օնինք հրուստանանք. հո՛ւ ա գիտլա-
կան էս գիշերին կէսումը: Դէ, երկաց,
գինինք:

Վերջապէս մարդն կնոջ հնազան-

դելով կ'երթան, կաթսայի փակը վեր առածին պէս մի մուկն դուս ելնելով կը փախչի։ Արթուն պահապաններն տեսնելով կերթան և Պուղուն կը պատմեն. Պուղին մարդը կանչելով կասէ.

— Խաչի, զազանին ուեխը խէ՞քեցեր. բա ես քերզ ըսեցէ՞ ոչ որ չ'բենաս:

— Պուղի, քեր մատաղ, կնեկս ինձ խաբից:

— Ըղամայ էլ իւրան Նւայ կնեկը խաբից: Դէ շորերդ հանի՛, էլլըհայ քու քեօհնայ շորերդ գեց, գինի շակաւ փատ կրէ՛: Էլ ըստրանայ գէնը դիւ ինիս դիւ ասիս ո՛չ «ա՛խ Ըղամ, ա՛խ Ըղամ»:

✠ 170.

Հնդկաստանից մի մարդ գալով Մելեքին հիւր եղաւ և այնչափ գովեց Հնդկաստանի քարեղէնների և ակնեղէնների չափազանց աժան լինելը, մինչև անգամ Մելեքից 1000 թուման (1200 ռ.) դրամ առաւ և Լեւոտարանոցից հեռա-

նալով խոստացաւ Հնդկաստան հաս-
ածին պէս, անմիջապէս ղրկել Մելիքին
1000 թումանին արժողութեամբ ադա-
մանդ, յակինթ, զմրութեաւ և ուրիշ թան-
կագին և պատուական ակունքներ:

Մելիքն կը հրամայէ Պուղուն, որ
գիւղի յիմար մարդոց անունները գրէ
և ցուցակը իրեն ներկայացնէ: Մելիք
Հասնազարն երբ ցուցակը կըստանայ,
կը տեսնէ որ իւր անունն ցուցակի սկզ-
բի տողում գրուած, զայրացած կ'ասէ.

— Եւ լակուտ, Պուղի, իմ անուն
խէ՞ էս յիմարներին ջեարկիւմը գիրաւ
ըս, էն էլ առի թուղթին ճկատին:

— Մելիք, ընտրայ մըհար որ քերզա-
նայ առի յիմար մարդ չի կայ մեր շէ-
նումը:

— Եւ տայ խէ՞:

— Ընտրայ մըհար որ դիւ քու չի
ճնանչած Հնդկաստանցի մարդին հղեր
թիւման փուլ տուէր:

— Եւ տայ պաւքի ղրկիս ա:

— Մելիք, հիպու որ բերի, քու ա-
նումդ կը ջնջիմ, ընտրայ անումը կը դի-

րիմ: (Այս ինքննա քեզնից աւելի խենդ
և յիմար պէտք է լինի, եթէ իւր կողոպ-
տած դրամները ակնեղենների տալով
յետ դրկէ. այդ յոյսը կտրիր):

171. †

Պուղու մեծ որդին, երիտասարդա-
կան բուռն եռանդէ մղուած, կերթայ
մի բարձրադիր և ամուր քարայրի մէջ
կը մտնէ ճգնելու: Երբ տարած ուտե-
լիքն բոլորովին կըսպառուին, կըսկսի
կովերի հորթեր գողանալ և ուտել, նոյն-
պէս բացօթեայ տեղ վարուած խաշխաշ,
բակլայ, սիսեռ և ծառոց պտուղներ:
Մի օր կը յայտնուին սորա գողութիւն-
ներն և բնակարանն: Պուղին գնալով
քարայրի առաջ կը կանգնի և իւր որ-
դու անունը տալով կը կոչէ.

— Իիտիս, Լիտիս (Աւետիս):

Կը պատասխանէ Իիտիսն քարայրի
խորից ահարկու ձայնով և պատկառելի
եղանակով.

— Ո՞վ ես դու, պիղծ հողեղէն, որ համարձակիս մերձենալ 'ի քարայրն իմ սուրբ, 'ի բաց հեռացիր այդի, ապա թէ ոչ, նետք Աստուծոյ և հրեղէն սուրբ հրեշտակաց Նորին ի վայր կործանեացեն զքեզ ի քթթել ական:

— Ա. շան տղայ, դիւ հի՞պ հրեղէն դեռեր. թա որ էրկու ամսումը մարդ հրեղէն դեռնար, ես մըհենկ աստուծ ի դեռալ: Հինչ քան ճգնւորութիւն ըրեր, պոլ ա. իրեսդ պարզ, վարձքդ կատար, ամէակդ Երրուսաղամ, Հիզտիպուզտի ճգնաւորին օրհնութիւնը քերզ երրայ ինի: Դէ որեկ ըտեղան, էլ Բւտրնոցումը (Աւետարանոց) տանայ (հօրթ) չես թողալ, խօզի կեօճի չես թողալ, բեկլայ, խաշխաշ չես թողալ, նոխուտ, հիւլեռնը չես թողալ, լոխ էլ գիւղացալ ըս, կերալ, տէրերը աման օր Ալեքին արզ ըն ընես, գինգըտաւորները էնչանք շտացալ ըն, որ Ալքարանին դռնատակը մաշուալ ա:

Որդին կիջնի և հօրը հետ գլխակոր տուն կերթայ:

Մի մարդ Պուղուց թախանձագին
կը խնդրէր, որ բարեկենդանի պատճա-
ռաւ մի հնարք մտածէ Մելիքից մի
նուէր ընդունելու, որպէս զի իւր որդի-
քը, գոնէ, բարեկենդանին առանց կերա-
կուրի չ'մնան: Պուղին կ'ասէ՝

— Ետայ, ճաղար, շատ վախտ ա, որ
շէնուժն արջ չըն պարածալ, եկ քեզ արջ
շենիմ, տանիմ, Մելիքին առաջը պարա-
ծիմ, շատ զատ (բան) կը տայ:

— Դէ լա՛ւ, Պուղի կը դեռնամ:

Սոյն մարդն մի քանի օրից յետոյ
կերթայ զՊուղին Մելիքարանում կը
գտնէ և բարձր ձայնով կ'ասէ.

— Ե, Պուղ, կնեկս ըսես ա, «ա մարդ-
արջ մի՛ դեռնար, անումդ արջ կը մնայ,
պախրայ (եղջերու) դեռ»: Մըհենկ, քեր
մատաղ, Պուղի, պախրայ կը դեռնամ:

— Ե, սարսաղ քնու ծահար, էս ա մին
շեբէթ ա, որ ես քերզ մըհար արջի թէա-
տարիք ըմ տեսալ: Մըհենկ հի՛նչ տե-
ղան գտնում ես քու պխրըմորթին,

պօղերը, կճղակները, տմակը, կճիպը:

Մեկեքն, որ այս խօսակցութիւնը լսած էր, հրամայեց Պուղուն, որ անմիջապէս նոյն մարդը արջ շինած իւր մօտ բերէ: Պուղին այս հրամանը կատարելով այնչափ լաւ կը խաղցնէ նոյն արջ անման մարդը, որով Մեկեքն շատ զուարճանալով կը շնորհէ մի կարաս գինի, մի ոչխար, կէս չուալ բրինձ և բաւականին արդար իւղ:

173.

Մի ծերունի մարդ հրաւիրուած էր Մեկեքարան: Բարեկենդանի խնճոյքում երբ սա իւր կարողութիւնից աւելի կը խրամէր, Պուղին ասաց.

— Եպեր գինին ծերոց գաւազան ա. խմի՛, քեր մատաղ, խմի՛, տեսնանք վերջը հո՞ւնց կը դեռնայ. հետապ խմիլը չի, հետապ պահիլն ա:

Ծերունին խնճոյքից դուրս եկաւ և դէսուդէն ծռուելով դէպի իւր տունն

ուղղեց իւր դողդոջուն քայլերն և ծռուելով ընկաւ ջրաւազանի մէջ: Պուղին գոչեց.

Ապեր, գինին ծերոց աւազան ա, լեղ տօ՛, քեր մատաղ, լեղ տօ, որ խելքըդ տեղը գեայ:

Եւրբ հանելով մի քարի վերայ կանգնեցրին, որ հագուստն ցամաքի, օգնողներն չ'կարողանալով երկար պահել, քարին վերայ նստեցուցին արբածը: Չուարձարանն գոչեց.

— Ապեր, գինին ծերոց պպըզան ա. կկգի, որ մին պատառ տինջանաս:

Եւրբ արբեալն ործկալով սիրտը դարձուց, Պուղին գոչեց.

— Ապեր, գինին ծերոց վզվզան ա. շտրղունի տօ՛, քեր մատաղ, շտրղունի տօ՛, որ սիրտդ հնգստանայ . . . :

Մելիքն, առանց Պուղու գիտութեան, մի աղբատ կարծուած արբեցո-

ղի ողորմութիւն կը տայ, որ տանելով
և նրանով օղի կը գնէ և չափազանց
խմելով կարբենայ, մի մարդոյ զլխին
դարնելով կը ջախջախէ, միսին բազու-
կը կը կտտրէ, մի այլ մարդոյ մատները
և ձեռքի դաստակը կը փշթէ և վերջա-
պէս իւր տունն հասնելով իւր կնոջ գը-
լուխը կը ճղէ: Բոլոր վերաւորուածներն
Մելեքարան կը դիմեն և կը գանգատին:

Երբ Պօղին ստուգելով կ'իմանայ,
որ եղեռնագործն այս բոլոր չարութիւն-
ները գործած է շնորհիւ Մելեքի տուած
ողորմութեան, կ'ասէ.

— Աղայ, ըսօր մին պտարագ ըս ընել
տուա՛լ, մին պտարագ ըս ընել տուա՛լ
քա հօր հիւգիւն մըհար, որ չուրու դոս-
տանի օրը ձեր օխտը պօրտին՝ եօթն
մասն ննջըցելոց բւական ա:

175.

— Ա. տայ, եւ հի՛նչ չարութիւն ըմ
բռալ. ողորմութիւն ըմ տուալ. բա ողբ-
մութիւն տալը մեղք ա՛:

— Ողորմութիւն տալ էլ կայ, ողորմութիւն տալ էլ: Ողորմութիւնը հիպու որ լաւ տեղի տաս, վարձք ա: հիպու որ ընարժան տեղի տաս, մեղք ա: Ողորմութիւն տալու ժմանակ պէտու՞մա մարդ զգուշանայ, ինտի ըղքատի տայ, որ ձեռքը ընկածը մինակ չ'ուտես, տնես ա իւրան խխոցընըհետ ուտիս, ըրխոցը մըհար շոր ընես հացի տաս, պհպնես: Ինտի ըխքատի ողորմութիւն տալ պէտք չի, որ ձեռքը ընկեած փուլը տնես ա ըրաղի տաս, գինու տաս, լկկուրես, հրբիս, կըտաղած գեազան դռնաս, անմեղ մարդի, կնկան, խոխի, ըրխի մեսը ուտիս, ոսկեռը փշրիս, դտտընների մըհար գըլխըցւոթիւն սըքես: Մեկիք, թա որ անջուկ օնիս, թա որ իմացղութիւն օնիս էս քարոզը, էս շանք խրատն էլ քեզ պօլ ա:

176.

Մի աղքատ Մեկեքից ողորմութիւն կը խնդրէր, Պուղին կասէ.

—Եղայ, էս ողորմութեան արժանի
ա, բատրայ շատ տօ՛:

Նոյն օրն մի ուրիշ աղքատ ևս աղիո-
ղորմ ձայնով և սրտաշարժ եղանա-
կով ողորմութիւն կը խնդրէր Մեղիքից,
հագուստներն հազար տեղից պատու-
տուած, կարկատած, աղտոտ և ցեխոտ:
Մեղիքի գութն շատ կը շարժուի և սո-
վորականից աւելի առատ ողորմութիւն
տալ կուզէ: Երբ Մեղիքն գրամը հանած
աղքատին կը տար, Պուղեն կ'ասէ.

—Մեղիք, հէալայ տալ մի՛, մին պա-
տառ հմբերի. յետոյ խօսքը մուրացկա-
նին ուղղելով կ'ասէ.

—Ե, հլեօր, տանաս ըս էս մին թիւ-
ման փուլը, էս քեզ ըմ տլական: Եմ-
մայ ես թուժաս ըռքքեալին աղգան ըմ,
աման խօսքի հատալ չըմ, պէտում ա-
ռաջ իմ աչքաւս շորերդ լոխ էլ տես-
նամ, շուկեամ, թա որ քրզանում փուլ
չի դիւս եկր, էս փուլը քեզ ըմ տլական:

—Ես խեղճ, ողորմելի մարդ եմ, ան-
տէր անտերունջ մուրացկան եմ յո՛ւստ
կ'եղնի իմ փող:

—Գեօտիդ ետ ըրաւ ես գիտաս ըմ,
որ դիւ շատ փուլ ծնիս, ա հլեւոր:

Գօտին կ'արձակուի և մի կամար կեր-
ընի, որն լի ոսկի էր: Թէ և ժլատ և
ազա՜հ մուրացկանն շատ կը դիմադրէր,
սակայն Պուղին կամարը կ'արձակէ, ոս-
կինների մի մասն եկեղեցւոյն կը տայ, մի
մասն շինի աղքատ գիւղացիներին և
ամենափոքր մասը Ղևոնդեանց վանքի
աղքատ միաբաններին: Իսկ մուրացկանը
ծեծելով շինից կը վռնտէ և Մարասի
Ս. Աթոռիկոսին կոնդակը, որ մուրաց-
կանին տրուած էր միայն Ղարաբաղի
գաւառն շրջելու իբրև ամենախեղճ և
գթութեան կարօտ, կառնէ և մի արժա-
նաւոր աղքատի կը տայ, որ շրջելով
իւր թշուառ ընտանիքը սնուցանել կա-
րողանայ:

177.

—Ըտայ, Պուղի, ես ինիմ Տիգա-
փայտ, դիւ Սղըմուն Իմատունան խել-

քաւ անց ըս կացար: Ա տայ, դիւ ռամ-
տար ի՞ր, փալչի ի՞ր մրգարա (մարգարէ)
ի՞ր. ա տայ, Տի՛նչայ իմացեր, որ էս խա-
բող Տիլեւորը փուլ օնի:

— Լըկու չուալ ցորէն տօ՛, էս թա-
գուն փեշակը քերզ սվըցնիմ:

— Պուղի, իրեք չուալ ցորէն ըմ տը-
լական քերզ. դէ՛ ասի:

— Մեկեք, Տիպու որ աղքատ ըս տս-
նաս, իրեսին մին լաւ եշի՛, մին լաւ դն-
տղի՛, թա որ աչքերը կրմրուտած ինին,
իրեսը ծռուած ինի, մին պատառ էլ ձեռ-
քերը դուղտղաս ինի, գիտա՛ որ էն մար-
դը հարբող ա, ողորմութիւն չի տաս: Հի-
պու որ տեսնաս իրեսը լաւ, մազերը լաւ
ոտկացած, իրեսը օրախ, թիւքը քաղցր,
գիտա՛ որ փուլ օնի, բեն չի տաս ըն-
տրայ, խքեբայ ա: Չիւն որ մարդուս ի-
րեսը (դէմքը) սրտին պատկերն ա. փուլ
ունըցողին սերտը ուրախ կ'ինի. որչանք
օղի թա իւրան ուրխութիւնը ծածկի,
ըղքատի տօն գենայ, խեղճ խեղճ ողորմ-
ութիւն օղի, էլլըհայ կարալ չի իրեսին ուր-
խութիւնը ծածկի, պատճառը որ սրտի

ուրխոթիւնը իրեսին երբայ կըրեայ, ճար
չինիլ: Հիպու որ տեսնաս ըղքատին իրես
տրտում, տխուր, մազերը քնձմնած, ցեց
ցեց տնկուած, էրկու ամսաւ թուռա-
ջիւր չի տեսած սուխտրթերի մնան
թուրմոշկած, գիտա որ աղքատ ա, ողբ-
մոթիւն տօ: Չիւն որ թա՛ ուրխոթիւն
թատրտմոթիւն սրտան իրեսն ըն փխչես,
պարզ ըրուաս: Աղքատ մարդին կ'օղիս
լաւ շորեր գեց տաս, գրգարիս, էլլըճայ
իրեսին երբայ կ'ըրուայ սրտին տրտմո-
թիւնը:

178.

Նոյն րօպէին երկու աշուղներ կը
գան, յորոց առաջինն կը հարցնէ.

— Ե, Պուդ, սազիս սիմերը լոխ էլ
կտրուալ ին, էլ սիմ չի կար, որ սազիս
երբայ ընի: Յղըցաւը գինալիս մին մե-
ռած մարդ տեսայ, ճղմաղինքը դիւս
կալայ, սիմ շինեցի սազիս երբայ ըրի-
մըճենկ հինչ հաւա օղում եմած եմ, մինակ

մին հաւայ ա ածում: «Տո՛ւր ինձ, տո՛ւր ինձ, տո՛ւր ինձ»։ Էս ա սիմերիս ածած հաւան:

— Մեռած մարդը մըքաւո՞ւր ա, թա առանց միուք:

— Մըքաւոր ար, ա Պուղ, քեզ մատաղ:

— Բա՛, հսկացէ՛. էդ մեռնողը եայ տէօվ-րիշ ա իլալ, եայ զուրտօղլի, եայ աշուղ: Իստի մարդիկը միշտ ինքօնին ըն սվերած, տալը սվերած չըն, ընտրայ մըհար մոնեւլանը ետը էլլըհայ ըսես ա. «Ինձ տօ՛, ինձ տօ՛, ինձ տօ՛»։ սաղ ժմանակը ծակ աչքը կուշտացալ չի, ուզիս ա մոնեւլանը ետն էլ էլլըհայ ինքօնի:

179.

— Իմ սազին սիմերն էլ էր կտորուել, կ'ասէ միւսն, ես էլ մին անմրուք մեռած մարդի աղինքները հանեցի, սազիս վերայ քաշեցի: Այժմ՝ ինչ եղանակ որ ուզում եմ ածել, միմիայն այս եղանակն է հնչում: «Դէ առ, դէ առ, դէ առ»:

— Ուստայ, էդ մեռնողը ըռհաթ ա
 իլալ, Շահը ասալ ա. Ոսկիդ տօ՛, ա-
 սալ ա. «Դէ՛ առ». Խանը ասալ ա. Ոս-
 կիդ տօ՛, ասալ ա. Դէ՛ առ, Մելեքն ա-
 սալ ա, փուլ տօ՛, ասալ ա. Դէ՛ առ,
 նուիրակները ասալ ըն նուէրք տօ՛, ա-
 սալ ա. Դէ՛ առ. տէրերը ասալ ըն տօ՛,
 տուալ ա, տէօվրիշ, ղուրտօղլի, աշուղ,
 աղքատ օղալ ըն, տուալ ա, կնեկր, խո-
 խերքը շոր ըն օղալ, տուալ ա, վրժա-
 պետը ըմնական ա օղալ, քովխան, գի-
 ղերը՝ եասաւուլները ճիւ, հաւ, ճօտ,
 գեարի, տէրման՝ հաց, կերակուր ըն օղալ,
 լոխին էլ տուալ ա:

180.

Երկու կոյր աշուղներ ևս կը գան,
 կ'երգեն Մելեքն նրանց իւր պարտիգում՝
 կերակուր, գինի և օղի կը մեծարէ: Ու-
 տելու ժամանակ կերակուրները մի-
 մեանցից կը յափշտակէին և գաղտուկ
 գողանալու միջոցին կը թափէին: Վեր-

Նապէս այն տեղն հասաւ, որ միմիայն հազուատները ծիւ ծիւ պատառեցին, քիթ, երեւ, ճակատ իւրեանց սուր եղունգներով վերաւորեցին հայհոյելով:

— Ե, տայ, Պուղի, էսչան տղայ քուերը խէ՞ իստի ըն ինիս:

— Մեկեք, տանըհենգ շոն մին տեղ սերաւ մին ըմանում լակ կը լակին, ամմայ էրկու քօռ մին տեղ կարել չըն սերաւ հաց ուտիլ: Բստրանց պէտում ա ճոկ ճոկ տեղ նստըցնիս, ճոկ ճոկ հաց տաս, որ իստի մինմնու խեղտին ոչ:

181.

— Մեկեք, Մրասայ վանքումը մին քօռ տեսէ, աման օր մես ար ուզես էրկեան ուտուսումը և էլ տարած կերակուրը հէնիս չ'ար. ըսես ար, «Խրեկ ա, խրեկ էս ինձ հի՞նչ անի՞ կուշտնլական չոմ»: Մին օր Կթղկոսը մին գեառնը սաղ խրաւիլ տուաւ փոռնումը, մին մեծ սինու մաջ դրաւ իւրան ձեռքաւը, զարկից

և ասից. «Տեսնենք այժմ ի՞նչ պատճառ պէտք է հնարէ մեր կոյր միաբանը»: Հիպու որ քօւը ձրքերաւը դփդփից առաջը դրուած կերակուրը, ասից. «Ա՛՛՛՛՛. էս քանը որ մինակ ինձ համար են բերած, արդեօք իւրանք որքա՛ն կերած կը լինին, իւրեանց բաժինն քանի՛ ոչխար եղած կը լինի»: Տանաս ըստ աղայ, քօւերին խտեաթը էս ա, իստի ա ինիս:

Մի՛ ամենայն անդամներով կատարեալ՝ պնդակազմ, ուժեղ, բարձրահասակ և յաղթանդամ մուրացիկ սրտաշարժ խօսքերով ողորմութիւն կը հայցեր Պուղուց, որ պատասխանեց.

— Իսկ հմանչո՛ւմ էլ ըստ որ ողորմութիւն ըս ուզես. Ոտքդ սաղ, ձեռքդ սաղ, աչքդ սաղ, նէառի մնան տղամարդ ըստ համօթ չե՞ք երդ մըհար, որ ուզուողութիւն ըս ընես: Դիւ ծլութիւնաւ թլընես ըս ժղուվողան խեղճ ըղքտներին

քեժինը, ընտրանց հալալ իրաւունքը
գիւղնաս ըս, հրքմթիւնաւ (անիրաւա-
բար) լիիս, ճքիս: Հու որ քերզ ողբմո-
թիւն ա տուալ, քեզ թամպէալութիւն
սվըցրալ, շատ մե՛ մեղք ա գործալ: Ես
քերզ մնանին ողբմոթիւն չըմ՝ տալ, էս
սհաթիս էս շէնաս գիւս եկ, գինի ըս-
տրայ գէնը լաւ ըշխատի, գիւ էլ կէր
քու ըշխտանքան, ըղքտներին էլ տօ՛, որ
համ Բստուծու ըռաջին պարզերես ինիս,
համ մարդոց, համ էլ խղճմտանքդ
հանգիստ ինի:

Մարդն /սկոյն գնաց և հեռացաւ
շենիցն:

183.

Պուղին իւր փոքրիկ թուռ կը սիրէր
գուրգուրանօք գգուելով, փոքրիկ մանու-
կը ժպտելով «Պատու, պատու» անորոշ
ձայներ կը հանէր բերանից: Պուղին կը
պատասխանէ ծիծաղելով.

— Ա լակուտ, գեռ հայերէնը սվերալ
չըս, ուստերէնըս խուսի՛ս:

Միանգամ Մելիքն շատ դրամ կը համրէր, ոսկին, արծաթն զատ զատ դր-
րած, Պուղին երկու բուռն ոսկի առնե-
լով դարձեալ գնաց իւր սովորական տե-
ղը նստաւ:

— Ե, տայ, պե՛լ ըս, թա գիժ:

— Թա որ պե՛լ չըմ, Մելիք, հի՞նչու
մըհար ըս Պըլը-Պուղի ըսես ինձ: Դէ
պե՛լը իւրան պլոթ իւնը պէտում ա անի
էլ հի՛:

— Ե, տայ, սրսաղուա՞յ, թա գլխիդ
ձի քացի ա տուալ: Դէ փուլերը բեր,
ճելլե ըրա՛, բեն ծնիմ, հեսապ ըմ տես-
նում, մըհենկ հզեր մարդ կը գեայ:

— Եղայ, ժմանակս փսացալ ա, մին-
մնու ձեռքան ինք ըն ունես, գիւղնաս,
տնես, ուտես: Դէ դիւ էլ ինտի հեսապ
ըրա՛, որ փուլդ գիւղացեն, տարեն: Լչ
խօսիլ մի՛:

— Ա, տայ, շնրկոտեկ, օրը կերսօրին,
Սըքարանում գիւղոթ իւն կը՛նի՛:

— Մելիք, ես ինիմ քու օծեալ կար-

գը, մեծ մեծ գիւղոթիւնները, պատուաւոր գիւղոթիւնները լոխ էլ իստի օրը կերսօրին ըն ինիս իստի տուներում, Շահի տուներում, դիւանխանաներում, խներին խանլիներում, վնքերում, Սլիքարաններում, տուներում:

Մելիքն այլ ևս չ'իսօսեց և ոսկիներն մնացին Պուղու ափում, քանզի կաշառք էին:

+ 185.

Մելիքն մի ամենածոյլ աղջիկ ունէր, տանող չ'լինելու պատճառաւ մեծացած՝ որ և տան մնացած էր: Պուղին ասաց.

— Մելիք, էս աղջիկը իմ կրքեւտիս մըհար ուղիս ըմ, տաս ըն:

— Ե, տայ, տուէ, Աստուծ շնորհաւոր անի՛. ամմայ, իմ աղջիկը գիտաս ըս որ շատ ա թամպէալ, մըշանք թամպէալ ա, մըշանք թամպէալ ա, որ տասն օր հաց չի տաս, եր չի կենալ թա տաշտան հաց ինքօնի՛ օտի:

— Մեկեք, ես քու Հիւրդատ աղջկը
ինտի մին քեւհնցնի՛մ, ինտի մին քեւհ-
նցնի՛մ, որ ասիս, հենց ինի ալըհայ ճեյ-
րան ինի:

✓ **Հիւրդատի նազելի հասակն, դէմքի**
բոլորակ և գեղեցիկ գծադրութիւնն ըս-
քանչելի էին: Պսակին և տուն տարին:
Պուղին երկու օր հարսին բնաւ կերա-
կուր չ'տուաւ, վասն զի քանիցս որ սեղա-
նի կը հրաւիրէին, նա ծոյլութեան պատ-
ճառաւ միշտ անշարժ կը մնար իւր տե-
ղը: Երբորդ օրն կերակուրի ամանը հար-
սից փոքր ինչ հեռի դնել տուաւ, հարսն
սաստիկ անօթութիւնից ստիպեալ սողա-
լով կերակուրը առաւ և կերաւ: Այսպէս
հետզհետէ կերակուրը հարսից աւելի հե-
ռու թողնելով, հարսն սովորեցաւ նստած
տեղից շարժուիլ և սկեսրի հետ հաց
ուտել: Պուղին բրդի կծիկը հարսին կը
տար և կը պատուիրէր ասելով.

— Հիւրդատ ղուղիս, որ գամ, տես-
նամ կծկալ ըս, հաց ըմ տլական քերդ,
թա որ գեամ, տեսնամ կծկած ոչ, հաց
չըմ տլական:

Արջապէս հարսն նկատելով որ անգործ մնալով անօթի, քաղցած և ծարաւ ևս կը մնայ, կը նուազի, օրէցօր կրկնապատկէց իւր աշխատութիւնը ա- կամայից ստիպեալ և այսպիսի կրթութեամբ եղաւ ժիր, աշխատասէր և գործունեայ:

Մի քանի ամսից յետոյ Մելիքն եկաւ իւր աղջիկը տեսնելու: Հիւրըգատն բրդաթելի կծիկները բերելով իւր հօր տուաւ, որ զարմացած հարցուց.

— Հիւրըգատ, աղջիկս, էս կծեկները հի՞նչի մը հար բերեր, ինձ տուէր:

— Ապեր, բերալ ըմ, որ կծեկ անիս:

— Ա, աղջիկ, խէ՛:

— Ապեր, ըստեղի ատէաթը մեր տան ըտէաթին մնան չի. մեր տանը կ'օգիս ըշխատիս, կ'օգիս ոչ, հաց կ'օտիս. ամ- մայ ըստրանց տանը ատէաթը էս ա, թա որ ըշխատիս, կ'օտիս, թա որ ըշ-

խատիս ոչ, առի մին պիծի պատառ էլ
հացչըն տալ որ օտիս: Եւ այ պէտում ա բեն
շանիս, սոված մեռնիս, եայ պէտում ա
ըշխատիս, օտիս, ապրիս: Ածեկները ըն-
տրայ մըհար բերէ. դէ զիրաւ տօ՛, զի-
րաւ տօ՛, որ հաց տան օտիս:

✓ 187.

Պուղու դրացին կ'ամուսնացնէ իւր
որդին. նորեկ հարսն իւր վեցամսեայ շը-
ջանը*) արդէն շատունց լրացուցած էր
և աղբիւրից ջուր բերելու կը դժկամա-
կէր ծուլութեան պատճառաւ: Մի ա-
ռաւօտ սկեսուրն և սկեսրայրն սափորը
միմեանցից կը յափըշտակէին քաշքշե-
լով: Սա կ'ասէր, ես պէտք է գնամ

*) Այն ժամանակուայ նորեկ հարսներն
ստիպուած էին սովորութիւնը յարգելու համար
վեց ամիս տանից դուրս չ'գալ եւ եթէ տունն
էլ մարդ գալու լինէր, առագաստում կը թագ-
չէին, որպէս զի չտեսնուէին եւ չերեւէին մար-
դոց:

Ջուր բերելու աղբիւրից, նա կ'ասէր, ես
պէտք է գնամ, որպէս զի հարսն ամաչէ,
պատկառի և ինքն սափորը առնելով
Ջուրի գնայ: Սակայն վերջինս փոխանակ
պատուելու իւր մեծերը և կատարելու
իւր պարտաւորութիւնը լրբաբար կ'ասէ.

— Հի՞նչ ըբ իւրիւր ուխ կրճկոր-
ծում, չոփ (վեճակ) քցեցէք, ձգանայ
մինը ըռւտըհանայ գէցէք Ջուր բերելու,
մինը իւրիւկիւնը:

7 188.

Պուղուն կինն, որդիքն, հարսներն
ամբողջ մեռած էին, իւր տունը՝ պար-
տէզը և այգին ծախելով և դրամները
մի փոքր խուրջի մէջ դնելով գիւղեց
յաւիտեան կը բաժանէր: Գիւղեց դուրս
եկած ժամանակ տեսնողներն կը հար-
ցնեն,

— Պուղի, եդ հի՞նչ ա շլակէնդ:

— Տունս, բաղս, բաղչաս:

Պուղին Շօշու գիւղում հիւանդ էր իւր խորին ծերութեան մէջ: Բոլոր քահանայք և ժողովուրդն հաւաքուած էին իւր անկողնու շուրջն և կարեկցաբար կը հարցնէին.

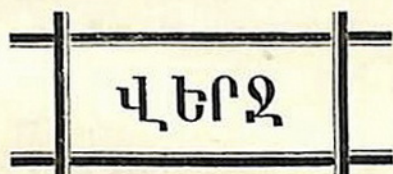
— Պուղի ապեր, սերտդ հիւնչ առողիս, քերդ մատաղ, ասի, որ բերինք, օտիս, մեզ օրհնիս:

— Ձեզ կեապիւտը (երկինքը) օրհնի՛, էն Աստուծը օրհնի՛, որ ձեռնանը երը ձեռք չի կայ (բացի նրանից ուրիշ Աստուած և ուրիշ բարձր ձեռք չկան): Ձրզանայ ուղիս ըմ՝ դրախտի խնձոր, ընմհական ջիւր, Բստուծու հաց, Քրիստոսի օրհնած հացը, գինին, ձրզանայ սրբութիւնն ըմ՝ ուղիս, որ ճաշակուիմ, գինամ Քրիստոսի կոշտ: Իմ մարմինս էլ, էն որ ձեզ ասալ ըմ, էն կրանումը (քարայր) թղեցէք, անումը դրէք Պըլը-Պուղու կարան:

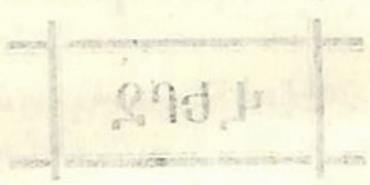
Պուղին մեռաւ և մեծ հանդիսով

և պատուաւոր յուղարկաւորութեամբ
ամփոփուեցաւ Շօշու և Արկաթալու
գիւղերի մէջ եղած քարայրում:

«Յիշատակն Արդարոց օրհնութեամբ
եղեցի»:

Die in dem obigen beschriebenen
Verfahren ist die Uebersetzung
des Textes in die deutsche Sprache
geschehen.

ԲԱՌԱՐԱՆ

Ա

Ա, է:

Ազադութ, հիւանդ:

Ալաթ, արօր:

Ախր, բայց, սակայն:

Ածիլ, նուագել, լցնել:

Ակը տալ, այցելել:

Ամեակ, աշխատութիւն:

Ամնայ, բայց, սակայն:

Այան, մայր, մեծ մայր:

Անիլ, անել:

Անծուղ, ածուխ:

Անճաղ, հազիւ թէ:

Անկուջ, կանջ:

Աչքը բռնել, հաւնիլ:

Ապեր, հայր:

Ա Պուղ, Պուղի:

Առի, աւելի:

Առի խրեկ, աւելի սակաւ:

Առի ճիլիզ, բոլորովին:

Առի, աստ:

Ասուիլ չի կեալ, դժուար ին է ասել:

Աստուծ, Աստուած:

Ատայ, այ տղայ:

Արազ, երազ:

Աքեր, քոյր, ո՛վ քոյր:

Բ

Բարան, բերան,
Բացրի, բարձր,
Բեն, բան, գործ,
Բերիլ, բերել,
Բիւն, բոյն,
Բնցնել, գործածիլ,
Բրակիլ, բարակիլ:

Գ

Գեալ, գալ,
Գեաղան, գաղան,
Գեամ ա, գալիս է,
Գեառնը, գառն,
Գեասպար պուք անիլ, սաստիկ վախից փախչիլ,
Գետայ, ծառայ,
Գենալ, հագնիլ, զգենուլ,
Գենգէատ, գանգատ,
Գեօղ, գող,
Գեօղնուկ, գորտ,
Գեօղումիւն, գիւղումիւն, գողումիւն,
Գիղիլ, գիւղապետի օգնական,
Գլմէօլ, դգալ,
Գըշեր, գիշեր,
Գըշհանայ, քըշհանայ, առաւօտեան,
Գիղիլ, ախորժանօք ուտել,
Գիւղանալ, գողանալ,
Գիւմ, գոմ անասնոց,
Գիւմաշ, գոմէշ:

Գիտալ, գիտել:
Գիտկան, գիտուն:

Դ

Դեռնալ, դառնալ:
Դէ՛, օ՛ն (գործի՛ր, խօսի՛ր և այլն):
Դէ՛, ուրեմն:
Դէ որ իտի ա, քանի որ այդպէս է:
Դիւ, դու:
Դիւ ինիս դիւ, այս քեզ խրատ:
Դիւ ինիս էն Աստուծը, Աստուած սիրես:
Դիւս օնիլ, հանել:
Դնտղել, նկատել, նշմարել, զննել:

Ե

Եայ, կամ:
Եանշաղ, շատախօս:
Եարաղ, զէնք:
Եասաւուլ, երսուուլ, հարկահան, սպասաւոր
քաղ. պաշտօնէից:
Եըրայ, վերայ:
Եիժիս ըմ, կ'արժեմ:
Եկէ, եկի:
Եսուես, ինքնին, ես ինձ:
Ես ինիմ էն Աստուծը, Աստուած վկայ:
Երինիլ, հեծնել, վեր ելնել:
Եր կաց, վեր կաց:
Ետը, ետքը, յետոյ:
Ետըհետը, յետոյ, վերջը:
Ետ տալ, յետ տալ:
Եօխայ, բարակ լօշ հաց:

Զ

Զատ, իր, բան:

Զարպազան, զնդանոթ:

Զերթուն, արթուն:

Զիւթնանալ, զարթնուլ:

Զկեռ, զղեար:

Զուռնայ, շեփոր:

Զուղան, խիստ թթու:

Զորպայ, քաջ, ուժեղ:

Է

Էդուց, վաղը:

Էլլըճայ, կրկին, դարձեալ:

Էլլիկ, հասարակութիւն, ժողովուրդ:

Էդ, այդ:

Էդչանք, այդչափ:

Էն, այն:

Էնչանք, այնչափ:

Էն տիւնեայ, միւս աշխարհն, երկինք:

Էս ա հրես, ահաւասիկ:

Էս, այս:

Էրիլ, այրել:

Էրկեան, երկար:

Էրկու, երկու:

Ը

Ըդրայ, դորա:

Ըլպաստրակ, նապաստակ:

Ըխուէ՛, Օխ:

ԸՏԸ՝ ահաւասիկ
Ըզրմծհիւզի, ողորմածահոգի:
Ըմ, եմ:
Ըներակ, երանի:
Ընիծիլ, անիծել:
Ընլահան ըմ, պէտք է անեմ:
Ընլահան ընք, պէտք է անենք:
Ընլահան ըք, պէտք է անէք:
Ընհամիլ, անհամիլ:
Ընձանայ, ինձանից:
Ընտեհտը, վերջը:
Ընտեղ, այն տեղ:
Ընտիւր մըհար, նորա համար:
Ընտրայ, նորա:
Ընցնիլ, անցնիլ:
Ընք, ենք:
Ըռաջին, առաջին, առաջք:
Ըռհաթ, հարկատու:
Ըռջնակ, անդրանիկ:
Ըռջնորդ, առաջնորդ:
Ըռւտհանայ, առաւօտեան:
Ըս, ես (բայ):
Ըստրայ, սորա:
Ըստեղ, այս տեղ:
Ըստուծանայ, Աստուծանից:
Ըստրանայ դէնը, այսուհետեւ:
Ըսօր, այսօր:
Ըտեղ, այդտեղ:
Ըրեալ, երևիլ:

Ըրեիլ, երեիլ,
Ըրեքան, երեքեան,
Ըրէ, արարի, արի,
Ըրըծելու, արածելու:

Թա, թէ:
Թա որ, եթէ:
Թազալամիշ անիլ, նորոգել:
Թազնիլ, նստել (գործ է ածուում անսուրբ
կենդանեաց համար):
Թակել, ծեծել:
Թայ, բեռան մի հակը, խուրճի մի աչքը:
Թառլեան, բաղէ թռչունը:
Թավար, շահէն թռչունն:
Թէանպէալէթ, վաճառականի բեռներ:
Թթո, թթու:
Թիւլ անիլ, թողուլ:
Թիւնդ, սաստիկ, խիստ:
Թիւքը քաղցր, մաղերը սարքին:
Թիլմըհակ ինիլ, մէկզմէկ ծեծել փայտով:
Թոխը, փորիչ, մուրճ:
Թոխրիլ, վայրիվերոյ ճոռոմաբանել:
Թոխսը, թուխս, թռչնոց թուխս նստիլն:
Թող թող անիլ, դէսուդէն նետել:
Թումը, բլուր:
Թոռ, անձրև:
Թրեք, աղը անասնոց:
Թփըհարիլ, շարժել, թոթուել:

Ժաժ, շարժ, երկրաշարժ,
Ժմանակ, ժամանակ:

Ի, էի:

Իժիս լմ, կ'արժեմ:

Իլած, չիալծ, եղած, չեղած:

Իլաւ, ծնաւ, եղաւ:

Իլիմ իլիմ փախչիլ, շարունակ փախչել:

Իմնաս չի, չէ իմանում:

Ին, ջին, սատանայ:

Ինիլ լինիլ:

Ինիմ, ինիս, ինի, լինիմ, լինիս, լինի:

Ինձ ու ինձ, ինքնին, իւրովի:

Ինքն իւրան, ինքնին:

Ինքկալ, առ, ընդունիր:

Ինքօնիլ, յինքն առնուլ, գնել:

Ինտի, այնպէս:

Ինտինին, այնպիսւոյն:

Իշեղ, լոյս, լուսաւորութիւն:

Իսկի, բնաւ, ամենեին:

Իստի, այդպէս:

Իստինին, այնպիսւոյն:

Իտի, այդպէս:

Իրես, երես:

Իրիգնակ, արեգակ:

Իւիլ, աւելի:

Իւրան, իւր:

Իւրան իւրան, ինքնին, ինքն իրեն:

Իւրիւկին, երեկոյ,

Իւրկիւնան, երեկոյեան,

Իւրկիւնանց, երեկոյից քիչ անցած է:

Լ

Լաչին, կուրծքը լայն թռչուն, թշնամի կռուներ-
ներին:

Լաւ ա, լաւ է,

Լեփիլ, լափել:

Լըճայ, նոյնանման, յարենման,

Լըճայ, երբոր:

Լըճայ, այնպէս:

Լըպատիլ, ծեփել:

Լիկը լեկը, լի, լի՛:

Լինկ, նիգ ջրաղացի:

Լիւզիւ, լեզու:

Լիւզ տալ, լիզել:

Լիւկաց, թո՛ղ, թող տուր:

Լիւսասիւղի, լուսասոգի:

Լոխ, բոլորը, ամենը:

Լպղտիլ, անյագաբար լիզել:

Լօկ, օձաձև կարմիր սողուն:

Խ

Խալխ, հասարակութիւն:

Խալլու, որսական շուն:

Խզակոթ, պարանոց:

Խզատակ, պարանոցի ետևի կողմը:

Խէ՞, ինչի՞:

Խընըրհոթիւն, խոնարհութիւն:

Խլեզնը, մողէլ:
 Խխոց, երեսայոց:
 Խոխայ, երեսայ:
 Խոխերք, երեսաներ:
 Խոշկեապէար, մրգեղէն:
 Խուտըգիղեր, խոտաղէղեր:
 Խռնըխաթիշ անել, խառնել, խռշտորել:
 Խստուվանիլ, խոստովանել:
 Խտետ, գիրկ, գոգ:
 Խտտել տալ, գրկել տալ:
 Խրեկ, սակաւ, քիչ:
 Խրկանալ, սակաւանալ, քիչնալ:

Ծ

Ծեփիլ, զարնել:

Կ

Կալալ ըմ, գնել եմ:
 Կարդիլ, կարդալ:
 Կարիլ, կարողանալ, կարել:
 Կատար, գլխի գագաթն:
 Կեափ, զուարճարանութիւն:
 Կեռեք, ատամ, ախայ:
 Կեօտակ, պօշատ, ագին կարծ:
 Կընուիլ, բարկանալ:
 Կիւրկեա՜, ագա՜:
 Կըման, զատ, քեզնից զատ:
 Կըժըկեծի անիլ, կայծակել, փայլակել:
 Կըսօր, կէսօր:
 Կտարիլ, կատարել:

Ածիլ, խածնել:
Ակզան, կկզկուտ տեղ:
Աողի՛ ինի, կողի՛ ոչ, թէ՛ լինի, թէ՛ չլինի:
Աոլ տալ, լել, կլանել:
Աոնդաւ անիլ, գլխաւ անել, գլուխը շարժել:
Առշտ, կուշտ:
Առշտ, կշտի, մօտ, մոտի:
Առջ ածիլ, կուացնել, ծռել:
Աոտըր, կոտրուած, վատանուն:
Աորայ, կրիայ:
Աուրծնես, կը կործանի:
Ասկարէնք, եռոտանի:
Ատրուտես, կոտրատել, ջարդել:
Արկտորիլ, կարկատել:

Հագի, ագի, պօջ:
Հազ անիլ, ախորժել:
Հալի Հալպէաթ, անմիջապէս:
Հախ, գին, իրաւունք, առնելիք:
Համբայ, գեղօրէից մէջ նախապատիւ մարդ:
Հայաթ, տան առաջքը, բակ:
Հար, հայր:
Հարբիլ, արբիլ, գինովնալ:
Հաւայ, եղանակ, օդ:
Հաւայի, աննպատակ արձակուած գնտակ:
Հետ, մի անգամ, քանիցս:
Հետան, ետեից:
Հղեր, հաղար:
Հըյերին, հայոց:

Հընչայ, հնչա՞ն, ինչե՞ց:

Հընպարել, համրել, հաշուել:

Հընցնիլ, անցնել:

Հիլի, հայելի:

Հի՞նչ, ի՞նչ:

Հինչ ալիլիլլաթ, ի՞նչ կենդանի:

Հինչ, քանթէ:

Հի՞նչ տեղ, ո՞ւր ի՞նչ տեղ:

Հիւգի, հոգի:

Հի՛շտ, հի՛շտ անիլ, ձուկերը գետի ուռկան

քշելու համար երկար ծիպով քարերի

տակ խառնել:

Հորագ, ուրագ:

Հո՞ր, ո՞ւր, ինչե՞ համար:

Հո՞ւ, ով:

Հո՞նց, ի՞նչպէս:

Հսնելաւ ա, հասնելու վերայ է:

Հրեան, գրացի:

Հրըմայիլ, հրամայել:

Հրկըշթիւն, ընկերութիւն:

2

Չէն անիլ, կանչել:

Չըձեռնակ, ծիծեռնակ:

Չթաւոտ, ձիթահոտ:

Չիւկնը, ձուկն:

Չղանիլ, շերտել, կացնով մանրցնել:

Չէօղի, ձօղ, երկար փայտ:

Ղ

Ղանլու, մարդասպան:
 Ղէաշէանկ, գեղեցիկ, կոկիկ:
 Ղաւալ, շէփորահար, նուագածու:
 Ղէյնը, եղունգ:
 Ղնջղիլ, ատամները ահացուցիչ ձևով ցոյց տալ:
 Ղնջղած, նոյն է:
 Ղշղըրղանիլ, խրախուսել:
 Ղոլ, կողմ:
 Ղոնաղ, հիւր:
 Ղորդ, ճշմարիտ:
 Ղուզղուն, արծիւ:
 Ղրպէօթիւն, օտարութիւն:

Ճ

Ճանաւար, գաղան:
 Ճեանճ, ճանճ:
 Ճանճաւ անիլ, ճանճերի խայթերից նեղուած
 գլուխը շարժել:
 Ճելլի՛, ճելլի՛ ճելլի՛, շո՛ւտ շո՛ւտ:
 Ճիլիլ խրեկ, ամենաքիչ:
 Ճին, ատամ գաղանների:
 Ճիւհիւտ, հրէայ:
 Ճկոռիլ, բեռան ծանրութիւնից ընկճիլ:
 Ճկտամաջ, ճակատամէջ:
 Ճղղալ, դռալ:
 Ճողապ տալ, դիմադարձութիւն անել:

Մ

Մաթ մնալ զարմանալ:
Մաջ, մէջ:
Մար, մայր:
Մարտիմաղար, վնասակար:
Մեկալ միւս:
Մեննս ընկեալ, միտքս ընկալ:
Մես, միս:
Մըհալ գաւառ:
Մըհասուր, վայրենի վարդենեղ պտուղ:
Մըհէկանց դէնը, այսուհետեւ:
Մըհէկ, այժմ, հիմի:
Մընան, մնան, նման:
Մընկե՞ամ, միթէ՞:
Մըջընեռան, նոցա միջից:
Մրգրէ, մարգարէ:
Մի՛ն կռան, մի սկսելով:
Մի՛ն մընու, միեանց:
Մի՛նմնուանայ, միմեանցից:
Միւսաֆիր, հիւր:
Միւլք, կալուած:
Մոգիդ, ամենափոքր ձուկն:
Մոլ մուխ, ծուխ:
Մոկնը, մուկն:
Մունթ, աշակերտ քահանայի, վարժապետի:
Մունք, մենք:
Մղաւոր, մեղաւոր:
Մչանք, այսչափ, այդչափ ևն:

Մուքշոթիւն, հայհոյութիւն մեռելները հայ-
հոյել:

Մրդոթիւն, մարդութիւն:

Մրհաւ, փասեան:

Մրջեմը, մրջիւն:

Յ

Յղի, ճանապարհ:

Յղի ինիլ, ճանապարհ ընկնիլ:

Յղէ՛ ի՛լ, ճանապարհ ընկի՛ր:

Ն

Նաղլ արա՛, պատմի՛ր:

Նաշի, անգրագէտ:

Նէառ, ամենամեծ ուղտ:

Նըհար, նախաճաշիկ:

Նըհետ, հետը:

Նիկացած, վառուած:

Նիկեալ, դպձել:

Նիկցնել, վառել:

Նիհսի՛, հասի՛ր:

Նի՛ մըտ, մտի՛ր:

Նի քսուիլ, նրան քսուիլ, ընդ այն քսուիլ:

Նոխտայ, գլխակապ ձիու և էշի:

Նոր միսայ, նորից:

Նշանց տալ, ցոյց տալ:

Շ

Շալվար, վարտիկ:

Շէքէթ, շաբաթ:

Շիւշայ շիւշայ, ողջ ողջ ածուխ:

Հըլէօր, սալոր:

Հհատ վկայ:

Հհար, քաղաք:

Հմիլհմիալի, յորդահոս:

Հոռգեալ, որոնել:

Հոռ տալ, դարձնել, պրանել:

Հոտըշոտտու անիլ, ամեն կողմն դարձնել:

Ո

Ոննը անիլ, կանգնեցնել:

Ոննը ծանտր, յղի, ծնանիլն մօտ:

Ոսան անիլ, չափազանց վախնալ:

Ոտ կալ, հոտ առ, հոտ քաշիլ:

Ոտ կենալ, կանգնիլ:

Որածել, թափել, հեղուլ:

Որբերիլ, վար իջեցնել:

Որ ասի թա թխի, երբ որ զարկէ:

Ռ՞ջանք, ի՞նչքան: Որչա՞նք, որքա՞ն:

Որ չըմ ըրալ, դեռ ածիլած չեմ:

Որ տալ, բեռնել:

Ուլալուշ անիլ, ոռնալն գայլերի:

Ունպրումս, կեանքումս:

Ուշոնցատու, հայհոյիչ:

Ուստայ, վարպետ:

Զ

Զաղալ, աղուէսանման կենդանի, որ խաղող-
ները կ'ապականէ:

Զեանկեալ, կարթ ձկնորսի:

Զիւլ, ձիու, էշի հաժկոց:

Ձլղան, հաւու ձագերը գողցող թռչունն:

Չոմաղ, հովուական ձեռնափայտ:

Չուրու, մինչև:

Չիւրուկիւն, մինչև երեկոյ:

Չոփ, բարակ չոր ճիւղ:

Պահ տալ, 'ի պահու տալ, յանձնել:

Պայծալ, անասնաբոյժ:

Պայաթի, տխուր եղանակով երգ:

Պար, պտուղ:

Պէազրգեան, վաճառական:

Պէթար, աւելի վատ:

Պէտխոյ, բնաւորութիւն վատ:

Պէյնը, ուղեղ:

Պըյապուռ, պէյսրաթանել, անպատուել:

Պիծի, փոքր:

Պիծի պատառ, աւելի փոքր, քիչ:

Պլերին, խենդերին:

Պլըկատար, խենդ գլուխ:

Պլոթիւն, խենդութիւն:

Պո', պո', պո', զարմացական նշան երկիւղի ևն:

Պռանչիլ, պառաչել:

Պրիշակ, աւերակ:

Պրծնելաւ ըմ, կը վերջացնեմ:

Պրընպարան անիլ, դէս ու դէն շրջել:

Պօղ, եղջիւր:

Պօղ պօղ անիլ, եղջիւր ածել:

Պօլ չի°, բաւական չէ°:

Զ

Զանկը ընկնիլ ձեռքը ընկնիլ:

Զէարկ, շարք:

Զրուկուտիմը, ջրի եղերքը բուսած կանաչեղէն

Ռ

Ռամտէար, գաղտնագէտ:

Ռաջին, առաջին:

Ռիքեալ, Առաքեալ:

Ռեխ, կղակ, բերան:

Ռուշ վաթ, կաշառք:

Ս

Սալթանաթ, մեծ պատրաստութիւն:

Սելուստ, սաստիկ անձրև:

Սերտ, սիրտ:

Սէզնը, սեզնի ծառի պտուղն:

Սիրեմնը, ծառոց կեղևի ներսի նուրբ շերտն:

Սուվերիլ, կամ սվերիլ, ուսանիլ:

Սուխորաթեր, սխտորի տերև:

Սուհլ, խորհուրդ անիլ, խորհիլ:

Սուլժանալ, անսթեղնալ:

Սուտանայ, սատանայ:

Ստեղծուղ, ստեղծող:

Սրտեմայ ինիլ, որեիցէ բանից զղուիլ, գանիլ:

Վ

Վար, ցանք:

Վարիլ ըմ տլական, ցանել կըտամ:

Վխես ըմ կը վախնամ:

Վրվթալ, ցաւի սաստկութիւնից լալ:

Տ

Տալու, կռնակ:

Տաղ անիլ, լուել:

Տարի, տրնան, տրնում, տարի, տարուան, տա-
րուայ, մէջ:

Տատիլ, շահիլ:

Տէամ դնել, փիլան քամելից յետոյ մաղմաղ
կրակի վերայ դնել:

Տէարտ, ցաւ, հոգ:

Տեռնը, տիրոջը:

Տէրման, յարդ:

Տէօվ, մօտացածին ամենամեծ գաղան:

Տէանկեասար, շատախօսութեամբ գլուխ ցաւցնել:

Տըլական ըմ, պէտքէ տամ:

Տիէր, վերել:

Տլսմել, լաւ ծեծել:

Տնաղ անիլ, ծաղրիլ:

Տնամաջ, տան մէջ, կահ, կարասի:

Տնջոթիւն, հանգստութիւն:

Տոյտաղ, արագիլ թռչունն:

Տունտ, նստոյ տեղին:

Տուռնայ, կռունկ:

Տսնաս ըմ, կը տեսնեմ:

Տվըռնին, երեկոյեան տաւարների եկած ժա-
մանակ:

Տրութակ, անխնայ ծեծել:

Տրտըքէշ, ամենի համար հոգս անող:

Տօ', տո'ւր:

Տօն, հագուստ:

Բ

Բիւկիւն, երեկոյ:

Յ

Յեց օնիլ, ագին ցցել:

Խ

Խըռըւեռ, ետե ետե գնալ:

Փ

Փատ, փայտ:

Փըլըփալի, թաւալ գլոր:

Փըյատայ, հետիոտն, ոտքով գնալ:

Փըյալայ, գաւաթ, թաս:

Փոլ ածիլ, փուլ ածիլ, փլցնել:

Փոխս չընկնիլ, չփոխուել:

Փոռնը, փռռն:

Փուշտեսակ, փոշտեսակ մեղք:

Ք

Քա հօր, քո հօր:

Քաշի, հոտ առ:

Քաւթառ, զառամեալ պառաւ:

Քեանդ խուտա, (գիւղի աստուած) իշխան:

Քեաքլիկ, գեղազանգուր:

Քեշէեայ, երանի-թէ:

Քեովխայ, գիւղապետ:

Քէօհնայ, հնացած, հին:

Քէօմէակ, օգնական, օգնութիւն:

Քլոլիլ արջից, շանից վիրաւորուիլ:

Քոն ինիլ, քնանալ:

Կ ը, քուներ տանիլ:

Քո ուամեխ, ձիու մաշուած բեւո:

Քշոնըմ, քո շունն եմ, ձե խոնարհութեան:

Քշրհանայ կամ գշրհանայ, առաւօտեան:

Քչուել, կեղեիլ:

Քրուքանդ անիլ, քարուքանդ անել աւերել:

Օթաղ, սենեակ:

Օժ, ուժ, դժ:

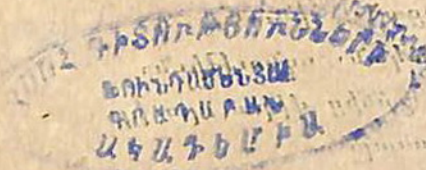
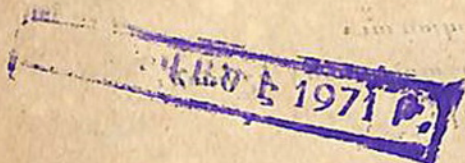
Օյին, փորձանք:

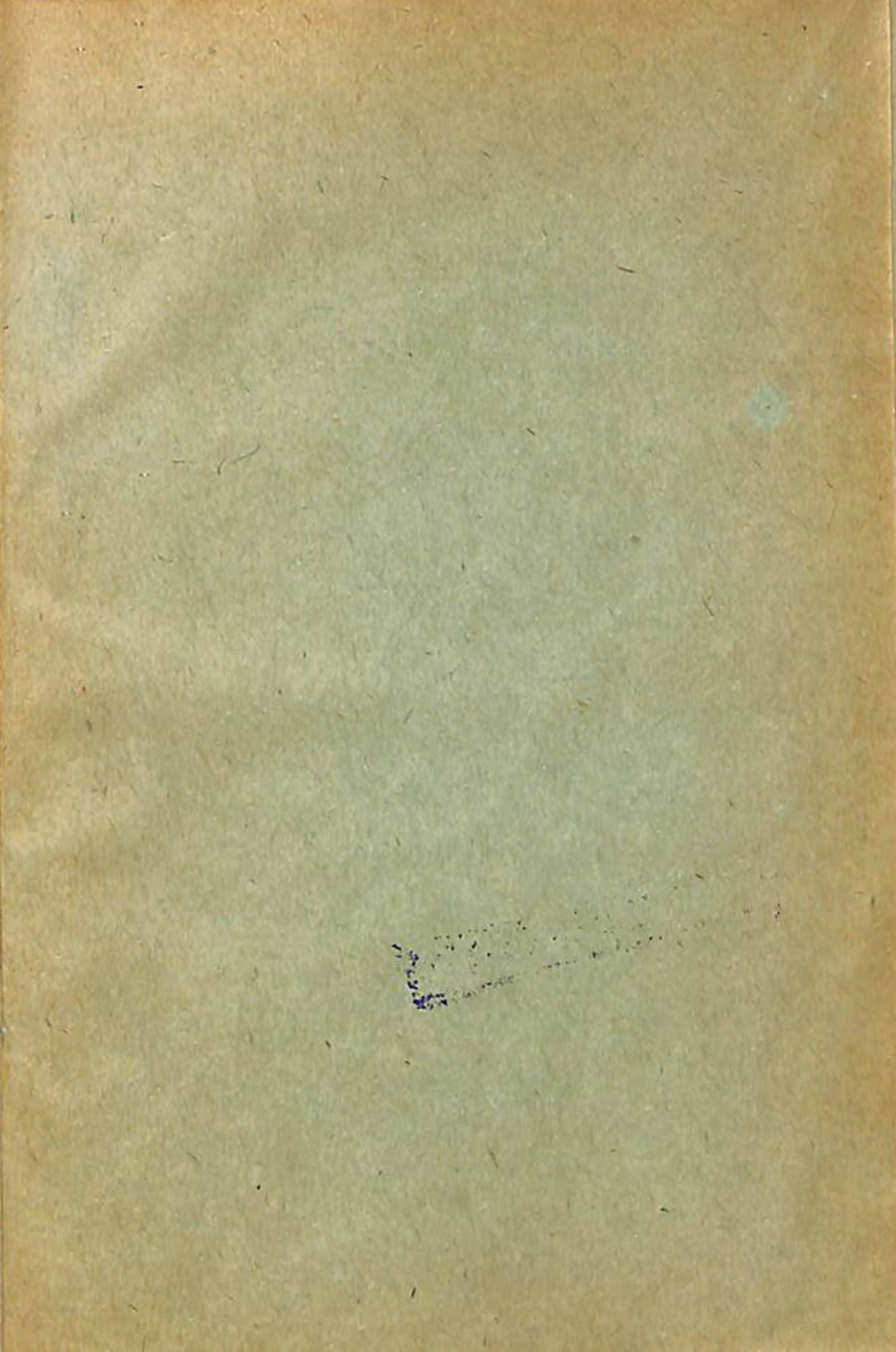
Օնիլ, գնել, առնել, ունենալ:

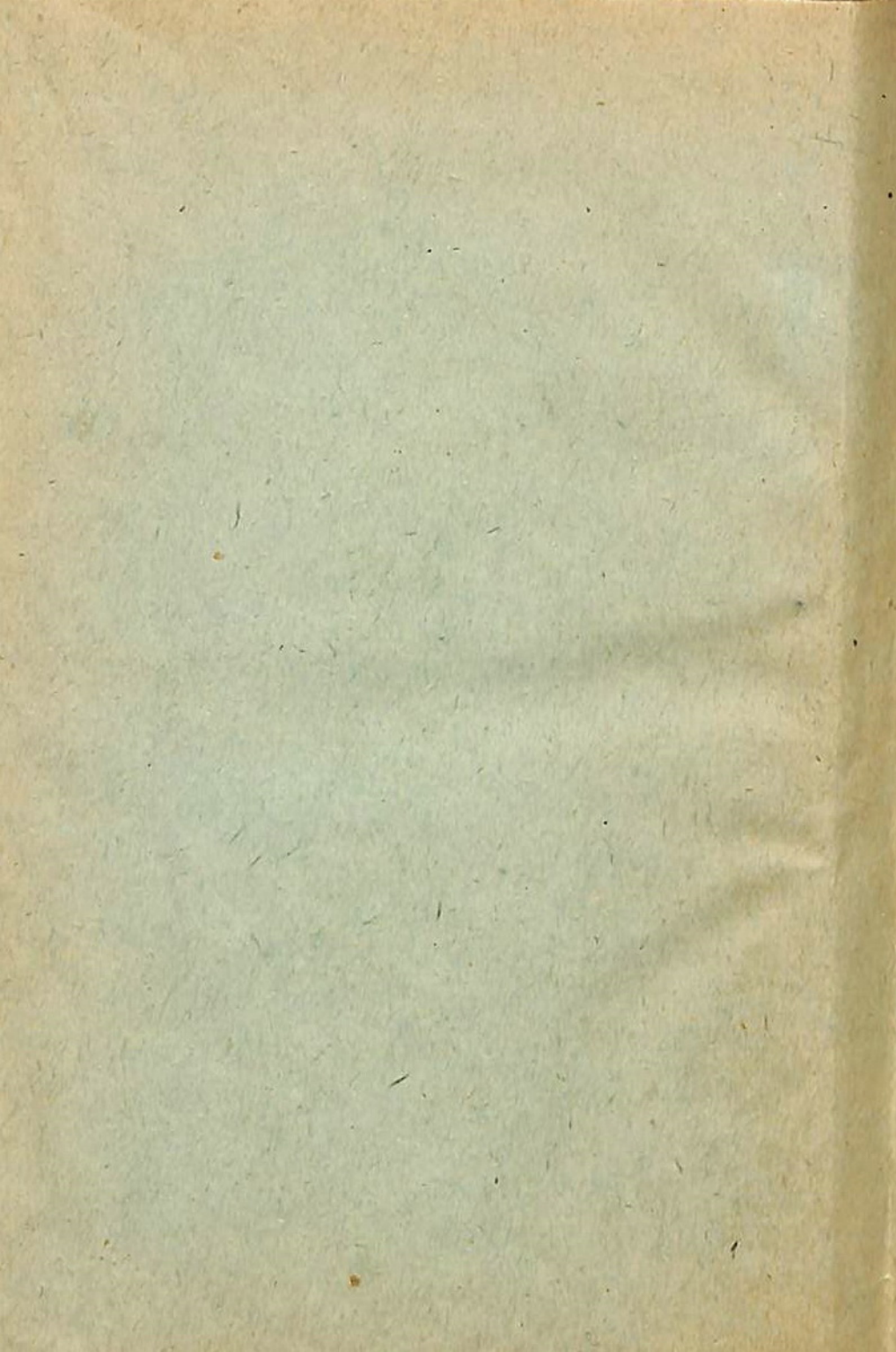
Օշ, ուշքը, ուշաթափ:

Օրիշ, ուրիշ:

Օտիլ, ուտել:

ԳԱՍ Հիմնարար Գիտ. Գրադ.

FL0185783

A¹¹ 62885
hB